UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Dominik Brož

Kultura regionu Haná z pohledu hodnot a hodnotových orientací žáků druhého stupně základních škol

Olomouc 2015

vedoucí práce: PhDr. Jana Kantorová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 22. 6. 2015

…….

Bc. Dominik Brož

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Janě Kantorové, Ph.D. za odborné vedení, pomoc, ochotu a věnovaný čas při zpracování mé diplomové práce.

Obsah

Úvod 6
1 Haná 7
1.1 Geografické vymezení regionu Haná 8
1.2 Lidové stavitelství 10
1.3 Lidový kroj 11
1.4 Lidové písně a tance 13
1.5 Hanácké nářečí 14
2 Výroční obyčeje 16
2.1 Jaro 17
2.2 Léto 21
2.3 Podzim 22
2.4 Zima 23
3 Hodnoty a hodnotové orientace 27
3.1 Proces utváření hodnot 30
4 Faktory ovlivňující utváření hodnot 34
4.1 Přirozené prostředí výchovy 34
4.1.1 Rodina 35
4.1.2 Vrstevnické skupiny 37
4.1.3 Lokální prostředí 38
4.2 Institucionální prostředí výchovy 42
4.2.1 Škola 42
4.2.2 Zařízení pro výchovu ve volném čase 45
5 Hodnoty a hodnotové orientace ve výzkumech 47
5.1 Výzkumy hodnot P. Saka 47
5.2 Výzkumy hodnot I. Pavlase 52
5.3 Výzkum hodnot I. Kratochvílové a M. Slavíka 55
5.4 Výzkum hodnotové orientace A. Preissové Krejčí a L. Čadové u adolescentů 56
5.5 Výzkum hodnot v rámci diplomové práce T. Hanákové 57
6 Metodologie výzkumu 59
6.1 Výzkumný cíl 59
6.2 Stanovení problému 59
6.2.1 Deskriptivní problémy 59

6.2.2 Relační problémy 60
6.3 Formulace hypotéz 60
6.4 Výzkumný soubor 61
6.5 Výzkumný nástroj 62
7 Analýza výsledků výzkumného šetření 64
7.1 Výsledky dotazníkového šetření 64
7.2 Ověřování hypotéz 72
7.3 Shrnutí výzkumného šetření 75
8 Diskuze 77
Závěr 79
Seznam použitých zdrojů 80
Seznam tabulek a grafů 88
Seznam příloh 90
Přílohy

Úvod

Hodnoty jsou hybnou silou našeho chování a jednání. Aniž si to uvědomujeme, tak každý svůj krok, který uděláme, ovlivňuje náš hodnotový systém. Zkoumání hodnot je obtížné už jen z hlediska neustálých proměn, které se pojí s věkem, životní situací apod. Hodnoty, které si jedinec zvnitřňuje a podle kterých se orientuje ve světě, se vytváří v procesu socializace. Tento složitý proces ovlivňuje řada faktorů. Jedním z nich je i lokální prostředí. Dokáže odlišnost typu lokálního prostředí nějakým způsobem ovlivňovat pozici ve vnímání regionální kultury?

Téma práce jsem si zvolil zejména kvůli své blízkosti ke kultuře regionu Haná. Sám jsem obyvatelem Hané a vždy mě zajímal důvod, proč je město ve zvycích tak odlišné od venkova. Hlavním cílem této práce je analyzovat umístění regionální kultury u žáků druhého stupně základních škol v regionu Haná na základě hodnot a hodnotových orientací v jednotlivých typech lokálního prostředí. Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část.

Dílčími cíli teoretické části je popsat specifika kultury regionu Haná, objasnit význam a průběh jednotlivých výročních obyčejů na Hané, dále vymezit pojmy hodnota a hodnotová orientace a analyzovat faktory utváření hodnot. Pozornost věnuji zejména lokálnímu prostředí. V páté kapitole uvádím výzkumy hodnot, které slouží jako východisko empirické části této diplomové práce.

Empirická část je založena na kvantitativním designu výzkumu. Jako nejvhodnější metoda k naplnění všech výzkumných cílů byl zvolen dotazník. Hlavním cílem empirické části byla analýza umístění regionální kultury v jednotlivých typech lokálního prostředí na základě hodnot a hodnotových orientací. K tomuto cíli dopomohly dílčí výzkumné cíle.

Výzkumné šetření proběhlo na dvou základních školách v regionu Haná. Pro komparaci mezi typy lokálního prostředí byla vybrána městská a venkovská škola. Pomocí šetření zjišťuji preference hodnot a výsledné hodnotové orientace u žáků druhého stupně a zejména pozici hodnoty tradic a obyčejů v hodnotovém žebříčku. Dotazník zjišťoval i významnost regionální kultury u žáků. Dále poskytuji ilustraci rozdílů mezi účastí žáků na výročních obyčejích.

1 Haná

V úvodní kapitole bych chtěl čtenáře seznámit s kulturou regionu Haná. Budu se věnovat geografickému vymezení tohoto regionu, dále jeho kulturním kategoriím jako lidové stavitelství, kroj, písně, tance a nářečí.

Haná je zeměpisný útvar, jehož hranice nejsou pevně stanovené, protože toto území nikdy netvořilo samostatný politický nebo správní celek, ve kterém by byla potřeba tyto hranice přesně stanovovat územní vymezení. Obyvatelé různých koutů střední Moravy se od nepaměti dohadovali, co ještě je Haná a co už není, kdo je Hanák a kdo není. Původní název Haná vznikl od stejnojmenné říčky pramenící v Drahanské vrchovině. Prapůvodní Haná tedy byla v okolí této říčky. Samotný název krajiny Haná poukazuje na její ženskost, ladnost a plodnost (Gribovský, Babler, 1972).

Je to jeden z nejvýraznějších regionů, o jehož vzniku a rozsahu existuje řada nepodložených domněnek a různých názorů. Haná od středověku tvořila historické a kulturní jádro Moravy. Obyvatelé Hané si dlouho a houževnatě upevňovali a chránili své jazykové a kulturní tradice[1] (Brouček, Jeřábek, 2007a).

Haná je jednou z nejstarších, trvale osídlených oblastí naší země. Obyvatelé Hané – Hanáci vždy využívali a dodnes využívají úrodné půdy své domoviny. Dali tak za vznik dlouhé zemědělské tradici regionu, a to jednak díky své geografické poloze a také díky úrodné černozemi. Na Hané se nejvíce pěstuje pšenice, ječmen, řepa a chmel. Již v urbářích z 16. století se hojně vyskytuje příjmení Hanák, ale území tehdejší Hané bylo několika násobně menší, než jsme zvyklí v dnešní době. Tak dokládá i J. A. Komenský ve své mapě Moravy z roku 1627, kde je malý kus země od Vyškova k Olomouci označen jako „Na Hané“ (Jiříčková, 2008).

Zrušení poddanství v roce 1848 mělo za následek prudký zánik hmotné a duchovní tradiční kultury. Prvky hanácké lidové kultury se dnes objevují ve značně oslabené formě, ale se stále specifickými rysy (Vařeka, 1993).

[1] **Tradice.** V nejširším významu tradice znamená předávání obyčejů, poznání nebo mravů v rámci kultury. Pojmem **tradování** označujeme pro samotný proces předávání tradic (Bláhová, 2012, [online]). Tradice je chápána jako vzor hoden následování a tvoří pozadí pro očekávané chování (Brouček, Jeřábek, 2007a).

1.1 Geografické vymezení regionu Haná

Cílem této podkapitoly je přiblížit nepříliš jednoznačné vymezení regionu Haná. Jednoduše lze říci, že Haná se rozprostírá v nížinách Hornomoravského úvalu a svou plochou zabírá podstatnou část Olomouckého kraje a její okrajové části zasahují i do Jihomoravského a Zlínského kraje.

Ottův slovník naučný (1998, s. 835) nám říká, že *„Haná je moravská rovina táhnoucí se od Bludova na severu k Napajedlům na jihu a rozkládá se mezi městy Vyškov, Prostějov, Litovel, Šternberk, Lipník nad Bečvou, Holešov, Napajedla a Zdounky. Tato rovina je proslavena svou úrodností a bodrým lidem.“*

Haná by se také dala vymezit jako úrodná rovina v Hornomoravském úvalu (Kočí, 1925). Malý encyklopedický slovník A-Ž (1972, s. 372) uvádí podobně Hanou jako *„…úrodnou krajinu v jižní a střední části Hornomoravského úvalu“*.

První zprávy o Hané zaznamenávají rozšiřování jejího území, včetně jeho okrajových oblastí, Malé Hané a Záhoří (Žůrek, 2009).

Malá Haná je mikroregion nacházející se v boskovické brázdě, mezi Boskovicemi a Jevíčkem. Tvoří ho jen 16 obcí (O mikroregionu, 2015, [online]).

Záhoří je území jižně až jihovýchodně od Lipníka nad Bečvou. Z jedné strany lemované údolím Bečvy a na straně druhé Hostýnskými vrchy. Záhoří tvoří 27 obcí a jeho rozloha je zhruba 120 km^2. Ze zeměpisného a historického hlediska je přesnější název Lipenské Záhoří (Dohnal, 1993).

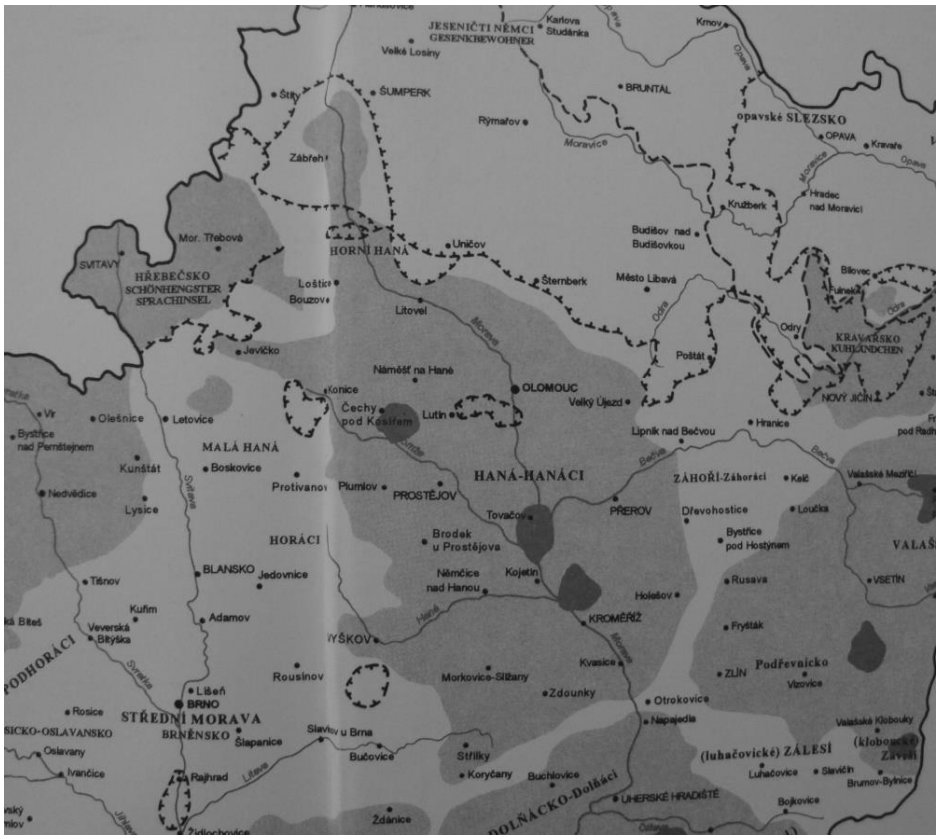

Obr. č. 1 – Jedno s geografických vymezení regionu Haná (Brouček, Jeřábek, 2007a).

Přesná hranice regionu nelze s jistotou vymezit, protože zde nejde o územně správní celek, ale o etnografickou oblast. Za zmínku stojí geografické vymezení z mentálních map. Mentální mapa je jakýmsi subjektivním vyjádřením člověka o geografickém prostoru. Tyto mapy stály za vymezením např. Slezska, Slovácka i Hané. U výzkumů mentálních map se využívá dotazníkového šetření, kde respondenti zaznačí do mapy svoji představu o hranicích regionu. Výpočtem se pak dochází k vymezení regionu. Do vnímání regionu se však vkládají faktory jako věk, pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání respondenta a v největší míře bydliště respondenta (Janoška, Voženílek, Tuček, 2014).

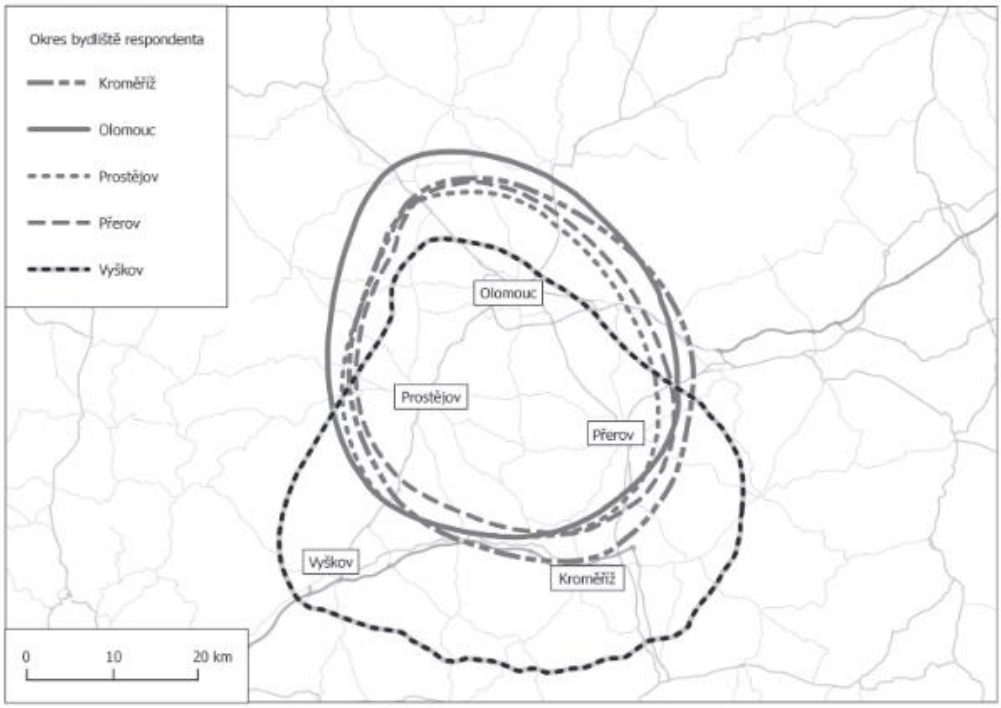

Obr. č. 2 – Průběh střední linie regionu Haná podle bydliště respondentů (Janoška, Voženílek, Tuček, 2014, s. 99).

Z příkladu na obr. 2 je patrné, že většina respondentů z Kroměříže se nepovažuje za obyvatele Hané, přitom podle běžných vymezení je Kroměříž teprve 6 km od pomyslné hranice regionu. Tato metoda je tedy dosti subjektivní, ale na druhou stranu pořizuje vhled samotných obyvatelů Hané o vymezení jejich domovského regionu.

1.2 Lidové stavitelství

Ve své práci bych se rád zmínil jen o dvou typicky hanáckých projevů lidového stavitelství. Jedním je žudr a druhým jsou boží muka, která se nevyskytují pouze na Hané, ale jejich koncentrace je zde velmi vysoká.

Lidové stavitelství je souhrn tradičních stavebních projevů. Uplatňovalo se ve vesnickém a maloměstském prostředí. Ke stavbě se používaly místní, přírodní materiály. Užším pojmem je lidová architektura tzn. stavitelství v rukou lidu místo architektů (Brouček, Jeřábek, 2007a).

Typickou stavbou hanáckého regionu je **žudr**. Žudr je mohutný přístavek čtvercového půdorysu vystupující z průčelí domu. Přízemí žudru tvořila prostorná předsíň s lavicemi a v prvním patře byla komora (Žůrek, 2009). Žudr sloužil jako vstupní hala do domu, kde se scházela rodina a hrály si zde děti. Také dokázal chránit před sluncem, deštěm a větrem (Kšír,

1941). Ve druhé polovině 19. stol. se žudry staly zbytečnými a bouraly se. V dnešní době se s žudry setkáme jen vzácně, přitom dříve žudr tvořil průčelí téměř každého hanáckého statku. Obytné domy byly postaveny z nepálených hliněných cihel, tzv. „vepřovic“. Jako střešní krytina byly používány slaměné došky. Koncem 19. stol. probíhala rekonstrukce řady tehdejších domů na domy z pálených cihel (Žůrek, 2009). Stavby z hliněných cihel nebyly dílem odborníků, ale stavitelů z řad prostého lidu, kteří do každé ze staveb vtisknuli určitou originalitu (Korčáková, 2008).

Boží muka a kříže jsou typické pro hanáckou krajinu. I když jde o zásah člověka uprostřed přírody, tyto drobné sakrální památky perfektně zapadají a podtrhují širou rozlehlost a malebnost hanáckých polí. Jen při pohledu na ně se vrátíte v čas, kdy sedláci obdělávali úrodnou půdu koňmo.

Co se týče množství drobných architektonických děl, jako jsou již zmíněná boží muka, malé kapličky, křížky, tak jinde na světě tomu není obdoby. Symbolizují práci, pokoru, víru a historii venkova (Koudelka, 2009). Byly stavěny na místech, kde hospodáře např. zabil blesk nebo jiný člověk, ale také jako poděkování Bohu za dary, které snesl na zemi (Kšír, 1941).

1.3 Lidový kroj

Lidový kroj je velmi výraznou a neodmyslitelnou kulturní kategorií, proto jej v takto zaměřené práci nemohu vynechat. O našich předcích kroj vypovídá precizností, krásou a rozmanitostí, s kterou je vyroben. Kroj je také projevem tendencí odlišovat se od ostatních etnografických skupin.

Ottův slovník naučný (1999, s. 235) hovoří, že kroj je *„…určitý kulturním národům a určité historické době vlastní způsob strojení se...“*.

Hanácké kroje byly ušity z konopí a lnu, který se na Hané pěstoval za tímto účelem. Kroje odlišovaly sedláky od měšťanů. Po zrušení poddanství roku 1848 řada obyvatelů venkova odložila svůj kroj jako symbol poddanství (Lidový rok na Hané, 2011).

Vývoj hanáckého kroje byl poznamenán uměleckými slohy, které zanechaly viditelné známky na samotném kroji. Např. z renesance okruží kolem krku a vyduté rukávce, z rokoka široké sukně a hluboce vystřižené kordulky a vysoké empírové pásání. Přes všechny tyto

prvky je základ v podstatě barokní. Ve 20. století se kroj obléká jen ke slavnostním příležitostem (Žůrek, 2009).

Krojem se vyjadřuje úcta na rodinných událostech (křtiny, svatba, pohřeb). Odlišoval venkovské obyvatelstvo od městského v jejich hospodářských, sociálních a kulturních rozdílech. Lidové kroje dělíme na všední a sváteční. Všední kroje byly šity z domácího materiálu a byly zdobeny málo nebo vůbec. Ty sváteční pak z materiálů koupených ve městech. Hanácký kroj vyniká krásou i bohatstvím výšivek. Tradiční kroj nebyl na celé Hané stejný. V různých oblastech se lehce odlišoval. Prvopočátkem zániku tradice nošení hanáckého kroje jsou politické důvody. Muži se zbavili svých krojů téměř okamžitě, u žen tomu bylo pozvolněji (Bečák, Zbořil, 1941a). Od konce 19. stol. je oživován začínajícími folklorními hnutí (Brouček, Jeřábek, 2007a).

Vdané hanácké ženy nosily na hlavách čepce, tzv. „gargule“, pod kterými se skrývaly stočené vlasy. Svobodné ženy nosily vlasy nestříhané a spletené v jeden mohutný cop zavázaný pentlí. V druhý den po svatbě vzaly ostatní ženy nevěstu mezi sebe a nahradily cop čepcem na znamení, že již není pannou, ale ženou. Tomuto obřadu se říkalo „čepení“. Od roku 1830 tu byla éra bílých tureckých šátků a od roku 1840 šátky lipské – červené. Šátek musel překrývat všechny vlasy. Kdyby vlasy trčely zpod šátku, byla by to pro ženu hanba. Uvázání šátku je velice složité. Skládá se třeba i z třiceti kroků. Ženské účesy byly také velmi složité. Pro držení tvaru se vlasy potíraly vodou s cukrem nebo pivem. V nevlídném počasí ženy nosily tzv. „ubrus“, který zakrýval hlavu a část těla jako kápě (Bečák, Zbořil, 1941b).

Košile je jednou z nejstarších součástí kroje. Skládá se z třech částí a na délku dosahovala poloviny lýtek. Materiál košile tvořilo domácí konopné plátno. Kolem krku se nosil obojek neboli „krézl“. Byl buďto krajkový nebo vyšívaný. Sukně – lidově řečeno „fěrtoch“ byl u hanáckého kroje okázalý. Fěrtoch byl ušit s několika vrstev plátna. Čím více vrstev, tím více košatější se fěrtoch stával. Značilo to i okázalost. Barveným fěrtochům se říkalo „šorce“. „Fěrtůšek“ byla svrchní zástěra, nejčastěji bílé barvy ozdobená vyšíváním. Po roce 1848 se do módy dostávaly tištěné fěrtůšky. Svrchní částí kroje byla „kordulka“. Kordulka je vlastně živůtek, který byl jednou z nejnákladnějších komponent kroje. Barva kordulek nebyla stejná a spíše se odlišuje od oblastí Hané. Kordulka byla také samozřejmě zdobena vyšívanými vzory. V chladnějším počasí se nosily kabátky nebo kožíšky (Bečák, Zbořil, 1941b).

Obuv byla pro prostý lid velmi nákladná, až do takové míry, že některé ženy chodily i v zimě bosy, aby si boty neopotřebovaly. Obuv byla rozlišena na sváteční a všední. V létě se nosily střevíce s přezkami a v zimě kožené boty alespoň nad kotníky. Boty vyráběli pouze obuvníci z měst a městeček (Bečák, Zbořil, 1941b).

Pokrývkou mužské hlavy byl v letních měsících klobouk s pentlemi a ptačími pery. V zimě se nosily teplé čepice. Košile se ve všední dny nosila bílá z domácího konopného plátna. To bylo jako nové dosti drsné, tak ho ze začátku před hospodářem obnosil pacholek nebo jeho syn. Při slavnostech se na konopnou košili navlékala tzv. „tenčice“, což byla košile z jemného kupovaného materiálu. Na košili přišla „kordula“. Byla to vesta obdobně jako u ženského kroje. Ke svátečním příležitostem se oblékal oblek neboli „halena“ a na ni plášť, který se stal typickým doplňkem hanáckého kroje. Ruce se oblékaly do rukávů jen při vážných obřadech. Jinak byl plášť volně přehozen přes ramena a pod krkem sepnut sponou. V zimních měsících kabát vystřídal kožich. Doplňkem kroje byl pro muže vyšívaný šátek, který dostal od své dívky (Bečák, Zbořil, 1941c).

Hanáci nosili až do roku 1830 krátké kožené gatě, poté začali nosit dlouhé plátěné gatě se širokými nohavicemi. Sváteční gatě byly vždy kožené. Tvarově buď přiléhavé nebo nabírané tzv. „baňě“, barvou žluté nebo červené. Sváteční kalhoty přidržoval na těle pás. Ten byl vyšívaný a nosil se jen v neděli a ve svátky. Do poloviny 18. století muži nosili nízké střevíce s podkolenkami, poté přišly do módy vysoké kožené holinky okuté podkovami. Svobodní hoši chodili přes léto bosky (Bečák, Zbořil, 1941c).

1.4 Lidové písně a tance

Tance a písně neodmyslitelně patřily do kulturního života našich předků. Tvůrce takovýchto tanců a písní byl samotný lid. Níže uvádím krátký náhled na nejznámější hanácký tanec a lidové písně.

„Lidový tanec je hudebně pohybový projev lidových vrstev předindustriální a zčásti též industriální společnosti“ (Brouček, Jeřábek, 2007a, s. 500).

Nejznámějším, typicky hanáckým tancem je „cófavá“. V minulosti byl tento tanec dokonce nazýván „hanácká“. Tento tanec je založen na opakovaných krocích vpřed a vzad (Jiříčková, 2008). V renesanci pomocí tohoto tance přistupoval ženich s nevěstou k oltáři. Jako jediný tanec se mohl tančit v postním i adventním období. Tento „tanec Hanáků“, jak se

mu také říká, pronikl i do sousedních regionů, ba dokonce se stal zájmem některých okolních států (Žůrek, 2009). Základním principem tance byly kroky vpřed a vzad, díky kterým se tanečníci pohybovali z místa (Brouček, Jeřábek, 2007a).

Kromě cófavé se na Hané tančívalo dalších nejméně padesát lidových tanců nejrůznějšího druhu – veselých, vážných, hravých, žertovných, dynamických a temperamentních, což od pohodlné hanácké povahy může překvapit (Žůrek, 2009).

Tvůrcem a nositelem **lidových písní** byl venkovský lid. Obsahovými a formálními znaky odráží kulturu prostředí venkova. Tvůrci písní byli většinou neznámí a jejich přenášení se tradovalo v ústní podobě (Brouček, Jeřábek, 2007a).

Hanácká lidová hudba byla tvořena s převahou smyčcových nástrojů a od poloviny 19. století se proměnila v dechovou muziku (Žůrek, 2009).

1.5 Hanácké nářečí

V této kapitole Vám krátce vysvětlím, čím se hanácký dialekt vyznačuje. Dokládám shrnutí výzkumu D. Dorovské, ve kterém ilustruji závislost nářečí na demografických faktorech.

Nářečí neboli **dialekt** je nekodifikovaná a nespisovná varianta jazyka, používaná v určitém regionu. Dialekt sdílí s alespoň jedním jazykem velký podíl podobnosti (Brouček, Jeřábek, 2007a).

Hanácký dialekt je důležitou složkou regionálního povědomí. Hanácký dialekt se přenáší v rodinném prostředí, v hanáckých písních, v tradičních zvyklostech a při vystoupení folklorních souborů. Hanáci jsou si vědomi specifičnosti a výraznosti svého nářečí. Někteří ho mohou z dnešního pohledu považovat za směšné, v některých může vyvolat hrdost a uvědomění o odlišnosti od ostatních (Beneš, 1993).

Klasické hanácké nářečí se změnilo v nadnářečí v letech 1848–1860. Další změna přišla v letech 1945–1950, kdy se nadnářečí proměnilo v obecnou a hovorovou češtinu (Skutil, 1995).

V hanáčtině se dlouhé „í“ vyslovuje krátce. V kmenových slabikách se mění „i“ v „e“, např. hlína – hlêna, cibule – cêbôla. Slabika „ej" zní jako „é“, např. zavolej – zavolé, podej – podé. U neurčitého způsobu sloves se změní „é“ v „y“, např. nést – nyst, vést – vyst.

Zájmeno má tvary teho, temu, keho, kemu apod. Drobné odchylky v nářečí byly i v různých oblastech Hané (Jiříčková, 2008).

Dagmar Dorovská (1994) uvádí ve svém výzkumu, který uskutečnila v Otaslavicích ležících zhruba 8 km jižně od Prostějova. Otaslavice jsou rozděleny na dvě čtvrti – Horní a Dolní. Horní Otaslavice jsou původně charakteru selského a v Dolních Otaslavicích se nachází nová zástavba. V původní zástavbě nejstarší generace mluví z větší části hanácky, ale v Dolních Otaslavicích se povětšinou setkáme u téže generace s mísením prvků nářečí do tzv. obecné hanáčtiny. Dorovská se domnívá, že je to způsobeno kvůli tomu, že obyvatelé Dolních Otaslavic byli více zaměstnáváni v Prostějově a přicházeli tak více do styku s městským obyvatelstvem. Nejstarší generace v obci je si sama vědoma změn v mluvě ostatních v obci, protože s každou novou generací zde ubývá aktivních uživatelů hanáčtiny.

Z výše uvedeného výzkumu nám vyplývá jednak to, že rozdíly v nářečí lze sledovat i na území obce, a to díky smíšení venkovské a městské mluvy. Dále nám vyplývá neustávající trend mizení aktivních uživatelů hanáčtiny.

2 Výroční obyčeje

V této práci se budu zabývat pouze výročními obyčeji[2] (každoročně se opakujícími), ve kterých můžeme registrovat aktivitu i ze strany dětí. Nebudu se zde věnovat rodinným a obřadním obyčejům (např. narození, svatba, úmrtí apod.). Pro větší přehlednost jsem rozdělil obyčeje podle ročních období, ve kterých se konají. Mnohé z nich přetrvávají v pozměněné formě, některé již zanikly. Zabývám se zejména původem a významem těchto obyčejů. Většina z nich je spojena s náboženstvím. Zbylé vyplývají z předindustriální doby, kdy bylo zemědělství hlavní formou obživy, a člověk byl závislý na přírodních živlech.

U obyčejů došlo k řadě změn ve funkci a významu, ale přesto hrají určitou roli ve společenském životě. Obyčeje, které se přenášely z generace na generaci, se modifikovaly v rámci daných společenských podmínek, událostí a hodnot jejich nositelů. Zejména kulturní hodnoty je třeba chápat z historického hlediska. Řada kulturních hodnot, které dnes vytváříme, bude pro další generace kulturním dědictvím. Proto řada obyčejů přetrvává z těchto důvodů (Volbrachtová, 1982). Důležitou roli v uvědomění kulturního dědictví hrají obnovované obyčeje a folklorní soubory.

Tradiční svět se mísí s moderním světem. Ve výročních obyčejích můžeme změny spatřit na materiální stránce, např. na oblečení účastníků, používané rekvizity, dary za koledování. Změny rovněž můžeme registrovat ve funkci. Dnes obyčeje neplní dřívější magickou a prosperitní funkci, ale spíše zábavnou. Tradování obyčejů nám umožňuje pokračování v odkazu předků. Významem je i osobní i skupinová prezentace účastníků. Obyčeje dříve spontánně pořádané se dnes proměnily ve veřejné masové akce se záměrem zisku. Podmínky sociální reality vedou k zániku nebo k přeměně tradičních lidových obyčejů a současně mění postoje, hodnoty a obohacují jejich nositele (Popelka, 1982).

Proměny lidových obyčejů probíhají jednak v prostorové dimenzi (místo, lokalita, region), ale hlavně v časové dimenzi. Právě tento historický faktor spjatý s tempem

[2] **Obyčej** je vzorec chování opakovaný v určitých sociálních situacích. Obyčeje jsou přijímány a vykonávány jako samozřejmost. Na rozdíl od zvyku je obyčej vždy skupinovým jednáním. Jedná se o rys chování skupiny (např. pořádání pravidelných slavností, způsob oblékání při určité příležitosti, stolování apod.). Zčásti jsou na obyčejích postavena specifika místní kultury. Obsahují prvky rituálu. Někdy se vytrácí původní smysl a stávají se spíše znakem skupinové identity (Linhart, 1996a).

společenského rozvoje je určující. Jedna dekáda ve 20. století se může rovnat se stoletím ve středověku, co se týče obměny kulturních prvků. Obyčeje, hodnotové a sociální normy se navíc nemění synchronně v prostorové i časové dimenzi. Mnoho zvyků, pořekadel a rituálů spojených se zemědělstvím, kterými si naši předci chtěli zajistit dobrou úrodu, se nedochovalo, ale obyčeje spojené s křesťanskou vírou přetrvávají dodnes (Jančár, 1982).

V obyčejové tradici se nachází napětí mezi stabilizací a evolucí. Zachování starých forem oproti vytvoření forem nových (Frolec, 1985). Zákonitosti vývoje kulturních norem jsou jednoznačné – buď se stávají nositeli nových funkcí, nebo dochází k jejich zániku. Dnešní výroční zvyky jsou výsledkem folklorizujících[3] tendencí v kulturním a společenském životě. Důvod pro uplatňování tradic je tradice samotná. Většina nositelů tradic si nedokáže jejich provádění zdůvodnit (Přikryl, 1993).

Druhá světová válka zapříčinila, že se na Hané folklorní prvky vyskytují v menší míře, ale přesto se v rodinách udržely dodnes. Výrazně se na této změně podepsaly společenské události, na vesnicích hlavně kolektivizace zemědělství. Zemědělská družstva ale vytvořila podmínky pro vznik folklorních souborů. Některé z těchto souborů již zanikly (Lisická, 1994).

2.1 Jaro

Jaro mělo pro naše předky velký význam. Obyčeje konané na jaře měly spojitost s oslavou konce zimy. Zima měla větší dopad na lidi, než jsme zvyklí teď. Lidé byli šťastní za příchod jara a oslavovali ho. Jedním z takových obyčejů je vynášení smrtky, který se v omezeném měřítku vyskytuje i dnes. Dále se zmiňuji o Velikonocích, které se slaví dodnes, ale jejich význam není do takové míry spojen s křesťanstvím jako tehdy. S Velikonocemi se pojí zvláštní tradice Ježíškovy matičky, která je na Hané spojena s obcí Bělkovice-Lašťany. Dále se zmíním o magické Filipojakubské noci, která připadá na poslední den v dubnu a o stavění májky.

[3] **Folklorismus** je zprostředkování lidové kultury v dnešních podmínkách (Brouček, Jeřábek, 2007a). Je to druhotná, stylizovaná podoba folkloru, ten je naopak prvotní, autentický. Vzájemný vztah folkloru a folklorismu závisí na ztvárnění. Někdy může být velmi příbuzný folkloru, jindy může jít v podstatě o jev nový. Současné folklorní soubory tradiční lidovou kulturu oživují a relativně transformují (Heřmanová, 2012, [online]).

Vynášení smrtky

O Smrtné neděli (někde na Květnou neděli), jedné z šesti postních neděl, se vynášela smrtka. Někde se jí říkalo Mařena, Mořena, Morena, Smrt, Smrtka apod. Smrtka byla a stále je slaměná loutka oděná do ženských šatů připevněná na dřevěnou tyč. Dívky ji v průvodu nesly k nejbližšímu potoku či řece, kde byla většinou odstrojena, zapálena a vhozena do vody. V jiných případech se loutka roztrhala na kusy nebo se hodila do rokle a polila zelnou vodou. Dokonce v některých obcích (Soběsuky, Luká, Dubčany, Hvozdečko atd.) nosili chlapci „smrťáka“, obdobu smrtky ale v mužském oblečení. Tento obyčej je konán na znamení dlouho očekávaného, přicházejícího jara a loučení se zimou (Večerková, 1999).

Večerková (1999) podrobila 178 hanáckých obcí dotazníkovému průzkumu, ve kterém se zaměřila na obyčej „vynášení smrtky“ a „chození s létem“. Ze zkoumaného vzorku se na padesáti místech udržoval obyčej vynášení smrti. V řadě případů se obyčej obnovuje pod taktovkou mateřských a základních škol a folklorních souborů.

Původně se k obyčeji vynášení smrti vázalo tzv. „chození s létem“. Když dívky vhodily smrtku do vody, odřezaly si smrček a přinesly ho do vesnice. Smrčku se říkalo – májek, májka, jedlička, stromek aj. Stromek si děvčata ozdobila stuhami a obcházela vesnici s koledou. Chození s létem bylo původně spjato s vynášením smrti. Mělo symbolizovat přinesení nastávajícího léta do vsi (Kráčmar, 2004).

V minulém století se v 74 ze 178 zkoumaných obcí stále konala obchůzka se stromkem (Večerková, 1999).

Období Velikonoc

Květná neděle je poslední (šestou) nedělí postního období. Po ní začíná pašijový týden. Podle výňatků evangelií o umučení Krista. Pašijovému týdnu se také říká „velký týden“. Jednotlivé dny mají své lidové pojmenování – Modré pondělí, Šedivé úterý, Škaredá středa, Zelený čtvrtek, Velký pátek, Bílá sobota (Kráčmar, 2004).

Na **Zelený čtvrtek** začal přísný půst. V dnešní době půst většina lidí nedodržuje, ale dává si nějaké zelené jídlo (špenát, zelí, hrách apod.). Hospodyně na Zelený čtvrtek pekly „jidáše“ (pečivo z pšeničné mouky). V kostelech utichají zvony, „odlétají do Říma“ (*Lidový rok na Hané*, 2011). Utichlé kostelní zvony po tři dny nahrazují tzv. „**hrkači**“. Hrkači označujeme chlapce s klapačkami, řehtačkami, hrkačkami, trakařemi. Souborný název pro

tyto nástroje je „velikonoční obřadní idiofon“ (Brouček, Jeřábek, 2007a). Za hlasitého zvuku chlapci obcházeli vesnici třikrát denně. Brzo ráno, v poledne a večer. Za hrkání vybírají peníze nebo sladkosti. Zvolený vedoucí hrkačů na konci koledu rozdělí předem stanoveným způsobem mezi hrkače (Kráčmar, 2004). Od 2. pol. 19. stol. se v hrkání objevuje biblická postava Jidáše. Tento obyčej se nazývá „**honění Jidáše**“. Jidáše představuje jeden z chlapců přestrojený do kožichu a začerněnou tváří. Ostatní chlapci Jidáše honí po vesnici a po dopadení mu hrkají kolem hlavy. Jinde honění Jidáše probíhalo formou obchůzky s koledováním. V mnoha lokalitách je dnes hrkání a honění Jidáše obnovenou tradicí (Brouček, Jeřábek, 2007a). V některých lokalitách se místo honění Jidáše konalo „**pálení Jidáše**“. Jidáše představovala figurína ze slámy na dřevěném kříži, podobně jako u smrtky. Na konci jedné z obchůzek nesou figurínu Jidáše a za zvuku hrkání ho zapálí v příkopě (Mikysková, 1999).

Na **Velký pátek** se stále držel půst. Věřilo se, že se na Velký pátek odkrývají poklady, proto se nesmělo nikterak kopat do země. Věřící se modlili za všechny lidi. Kdo se umyl v tekoucí vodě, mohl věřit, že bude celý rok zdravý (Kráčmar, 2004).

V **Bílou sobotu** končí půst. Ticho v kostelech nahradily bohoslužby na počest vzkříšení Krista (Kráčmar, 2004).

Na **Boží hod velikonoční** se slaví Kristovo zmrtvýchvstání. Do nástupu komunismu se na Hané chodilo vesnicí v průvodu, v čele s knězem dávajícím požehnání. Tabule byla na Boží hod bohatě prostřena (*Lidový rok na Hané*, 2011).

Velikonoční pondělí, také Červené pondělí, bylo vždy spojeno s velikonoční pomlázkou. Jedná se o starý obyčej, při kterém chlapci obcházejí známé dívky a vyšlehávají je pomlázkou. Symbolika tohoto obyčeje je v tom, aby ženy omládly a dívky si zachovaly svěžest a veselost (Kráčmar, 2004). Pomlázka vychází ze slova omlazení. Ze severovýchodní Moravy se k nám dostává polévání vodou na znamení vitální jarní očisty (Brouček, Jeřábek, 2007b). Velikonoční pomlázce se jinak říkalo a říká – mrskut, mrskačka, šmigrus, šmikrust, šmirgust, šlahačka a šibačka. Samotný prostředek ve vykonání velikonoční pomlázky se nazývá pomlázka, ale také tatar, tatarec, žíla, na Prostějovsku kocar. Bývá spleten z několika (6–12) prutů vrbového proutí. Skupiny mladíků si pletou dvou až třímetrový tatar. Někomu stačí proutek jalovce, vařečka, nebo jiný nástroj. Chlapci při mrskání recitují velikonoční básničky. Dívky pak chlapcům uvazují na pomlázku barevnou stužku. Asi méně známé je, že tento fenomén je novodobého charakteru. Dostal se na Hanou v 2. pol. 20. stol.

z jižní Moravy prostřednictvím televize a migrací obyvatelstva. Jako odměnu dostanou koledníci od žen a dívek malované vejce, koláče, peníze a alkohol (Večerková, 1999).

Kráčmar (2004, s. 36) uvádí příklad velikonoční básničky ze Štěpánova u Olomouce:

„Kázal Kadlec e Kadlečka, abe dale dvě vajička,
jedno bily, dvě červeny, naposlede malovany.
Nedáte-le malovany, déte aspoň bily,
slepička vám za to snese jiny.
Na komoře v kótko, na zelenym prótko,
slepička kdák, vajíčko křáp.“

V úterý po velikonočním pondělí se konala tzv. „**oplácečka**“, jak se na Hané říkalo oplácení pomlázky děvčaty (Kráčmar, 2004).

V dnešní době chodí školáci na pomlázku za svými spolužačkami a rodinou. Pletení tataru už není tak časté. Upletené tatary se dají dokonce koupit v obchodech. Na druhou stranu se s pletením pomlázky můžeme setkat při výuce na základních školách. Starší lidé od malých koledníků přímo vyžadují recitaci říkanky při samotném mrskání. Děti jsou obdarovány povětšinou barvenými vajíčky, malovanými kraslicemi, penězi a v druhé polovině 20. století začala být žádaná hlavně čokoláda (Večerková, 1999).

Velikonoce jsou pohyblivým svátkem v kalendáři. Je to největší křesťanský svátek v roce. Připomínáme si ukřižování Krista a jeho zmrtvýchvstání. Velikonoční pondělí v křesťanském světě nemá takovou váhu jako ve světě nevěřících.

Ježíškovy matičky

Tento zvyk je ojedinělý tím, že jej doposud slaví pouze jedna obec na Hané. V Bělkovicích-Laštanech se koná každoročně na Bílou sobotu a Boží hod velikonoční, a to zhruba od roku 1700 (Chaloupková, 2009). Odlišně probíhá v místní části Bělkovice a odlišně v Laštanech. Důvodem, proč se tento zvyk se koná právě zde, je absence kostela v obci. Bělkovice jsou přifařeny k Dolanům a Lašťany k Bohuňovicím (Skarupský, 1993). V Bělkovicích je slavení matiček odlišné od Lašťan v oblečení matiček a detailech při průvodu. Vše začíná o Bílé sobotě. Matičky v černých šatech doprovázených chlapci ve společenském oblečení jdou do vedlejší obce na mši svatou. Na závěr mše požádají matičky faráře o propůjčení sošky Krista (Grúzová, 1999). Na oplátku vhodí do talířku symbolických 10 mincí a odcházejí. Ve škole nazdobí kříž a připraví se na nedělní slavnost. Druhý den na

Boží hod velikonoční vyráží průvod v čele s matičkami oblečenými do hanáckých krojů nesoucí kříž. Za nimi kráčejí chlapci ve společenském nesoucí korouhve, potom kapela a až pak ostatní věřící. Průvod odchází na mši do Bohuňovického kostela. Po skončení odchází průvod zpět do Bělkovic-Lašťan (Chaloupková, 2009).

Filipojakubská noc

Od nepaměti byla jako Filipojakubská noc označována noc z 30. dubna na 1. května. Podle našich předků je to noc plná magie, kouzel a hlavně byli přesvědčeni, že se této noci slétaly čarodějnice, aby pořádaly reje. O Filipojakubské noci se na vyvýšených místech za vesnicí zapalovaly ohně na odehnání zlých sil. Chlapci si od ohně zapalovali košťata a vyhazovali je vzhůru, aby srazili prolétající čarodějnice (Kráčmar, 2004).

Dnes se můžeme setkat s „pálením čarodějnic“ na vesnicích i ve městech. Tato každoroční akce má spíše charakter komerční akce, než symbolickou (*Lidový rok na Hané*, 2011).

Stavění a kácení máje

V podvečer prvního května se stavěla „máje“. Máje je kůry zbavený strom (bříza, smrk), jehož vrchol je ponechán a nazdoben pentlemi. Pod vrcholem mohl doplňovat zdobení jeden až tři věnce z jehličnanu. Máje se stavěly povětšinou na návsi nebo před hospodou. Zřejmě měly funkci ochranou a také měly zajistit dostatek vláhy na polích. Máje menších rozměrů stavěli chlapci před domy svých dívek jako veřejné vyznání lásky. Máje je vztyčena různě dlouhou dobu. Většinou to bylo měsíc nebo do svatodušních svátků. Máje se musela hlídat před muži ze sousedních vesnic, ti měli v úmyslu zostudit obyvatele tím, že máji pokácí a ukořistí. Proto se někdy máje vztyčily jen do druhého dne, aby se pokácely. Stavění a kácení máje se spojovalo s veselím, tancem a hudbou. Ve městech stavění májí zaniklo během 18. století a na vesnicích přežívá do 20. století. Dnes můžeme během května spatřit máje v řadě hanáckých obcí (Brouček, Jeřábek, 2007a).

2.2 Léto

Zvláštním obyčejem, který se konal, byla jízda králů. Jízda králů se každoročně koná např. v Doloplazech, Chropyni nebo Kojetíně. Některé folklorní soubory předvádí ženskou obdobu jízdy králů a tím jsou královničky.

Jízda králů

Jízda králů se koná o svatodušních svátcích, neboli letnic. Ty jsou padesátý den po Velikonocích. Dostatečně předem se z řad mladých chlapců vybere představitel krále a jeho družina. Při průvodu je král oblečen v ženském kroji, na hlavě má korunu a v ústech růži. Král s družinou jedou na koních vedených pobočníky. Průvod je veden vesnicí a pobočníci vybírají peníze a dary z davu. Na Hané se jízdy králů dochovaly v Doloplazech, Chropyni a Kojetíně (*Lidový rok na Hané,* 2011).

Jízda králů je starodávným obyčejem přeměny jara v léto. Její přesný původ a význam není známý (Brouček, Jeřábek, 2007a).

Královničky

Dívky měly svou alternativu „jízdy králů“. Obchůzka královniček se taktéž konala o letnicích. Zúčastnily se jí pouze dívky. V čele průvodu šel tzv. král, kterým byla také dívka nesoucí „májíček“ – nastrojený stromek vajíčky a pentlemi. Krále následovala děvčata – „královničky“. Uprostřed šla „královna“ pod baldachýnem z červeného šátku. Průvod procházel vesnicí a všechny dívky kromě krále a královny zpívaly. Místním rozdávaly svěcené proutky tzv. „ratolesti“, jako symbol prosby dobrého roku i úrody. Na oplátku jim lidé dávali peníze, koláče apod. Tento lidový obyčej vymizel. Občas ho předvádí některý z folklorních souborů v rámci různých oslav (*Lidový rok na Hané,* 2011).

2.3 Podzim

V této kapitole čtenáře seznámím s hody, proměnou mikulášské obchůzky a se zaniklým obyčejem – obchůzky svaté Lucie.

Hody

Hody jsou tradiční slavností obecního charakteru. Začínají v nejbližší neděli svátku světce, po kterém je pojmenován místní kostel (Kráčmar, 2004). Hody jsou dny hojnosti a bujarého veselí. V některých oblastech byly hody největší slávou v roce a celá vesnice se na ně řádně připravovala. Hody začínaly nedělní mší a odpoledním veselím, které trvalo zpravidla dva dny. K hodům se vázalo obřadní stínání berana připoutaného k lavici (Brouček, Jeřábek, 2007b). Dřívější hody jako lidová tradice se přetransformovaly do veřejných akcí

plných kolotočů a stánků s prodejci. Zcela se vytratil kulturní nádech a význam pro danou obec (*Lidový rok na Hané*, 2011).

Svatý Mikuláš

Svatý Mikuláš je nejuctívanějším světcem v Evropě. Dětmi očekávaná mikulášská nadílka v předvečer svátku svatého Mikuláše *„…zřejmě vychází z mikulášské legendy o nočním zlatém daru, tajně vhozeném do okna zchudlého šlechtice na záchranu nevinnosti jeho tří panenských dcer.“* (Brouček, Jeřábek, 2007a, s. 558). Obchůzková forma se rozšiřovala z měst na vesnice. Základní sestavu mikulášské družiny tvořil sv. Mikuláš, čert a smrtka s maškarou koně. Později je doplnili např. turek, žid, anděl a maškary různých profesí. V novodobé formě konají mikulášské obchůzky s Mikulášem, andělem a čertem. Obchůzka plní zejména výchovnou funkci, protože od Mikuláše dostanou nadílku jen hodné děti. Tradici mikulášské obchůzky nenarušily ani snahy komunistického režimu nahrazením za dědy Mráze a Sněhuročky (Brouček, Jeřábek, 2007a).

Svatá Lucie

Svatá Lucie je patronka slepců, krejčích, švadlen a přadlen. Její připomenutí spadá na 13. prosince. Podle juliánského kalendáře to byl nejkratší den v roce, odtud *Svatá Lucie noci upije, ale dne nepřidá*. Dříve byly rozšířeny v den svaté Lucie obchůzky s „Luckou“. Lucka byla oděna do bílého šatu a obcházela domácnosti s koštětem a „vyháněla zlé duchy“ (Kráčmar, 2004). Jinde v přestrojení za starou hrbatou ženu a plácala mládež vařečkou. Kárala je za jejich nedostatky (Brouček, Jeřábek, 2007a). Horák (1993) uvádí, že Lucka chodila jedna, dvě nebo i v početnější skupině. Oblečeny v bílém šatu, na nose vyřezaný zobák ze dřeva a v ruce dřevěný nůž, jímž hrozily dětem, že jim rozpárají břicho, jestliže se nebudou modlit. V tomto případě měl obyčej výchovný charakter. Jakmile vstoupily do domu, začaly uklízet, zametat, drhnou země a chovat děti.

2.4 Zima

V této kapitole uvedu, jak slavili Vánoce naši předkové. Běžné byly i tříkrálové obchůzky. Před postní dobou se konal masopustní průvod s bujarým hodováním. Tento obyčej je také v některých vesnicích obnovován. Jako zajímavost uvádím zaniklé obyčeje – svatoblažejskou obchůzku a uctění památky svatého Řehoře.

Vánoce

Na Štědrý den se dodržoval přísný půst. Později se z půstu slevilo na vánočku ke snídani. Chudé děti chodily prosit u bohatších domů o mouku a kaši na svátky. Štědrovečerní večeře začínala po klekání. Na večeři byla hřibová polévka, omáčka z povidel, kaše s máslem a medem (Bělíková, 1999). Na Štědrý večer se nejedla ryba ani jiné maso. Po večeři se rozkrajovala jablka, lilo olovo a pouštěly lodičky z ořechových skořápek, jako to mnoho z nás děláme i dnes. Štědrý večer měl v očích starých Hanáků magickou moc (*Hanácký rok 2010*).

V dnešní době se Vánoce slaví v naprosto jiném duchu. Těchto svátků založených na náboženských základech využívají zejména obchodníci za účelem masového odbytu svého zboží. Jak již ale bylo řečeno, obyčeje se během společenských změn buď modifikovaly, nebo zanikly.

Tři králové

Tříkrálový svátek je prastarý křesťanský svátek. Podle evangelia sv. Matouše se přišli mudrci z východu poklonit narozenému Ježíši (Kráčmar, 2004). Na tříkrálový večer chodili po domech tři chlapci oblečení v bílých šatech a korunami na hlavách. Jeden z nich měl začerněný obličej. Po zazpívání písničky dostali výslužku a šli o dům dále (Bělíková, 1999).

Masopust

Masopust je obdobím od Tří králů do Popeleční středy. Masopust má kořeny v dávné minulosti a vychází zřejmě ze Saturnálií a Luperkalií, což byly svátky ve starověkém Římě, se kterými má masopust některé podobné rysy. Hned z názvu „masopust“ by se nám mohlo zdát, že je to období zákazu jedení masa, tak tomu je právě naopak. Maso bylo o masopustě oblíbeno, bylo to období plesů, zábav a veselí, které se neobejde bez hodování. Masopust vyvrcholil v posledních třech dnech před Popeleční středou. Těmto dnům se říkalo **„ostatky“** (Kráčmar, 2004). Masopust je vlastně veřejné vystoupení pro lidi na návsi a v domech, kteří jsou oslovováni a s vtipem se účastní hemžení a improvizovaných scének s účastníky oblečenými do různých masek a převleků (Brouček, Jeřábek, 2007a).

Masopustní průvod v maskách procházel vesnicí dům od domu a přáli hospodáři bohatou úrodu a zdraví jeho rodiny a dobytka. Koledníci za to byli obdarováni pálenkou, koláči nebo masem. V různých regionech se masopustní obchůzka nazývala jinak. Na Hané se jí říkalo „vodění medvěda“. V čele průvodu šel medvědář vedoucí „medvěda“ (*Lidový rok na*

Hané, 2011). Medvěd symbolizoval plodivou sílu a úrodnost. V průvodu šly také postavy židů, které pobíhaly a trestaly bičem nebo holí. Zřejmě je tím dána symbolika zemřelých předků, kteří střeží živé (Brouček, Jeřábek, 2007a). Ukončení celého masopustu proběhlo v úterý večer před Popeleční středou v hospodě, kde se **„pochovávala basa“**. Někdy se pro tento obyčej skutečně použila basa, jindy basu představoval velký předmět zakrytý plachtou. Pochovávání basy mělo symboliku jako konec veselí a začátek postního období (Kráčmar, 2004). Postní období začínalo den poté na Popeleční středu. Trvalo 40 dní až do Bílé soboty (Brouček, Jeřábek, 2007b). Ve skutečnosti je to 40 všedních dnů plus 6 neděl, které jsou ale z půstu vyňaty. Půst symbolizuje pobyt Krista na poušti a lidé si odpouštěli mastné pokrmy (Kráčmar, 2004).

Koudelka (2009) popisuje dnešní podobu masopustu, která se léty změnila ve folklorní událost, která obyvatele vytrhne ze stereotypu každodennosti a dá jim prostor ke společnému setkání, pobavení se, hodování a popíjení. Masopust se proměnil z koledování spíše na karneval. Tradice vodění medvěda se však zachovala dodnes.

Například ve Velké Bystřici u Olomouce se každoročně konají oslavy masopustu složené z maškarního průvodu, veselí s živou hudbou, vystoupení místního folklorního souboru, prodej suvenýrů a zabíjačkových produktů v rámci jarmarku (*Bystřický masopust se zabíjačkou*, 2015, [online]).

Masopust tedy dostal nový smysl. Už to není období hodování a veselí před postním obdobím, ale je to jednodenní akce pro veřejnost.

Svatoblažejská obchůzka

Blažejská obchůzka se konala na počet svatého Blažeje, jenž byl biskup žijící v Arménii a okolo roku 316 n. l. podstoupil mučednickou smrt. Stal se patronem řemeslníků, lékařů, obchodníků a hlavně významným agrárním patronem (Brouček, Jeřábek, 2007a). Jeho památka spadá na 3. února. Ještě před 80ti lety se v některých hanáckých vesnicích konaly blažejské obchůzky. Chlapci obcházeli domy ve vsi, zpívali písně a vybírali uzené maso a slaninu, kterou napichovali na kovový rožeň. Popřípadě si vykoledované peníze vkládali do pokladničky. Na konci obchůzky se o vše mezi sebou podělili (Kráčmar, 2004).

Svatoblažejská obchůzka měla obdobný průběh ve všech vesnicích na Hané. Příklad písně z Loučan uvádí Kráčmar (2004, s. 7):

„Dnes svatyho Blažeje deň,
me žáci chodime s rožněm,
hledáme si ževnosti,
podle staré betosti.
Hospodářo na svó česť
dé nám slanin jako pěsť,
kapisárum, jelitárum, flori domine,
ať nás nemine maso v komině!“

Večerková (1994) uvádí, že se blažejská obchůzka dnes nechodí. Naposledy tomu bylo v roce 1885 v Pravčicích u Kroměříže.

Svatý Řehoř

Uctění památky svatého Řehoře se původně připomínalo 12. března, v den úmrtí tohoto papeže. Děti procházely vsí a zastavovaly od domu k domu a zpívaly písně na připomínku svatého Řehoře. Dostávaly za to peníze nebo něco na zub (*Lidový rok na Hané*, 2011). Kráčmar (2004, s. 19) uvádí příklad písně zpívané na svatého Řehoře:

„Řehoře svatého, papeže velkého,
my smy malí a velicí, slavme svátek jeho.
Esli žáčka máte, troníček nám dáte,
esli ho nemáte, na papír nám dejte
po patáčku, po troníčku, málo schudobnete.
Pán Bůh vám to zaplatí, dá vám požehnání
a po smrti v nebi, s námi kralování.“

Svátky oslavující např. svatého Řehoře a svatého Blažeje se z kalendáře venkova povětšinou vytratily. Důvodem je především vláda komunistického režimu a jeho snahy potlačení křesťanství (*Lidový rok na Hané*, 2011).

3 Hodnoty a hodnotové orientace

V následujícím textu budete seznámeni s významem hodnot a jejich kategorizací podle různých autorů. Hodnoty se nevyskytují pouze osamoceně. Každý z nás má hodnoty upořádány v hodnotových systémech, o kterých se také dočtete.

Hodnoty jsou v podstatě vyjádřením obecných principů, orientací a preferencí společnosti. Cíle každé společnosti jsou vytvářeny z žádoucích představ a kolektivních ideálů neboli hodnot, které jsou systematicky řazeny a vytváří stabilní jádro (Boudon, 2004). Z širšího hlediska jsou hodnoty vše, co nám přináší uspokojení potřeb a zájmů. V užším pohledu se hodnoty zobrazují jako tendence, normy a ideály zejména z hlediska sociálního, mravního a estetického (Kučerová, 1996). Pravé hodnoty nejsou věci ani vlastnosti, ale duchovní fenomény. Hodnoty vznikají jako produkt hodnocení ke kvalitám objektu. Hodnocení je výsledkem srovnávání. Právě hodnocením se formuje systém hodnot (Horák, 1997).

Smékal a Čerňák (2008) rozlišují hodnoty do základních kategorií, jako – objekty zájmu, pozitivní a negativní postoje, cíle, nástroje orientace a kritéria rozlišování.

Perspektivní koncepci hodnot vytvořil Schwartz (2001). Hodnoty definoval jako pojmy a přesvědčení, vztahující se k žádoucím stavům nebo chování. Přesahují specifické situace a řídí výběr nebo posouzení chování a jevů. Hodnoty jsou uspořádány podle důležitosti. Vydefinoval také druhy hodnot – moc, úspěšnost, hédonismus, stimulace, samostatnost, univerzálnost, benevolence, tradice, konformita a bezpečnost.

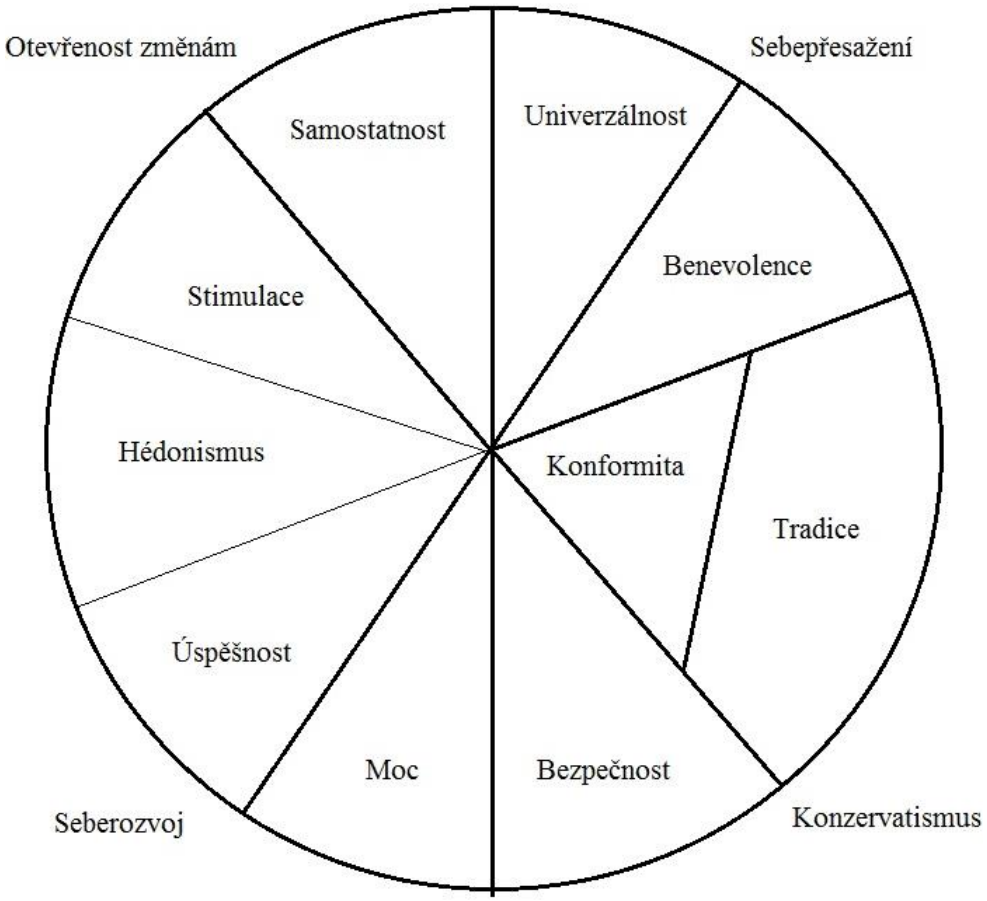

Obr. č. 3 – Model hodnot podle Schwartze (Schwartz, 2001, s. 270).

Podle V. E. Frankla (In Pavlas, 2008) rozlišujeme hodnoty do tří kategorií. *Tvůrčí* hodnoty, které jsou spojeny s vytvářením materiálních hodnot, *zážitkové* hodnoty pramenící z prožívání a *postojové*, které člověk zaujímá k určitým situacím v životě.

Kučerová (1996) uvádí model hodnot člověka podle dimenzí, ve kterých prožívá sebe i prostředí. Vystihuje tak současné pojetí světa a jeho dynamický vývoj. Patří sem *přírodní* hodnoty. Ty třídí na *vitální* a *sociální*. První z nich jsou směsicí hodnot zdraví, života, tělesného blaha, svěžesti a příjemnosti. V podstatě jde o předpoklady fyzické existence člověka. *Sociální* hodnoty ve vztahu člověka ke společnosti a vnímání sebe samého ve společenství. *Civilizační* hodnoty ve smyslu komfortu výdobytků novodobé společnosti a relativním odtržením od závislosti na přírodě. Jako poslední uvádí hodnoty *duchovní*, vyjadřující sebeuvědomění, sebevyjádření, plnost života, intelektuální rozvoj a vzdělanost.

Hodnotový systém neboli **hodnotová orientace** je *„Hierarchicky uspořádaný soubor hodnot, který odráží reálné pořadí (důležitost) hodnot sdílených určitou skupinou populace v určitém období“* (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s. 92).

Hodnoty regulují psychiku osobnosti zejména ve formě hodnotové orientace. Ta vzniká provázáním mezi vzděláváním a výchovou v rodině i ve škole, působením materiálních, společenských a pracovních podmínek. Hodnotová orientace se projevuje prostřednictvím postojů a názorů na realitu (Pavlas, 2008). Hodnoty jsou významným motivačním faktorem v motivační struktuře člověka. Mají bezprostřední dopad na chování, ovšem ne jako jedna samostatná hodnota, ale jako složitě strukturovaný systém hodnot (Sak, Saková, 2004). Tento systém by měl splňovat tři základní požadavky. Prvním z nich je vnitřní konzistence s celou osobnostní strukturou. Měl by být realistický a do jisté míry i pružný. Hlavně by měl člověku přinášet uspokojení (Coleman, Homola, In Pavlas, 2008).

Hodnoty a hodnotové orientace jsou vedle potřeb a zájmů jedním z faktorů motivace. Hodnotovou orientaci tvoří preference mezi hodnotami a vzájemné vztahy mezi hodnotami. Hodnotová orientace je celkový směr hodnot, např. egoisticko-materialistická, profesně-rozvojová, reprodukční, globální, liberální, sociální, hédonistická orientace (Sak, 2000). Je to orientace určitými hodnotami a orientace na určité hodnoty (Horák, 1997).

Hodnoty a hodnotová orientace nejsou vždy primárním faktorem při chování jedince. Pokaždé na člověka působí řada sociálních a ekonomických tlaků, před kterými hodnotová orientace neobstojí. Rozhodování samo o sobě bez tlaků společnosti by bylo pouze v roli jedince samotného a jeho hodnot. V běžných situacích ale jednáme s tlakem např. vrstevníků, partnera, kolegů, médií, módy, zákonů apod. Čím vyšší sociální zralost, tím vyšší odolnost vůči sociálním tlakům (Sak, 2000).

Především mladá generace je nositelem dynamiky a reprodukce hodnotového systému. **Vývoj hodnot probíhá interiorizací, transformací a následnou reprodukcí.** Tímto způsobem se hodnoty inovují současně se společností. Hodnotový systém mládeže tedy odráží aktuální hodnotový systém společnosti. Zkoumáním hodnot u mládeže zjišťujeme stav i vývoj společnosti (Sak, 2000).

Rabušic a Hamanová (2009) se shodují, že výzkum hodnot je důležitý z nejrůznějších důvodů. Jedním z nich je prognóza vývoje. Na základě hodnotových preferencí se dá předpokládat vývoj chování. Podle G. Allporta můžeme budoucnost nejlépe odhadovat tak, že budeme sledovat proměny ve vývoji hodnot. Hodnoty jsou i kritériem hodnocení činů a jednání druhých. Přes hodnotový rámec si přijímáme co je žádoucí a co naopak nežádoucí.

3.1 Proces utváření hodnot

V této kapitole bych se nejprve věnoval procesu socializace, protože proces utváření hodnot velice úzce souvisí s procesem **socializace a enkulturace**[4]. Dále rozebírám samotný proces utváření a změny v hodnotách.

V nejširším významu chápeme socializaci jako přeměnu jedince z asociální bytosti na bytost sociální (Boudon, 2004). Prudký (2004) přirovnává proces socializace k procesu zvnitřňování hodnot. Sociální učení pak chápe jako proces selekce, zvažování a přijímání z nabídky hodnot.

Pro naše potřeby bude nejvýstižnější definice, že **socializace je proces začleňování do společnosti, který provází jedince celým životem**. V jeho průběhu si jedinec osvojuje formy chování, jednání, jazyk, poznatky, hodnoty a kulturu, které jsou pro jeho společnost specifické. K tomuto procesu dochází zejména v rodině, skupině vrstevníků, škole, masmédiích a práci. Jeho realizace probíhá zejména sociálním učením, sociální interakcí a komunikací nebo i nátlakem (Průcha, Walterová, Mareš, 2009). Je širším pojmem jako výchova[5], protože se uskutečňuje jednak výchovou, ale také pomocí vlivů z prostředí. Je to interakční proces, ve kterém se z biologické bytosti stává bytost sociální. Cílem procesu socializace je dokázat žít ve společnosti druhých. Orientovat se v sociálních systémech, situacích a dokázat komunikovat a kooperovat. Člověk je socializován záměrně vzděláváním ve škole, výchovou v rodině a nezáměrně díky interakci s prostředím. Socializace probíhá pomocí aktivního nebo pasivního sociálního učení. To může mít formu „odměny a trestu“ (pozitivní chování je odměňováno a negativní trestáno). Další možností je napodobování určitého člověka jako vzoru anebo identifikace se vzorem (Knotová, 2014a).

Proces socializace někteří autoři dělí na primární, sekundární a terciární. **Primární socializace** se odehrává převážně v rodině prostřednictvím rodinné výchovy. Patří sem, pro nás dospělé, naprosté základy nezbytné k životu, jako stolování, hygiena, sebeobsluha, sebekontrola, dobré mravy, osvojení rodného jazyka, osvojení základních společenských norem, hodnot a sociálních rolí (Knotová, 2014a). V raném období má dominantní postavení

[4] Pojem "enkulturace" bývá označován za synonymum pojmu "socializace". Jedná se totiž o proces přejímání a osvojování kultury vlastní společnosti (Průcha, Walterová, Mareš, 2009).

[5] *"Výchova je záměrné a cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti. Má adaptační, anticipační a permanentní charakter. Je to specificky lidská činnost"* (Kantorová, 2008, s. 74).

v procesu socializace rodina. V počátcích vývoje, kdy je jedinec nejtvárnější, má rodina na socializaci téměř monopol a i později je tento vliv velmi silný (Sak, 1985).

Sekundární socializace pak probíhá ve skupině vrstevníků, spolužáků, pracovním kolektivu, různých organizacích a díky médiím. **Terciární socializace** je pokračováním v interakci mezi jedincem a prostředím v dospělosti (Knotová, 2014a).

Nesprávná socializace ústí v odchylky v sociálních normách a může se projevit až deviantním chováním. Chyby v socializaci mohou vzniknout vrozenými predispozicemi, vlivy prostředí nebo výchovou. V takovémto případě je nutná **resocializace**, která dopomůže k návratu zpátky do společnosti (Průcha, Walterová, Mareš, 2009).

Jak již bylo řečeno, podstata jedince není vytvořena pouhým narozením a není spjata s pouhou biologickou existencí. Člověk se člověkem stává právě zejména procesem socializace a enkulturace. Jedinec je v procesu zrání objektem společenské péče, zejména rodiny a školy. Postupem času nabírá na mentální zralosti a z jedince se stává společenský subjekt, který je článkem v utváření celé společnosti. V rámci vývoje biologického, psychického a sociálního se utváří změny sociálního chování od základních aktů po životní styl. **Sociální zrání tedy stojí u utváření základních motivačních struktur, hodnotové orientace a životních cílů.** V rámci socializace se jedinec učí přijímat různé sociální role, normy a mechanismy. Přejímá tak určité stereotypy a osvojuje si některé sociální vzory. V důsledku toho ztrácí spontánnost a individualitu svých projevů a více inklinuje k osvojeným mechanismům. Každý si individuálně vybírá ze společnosti – hodnoty, vzorce chování, sociální normy a postoje, které v jeho životě vytváří systém, kterým řídí své chování a myšlení. Jedinec si nevytváří systém hodnot zcela nově. Jde o jakési modifikování základu hodnotového systému dané společnosti (Sak, 2000). Systém hodnot se spíše odvíjí od společnosti, kultury, historické epochy a prostředí, ve kterém žije. Hodnoty se tak mění se společností (Tondl, 1999).

Hodnoty se ve společnosti budují velmi složitě. Dochází tomu složitými procesy zvnitřňování. Hodnoty s pevným místem v hodnotových systémech jsou na druhou stranu trvalé a velice odolné vnějším vlivům. Změnit své hodnoty totiž znamená změnit sebe sama. Hodnoty jsou jedním z nejdůležitějších prvků kultury a jako prvek kultury se s historií mění (Prudký, 2004). Dochází tak na základě progresu materiálních a duchovních podmínek společnosti. Lehčí uspokojení základních lidských potřeb a změna duchovních a kulturních preferencí dnešní doby má za následek změny v hodnotovém systému současné společnosti.

Jedinec v rámci socializace přebírá produkty společnosti v celé své šíři včetně společností vytvořených hodnot. Hodnotový systém společnosti je přenášen tradováním z generace na generaci v materiální a duchovní podobě. Proměn nabývá kontaktem s lidskými subjekty (Sak, 2000). **Mladá generace je hlavním nositelem změn na poli hodnotové orientace společnosti** (Sak, Saková, 2004).

Dítě není v procesu osvojování hodnot pouze pasivním příjemcem, ale aktivně si vybírá ze škály ustálených společenských hodnot a řadí je do svého hodnotového systému. Z jedné strany tedy jde o individuální akt pro každého z nás, ze strany druhé jde o zpětnou vazbu do hodnotového systému společnosti. Toto nezáměrné a individuální vytváření hodnot můžeme vztáhnout na vlivy lokálního prostředí a vlivům vrstevnických skupin. Naopak cílené a vědomé přenášení hodnot a snaha o jejich zvnitřnění a reprodukci je záměrem výchovy. Nejčastějšími subjekty s tímto cílem jsou rodina, škola a volnočasová sdružení. Nejsilnějším působení dosahují, pokud usilují o zvnitřnění stejných hodnot (Sak, 2000).

Na utváření hodnot u dítěte mají vliv zejména dospělí. Dospělý se stává sledovaným subjektem a jeho snaha je záměrně ovlivnit systém hodnot dítěte. Někdy má ale větší vliv jeho každodenní nezáměrné chování, kterého si není zcela vědom, a které neprochází jeho cenzurou (Sak, 2000). Rodiče předávají dětem hodnoty a hodnotové orientace, které si myslí, že jsou správné a pro život podstatné. Ve skupině vrstevníků se ale můžeme setkávat s odlišnými hodnotami a v médiích zase s dalšími. V takové situaci vzniká konflikt hodnot a norem. Třídění a selekce z těchto nabízených hodnot je součástí sociálního zrání a vytváření individuálního hodnotového systému, který se stává základem chování, rozhodování a vnímání světa, až po smysl a životní směr (Prudký, 2004).

Proces hodnotového vývoje jedince je složitě strukturovaný proces. Hodnotové zrání je výsledkem všech sociálních aktů. U mládeže je každý takový sociální akt dílčím aktem utváření hodnotového systému. S proměnou sociálního pole se mění i hodnotový systém dospívajícího (Sak, 2000). Osobní hierarchie hodnot je z části stálá a z části se časem mění. Na této změně se podílí řada faktorů, jako je věk, výchova, inteligence, rodina, profese a společenská pozice (Pavlas, 2008).

Hodnotová orientace je do značné míry ovlivněna sociálním vývojem. Sociální pozice, ekonomická situace, věk, pozice v rámci rodiny a vrstevnické skupiny, lokální prostředí, ve kterém žije, a další faktory přispívají ke směru hodnotové orientace. **Hodnotová orientace se vytváří zejména v rodině** a okolo šestnáctého roku věku je poměrně stabilně ukotvena.

Změny v hodnotové orientaci jsou v dospělosti jen mírné. Maximální posuny registrujeme v životních fázích, situacích a radikálních změnách, které člověk podstoupí (Sak, 2000).

V období puberty a dospívání má pro člověka zvýšený význam vrstevnická skupina. V této fázi vývoje se můžou vlivy vrstevnické skupiny stát dominantní v utváření hodnotového systému. Z celospolečenského pohledu se mohou jevit jeho hodnoty jako negativní (Sak, 2000).

Některé hodnoty souvisí se sociálním prostředím a tedy i s velikostí **lokálního prostředí**. S velikostí obce roste i preference hodnot jako je láska, osobní rozvoj a duchovní hodnoty. Idejí a myšlenek oproti penězům a majetku, seberealizace oproti sociální a ekonomické jistotě. S počtem obyvatel se také zvyšuje tolerance k drogám. Naopak klesá význam platu, ale to může být způsobeno vyšším platem v místech s vyšší hustotou obyvatel (Sak, 2000).

„Vždyť všechna činnost člověka není než tvorba hodnot, jejich ochrana, úsilí o jejich udržení, rozmnožení, rozvíjení“ (Kučerová, 1996, s. 47–48).

4 Faktory ovlivňující utváření hodnot

Stejně jako člověk, tak i jeho hodnotový systém je utvářen různými faktory. Kantorová a Kantor (2008) uvádějí např. rodinu, rodinné vztahy a tradice, vrstevníky, školní prostředí, zájmovými kroužky, volnočasovými aktivitami a v neposlední řadě informačními a komunikačními technologiemi. Na utváření osobnosti jedince mají tedy podíl záměrné výchovné působení a nezáměrné vlivy prostředí. Důležitou roli hrají i biologické faktory.

Z mého pohledu se na hodnotách a hodnotové orientaci nejvíce podílí právě záměrné působení výchovy a také vlivy prostředí, proto se budu těmito kategoriemi dále zabývat v následujících kapitolách. Vzhledem k orientaci této práce se nebudu zabývat biologickými faktory, i když jsem si vědom, že u některých dětí např. tělesně postižených bude tento faktor výrazně promlouvat do jejich hodnotové orientace.

4.1 Přirozené prostředí výchovy

V následujícím textu se zabývám přirozeným prostředím výchovy, které významnou měrou ovlivňuje hodnoty jedince.

V procesu socializace a tedy i utváření hodnot má výsadní postavení přirozené prostředí výchovy. Mezi přirozené prostředí výchovy řadíme **rodinu, lokální prostředí a vrstevnické skupiny**. Přijímané hodnoty z těchto skupin jsou vnímány jako životně významné díky provázání s citovou složkou (Klapilová, 1996).

Již od nejútlejšího věku přichází dítě do styku s kulturním dědictvím a dochází tak k integraci hodnot. Selekce hodnot záleží hlavně na tom, v jakém prostředí dítě vyrůstá a jakými hodnotami se vyznačuje jeho nejbližší sociální prostředí. Hodnoty jsou zvnitřněny při běžných činnostech, jako jsou hry, učení, práce, sociální kontakt apod. Důležitá úloha v procesu utváření hodnotové orientace u dítěte je identifikace se vzory, od nichž napodobuje způsoby chování, postoje a ideály. Prvními vzory identifikace se stávají rodiče. Se stárnutím přibývají další vzory, ať už reálné nebo fiktivní. Identifikace probíhá vědomě i nevědomě. V období puberty a dospívání dochází k negaci zejména k rodičům. Období je též označováno jako „období vzdoru“ (Kučerová, 1996).

V morální, mravní a ekologické krizi v jaké se nacházíme, nelze vystačit s pouhým vštěpováním poznatků žákům. Hodnotová orientace nepochybně ovlivňuje chování a jednání.

Musíme se proto zaměřit na výchovu hodnot u mladé generace. Hodnotová orientace důležitou měrou určuje vztahy lidí k jejich přírodnímu a sociálnímu prostředí, protože značně předpovídá jejich chování a jednání. Výzkum kvality hodnotové orientace u žáků se stává společenskou potřebou (Horák, 1997).

4.1.1 Rodina

„Rodina je malá, primární, neformální sociální skupina, kterou tvoří jedinci spojení pokrevními, manželskými a adoptivními vztahy.“ (Klapilová, 1996, s. 27). Rodinu tvořenou manželským párem a dětmi nazýváme nukleární. Rozšířená rodina zahrnuje širší rodinné vztahy a příbuzenstvo. Současným trendem je soužití rodičů bez sňatku a výchova pouze jednoho dítěte. V rodině převažují blízké a důvěrné kontakty. Díky tomu disponuje silnou sociální kontrolou. Rodina zastává funkci reprodukční, socializační a ekonomickou. Je primárním nositelem hodnot a kulturních vzorců jako jsou zvyky, tradice, mravy atd. (Knotová, 2014b). *„Rodina je nejdůležitějším převodním mechanismem v předávání hodnot z generace na generaci. Současně je rodina sama jednou z nejvýznamnějších hodnot lidské společnosti. Rodina je také významným zprostředkovatelem kulturních vlivů“* (Klapilová, 1996, s. 27).

Rodina je prvním sociálním prostředím, do kterého jedinec vstoupí. Je institucí sociální kontroly, trestu, odměny a ochrany. Výchovné působení rodiny je pouze z části záměrné. Osvojení životního stylu a hodnot je z velké míry závislé na dospělých členech rodiny. Rodina je nejdůležitějším mechanismem v tradování hodnot a kulturních vlivů. Na druhou stranu předávání tradičních hodnot vyvolává u mladé generace odpor a vytváření kontrastních hodnot (Klapilová, 1996). Čím slabší je soudržnost rodiny, tím je vyšší pravděpodobnost, že se člen připojí k deviantnímu politickému nebo sociálnímu hnutí (Špičák, 1993).

V rámci **socializační funkce rodiny** se dítě přizpůsobuje životu a osvojuje si návyky a role ve společnosti. Důležitou roli pro úspěšnou socializaci hrají ekonomické faktory, kvalita kulturního a materiálního každodenního prostředí, sociálně psychologické klima a vztahy (Procházka, 2012). Dítě přejímá již od narození široké spektrum informací ze svého rodinného prostředí. Dítě ale není v socializačním procesu pouze pasivním příjemcem, ale i zpětně ovlivňuje své okolí. Socializační činitelé (rodina, škola, masmédia atd.) na sebe vytvářejí často rozporné socializační tlaky (Stašová, 2001).

V závislosti na chování rodičů přebírá dítě vzory a hodnoty. Především stupně agresivity souvisí s jednáním rodičů. Děti s kladně hodnocenými vlastnostmi pocházejí zpravidla z demokraticky vedených a harmonických rodin. Rychlost dnešního světa nedovoluje rodičům trávit tolik času výchovou svých dětí, kolik by chtěli. (Klapilová, 1996).

Sociální zralost se posouvá až daleko za hranici biologické zralosti. Je to zapříčiněno dlouhou přípravou na povolání, kdy je dítě delší dobu ekonomicky a materiálně závislé na rodičích. Hodnota samotného dítěte v rodině vzrůstá. Rodiče chtějí dítě čím dál více pro své potěšení a radost. Rodiče v dětech vidí i možnost předání své hodnotové seberealizace, zejména v tom, co nestihnou za svého života. Trendem dnešní doby je mít maximálně dvě děti. Pro společnost pak vyvstává problém se snižující se demografickou křivkou, zejména pro západní země. Původní rodina byla založena na ekonomických a náboženských hodnotách, kdežto dnešní rodina je založena na emocionálních vazbách, které jsou křehké a méně stabilní. Dalo by se říct, že dnešní rodina je soudržná díky vnitřním faktorům, než tlakům prostředí (Klapilová, 1996).

O tom, která hodnotová orientace bude převládat v nemalé míře, rozhoduje rodinná výchova a životní styl rodiny. Především rodiče musí pozitivní hodnoty sami preferovat a produkovat, aby je mohli předávat svým dětem. Autorka popisuje současnou situaci jako „krizi tradiční rodiny“. Rodina se vzhledem k politické a ekonomické situaci neustále mění (Kouteková, 2008). Přibývá nesezdaných párů, přibývá rozvodů, ztrácí se soudržnost rodiny. Nižší platy a nedostatek pracovních míst žene některé rodiny na hranici chudoby. Na druhé straně ambicióznost a chuť po penězích a pozici staví některé děti na „druhou kolej“. Díky moderním technologiím dokážou rodiče zabavit děti takřka bez námahy. Jedná se o účinný prostředek, jak dítě zabavit, protože děti si přednostně chtějí hrát. Ale jaký je přínos a posun ve výchově?

Rodič dítě logicky nepřesvědčí o hodnotách, normách a chování, které on sám nedělá. Při výchově k hodnotám v rodině se musí rodiče nejdříve zamyslet nad svými hodnotami a hodnotovými orientacemi, než je začnou ovlivňovat u dětí. Kvalita hodnot dětí nepochybně souvisí s kvalitou hodnot rodiny, zejména rodičů. V tom vidím pravý význam výchovy hodnotami k hodnotám.

K efektivitě hodnotové výchovy v rodině přispívá harmonické soužití rodičů, totožná hodnotová orientace rodičů a úsilí o stejné hodnoty ve výchově, trávení volného času spolu s dětmi, pozitivní atmosféra v rodinném prostředí, vedení dětí k samostatnosti a pomoci

ostatním, prosazování zájmové činnosti, ochrana před škodlivými informacemi a zájem o přátele dítěte (Brezinka In Kouteková, 2008).

4.1.2 Vrstevnické skupiny

Vrstevnické skupiny můžeme charakterizovat jako malé, primární, neformální sociální skupiny. Po rodině jsou nejdůležitější socializační činitelé. Jsou přirozeným způsobem života dětí a nelze je z života jedince vyjmout (Klapilová, 1996). Její členové jsou přibližně ve stejném věku, jejich biologický, sociální, psychologický a kulturní vývoj probíhá za podobných okolností. Institut vrstevnictví plní svůj význam po celý život, i když se ve stáří jeho význam ztenčuje. Se zvyšujícím věkem se také mění důležitost v sounáležitosti se stejnou věkovou skupinou a do popředí se přesunují společné zkušenosti, životní zážitky, zájmy a hodnoty. Jednotlivé vrstevnické skupiny mají své cíle, hierarchii a způsoby komunikace (Knotová, 2014b).

Vrstevnické skupiny jsou přirozenou formou života dětí. Vznikají spontánně a mají snahu osamostatňovat se (Wroczyński In Špičák, 1993). Charakteristickou vrstevnickou skupinou jsou party. Party se vyznačují pevnou vnitřní vazbou, vlastním systémem hodnot, norem, sociální kontrolou, sankcemi a tendencí izolovat se od dospělých. Od dospívajících se skupiny odlišují odíváním, vyjadřováním, hodnotami, tradicemi a rituály. Vrstevnické skupiny taktéž socializují člověka vštěpováním hodnot, cílů, pravidel, vzorů, hodnocením a sankcemi (Špičák, 1993). Mezi členy díky tomu vzniká silný pocit solidarity a příslušnosti ke skupině. Může taky vzniknout až nepřátelství k jiné partě. Mezi skupinou dospívajících se jedinec ubírá k povrchnosti a projevení citu je považováno za slabost (Knotová, 2014b). Do střetu přichází skupinové hodnoty a normy proti individuálním. Dospívající, nevyhraněný a nejistý jedinec sahá spíše ke skupinové konformitě. Než aby byl osamocen, přiklání se k určité skupinové identitě a pozvolna přebírá její hodnoty, normy, způsoby chování, odívání, respektive přebírá její materiální a kulturní vyjadřování.

Specifickou problematikou jsou tzv. gangy, skupiny vrstevníků se sociálně deviantními a asociálními projevy. Tyto skupiny jsou izolovány od většinové společnosti. Mají v čele vůdce a skupina disponuje specifickým systémem hodnot, norem a sankcí (Knotová, 2014b). Zajímavé by bylo zkoumání problematiky hodnot a hodnotové orientace členů takovýchto skupin, ale nejedná se o zacílení této práce.

4.1.3 Lokální prostředí

V této kapitole čtenáře seznámím nejprve s prostředím jako takovým. Uvádím i typologii prostředí podle Wroczyńského. Dále se zaměřuji na lokální prostředí jako jeden ze subjektů přirozeného prostředí výchovy, zejména protože tato práce je zaměřena na komparaci kategorií lokálního prostředí

Prostředí, ve kterém člověk vyrůstá a žije, je zdrojem podmínek, příležitostí, omezení a rizik pro vývoj. Prostředí je utvořeno z materiální, sociální a kulturní složky. Kvalita života člověka se odvíjí z bohatosti a kvality podnětů z jeho prostředí. Přitom člověk není pasivní součástí prostředí, ale jeho aktivním činitelem. Prostředí není vytvořeno pouhou nahodilou interakcí všech činitelů, ale je to složitě strukturovaný systém, ve kterém jsou mezi činiteli široké vazby. Vše podléhá určitému řádu a organizaci. Je to otevřený organismus reagující na změny zevnitř i zvenčí. Cílem pedagogiky, zvláště pak sociální pedagogiky, je zkoumání úlohy prostředí ve výchově. Prostředí totiž ovlivňuje i výchovu a tak je úkolem posilovat ty vlivy, které jsou v souladu s výchovnými cíli a naopak potlačovat a odstraňovat ty, které působí negativně (Knotová, 2014b).

Přístupy k pojmu „prostředí“ jsou mezi autory různé. Mezi definicemi se setkáme s výhradně objektivními vlivy působící na člověka, ale definice zahrnující záměrné působení. **Typologii prostředí** vytvořil Wroczyński (In Špičák, 1993). Tato typologie je založená na druzích podnětů vyskytujících se v prostředí. **Přírodní prostředí** je geografické nebo fyzikální prostředí (počasí, podnebí, zeměpisná poloha, flóra, fauna atd.). Do **společenského prostředí** patří lidé a společenské vztahy (struktura obyvatelstva, věkové skupiny, struktura vzdělání). **Kulturní prostředí** – hmotné výsledky kulturní činnosti (výtvory hmotné kultury a vztah k nim, kulturní zařízení). Uvedené kategorie se nevyskytují samostatně, nýbrž jsou vzájemně provázány.

Kromě této typologie se uplatňuje **typologie založená na rozlišování teritoriálních vlastností** (Špičák, 1993). Do tohoto řazení patří **okolní prostředí** – tato kategorie zahrnuje větší území jako např. kraj, okres, čtvrť; **místní prostředí (lokální)** – prostředí místa bydliště (vesnice, město, ulice) a **domácí prostředí (osobní prostředí)** – souvisí se strukturou rodiny a životem v ní.

Lokální prostředí, jak jej definují Přadka, Knotová a Faltýsková (2004, s. 30), je *„...prostředí, s nímž jedinec přichází pravidelně a bezprostředně do kontaktu v každodenním*

životě. Zahrnuje nejen přírodní kvality prostředí, ale také celý systém institucí sloužící společenskému životu, vztahy mezi lidmi, sociální normy a hodnoty, vzory chování, prostor pro činnosti ve volném čase.“

Přadka, Knotová a Faltýsková (2004) rozlišují tři základní typy lokálního prostředí: město, tradiční vesnice, moderní vesnice (bez vztahu k zemědělství). Lokální prostředí je významným socializačním činitelem a je neoddělitelné od života každého člověka. Na lokálním prostředí se odráží vliv všech společenských a kulturních změn. Jeden z prvních, kdo využil vliv lokálního prostředí pro výchovu, byl J. J. Pestalozzi, který spojil možnosti prostředí s výchovnými činnostmi.

Lokální prostředí je typ teritoriální pospolitosti se vztahem člověka k obývanému území a vzájemnými vztahy mezi obyvateli teritoria. Lokální prostředí je území, kde probíhá velká část vztahů mezi lidmi. Pro lokální prostřední je charakteristická malá rozloha, relativní izolovanost, bezprostřední kontakty založené na příbuzenství a sousedství, etnická stejnorodost, identita tradic, zvyků a obyčejů. Faktory jako industrializace, sociální migrace, doprava a masová komunikace zapříčinily, že se vlivy lokálního prostředí značně vytrácejí. Dochází ke sjednocení lokální kultury s národní kulturou (Špičák, 1993). Dnešní člověk se denně setkává s různými lidmi a neustále cestuje. Ovšem význam lokálního prostředí neztrácí na významu. Jedinec totiž nepřestává „někam patřit“, tedy mít potřebu být členem nějakého lokálního prostředí (Přadka, Knotová, Faltýsková, 2004).

Z pedagogického hlediska působí lokální prostředí na výchovu a utváření jedince několika různými podněty, jako je geofyzikální struktura prostředí, demografické okolnosti, ekonomická situace a regionální tradice. *„Za lokální výchovné prostředí považujeme soubor činitelů, které podmiňují aktivitu dětí a mládeže v místě jejich bydliště, mimo rodinu a mimo školu“* (Wroczyński In Špičák, 1993, s. 28). Dlouhodobá pozorování zjistila, že faktor lokálního prostředí silně ovlivňuje úspěch výchovy, zvláště u dospívající generace. Z výchovného hlediska má lokální prostředí dopad na formování jazyka, předávání hodnot a vzorů chování, sdílení znalostí a zkušeností, předávání regionálních tradic (Přadka, Knotová, Faltýsková, 2004). Pokud budeme cílevědomě formovat lokální prostředí k rozmanitosti a funkčnosti, bude se to odrážet na pozitivních emocích, stabilitě, pocitu bezpečí a jistoty. Naopak jednotvárné, nestabilní, anonymní prostředí působí pocitem izolovanosti a úzkosti. Charakter prostředí má za následek sociabilitu, životní aspirace, názory na život a svět (Procházka, 2012).

Městské prostředí se vyznačuje určitou mírou anonymity, která nám na jednu stranu dává pocit jakési intimity, ale na stranu druhou se vytrácí pocity solidarity a sounáležitosti s ostatními. Instituce sousedství přestává plnit svou funkci. Život ve městě nabízí spoustu možností pro kulturní, sportovní a další volnočasové vyžití (Procházka, 2012). Městské prostředí je charakteristické dominancí konzumního přístupu a povrchností v mezilidských vztazích, zánikem tradičních autorit a nedostatkem výrazných společenských autorit, nefungující neformální společenskou kontrolou, výraznou anonymitou v životě, výrazným poklesem institutu sousedství, velkou proměnlivostí a rychlostí změn v celém životě, výraznou diferenciací v profesní struktuře a společenském rozvrstvení (Pilch In Kraus, 2001).

Ve **venkovském prostředí** se nám naskytne skutečné sousedství, včetně pozitivních a negativních rysů. Díky tomu si venkovské prostředí lépe udržuje důraz na zachování tradic a zvyků. Společné kulturní akce dávají obyvatelům pocit sounáležitosti s ostatními. Nynější vesnice prožívá dramatickou proměnu. Zemědělství, typické pro venkovský život, je teď z velké části v rukou velkých podniků. Lidé pravidelně dojíždí do měst za prací. O víkendu přijíždí do vesnic majitelé rekreačních chat a chalup a mění tím charakter venkovské komunity (Procházka, 2012). Jak uvádí Pilch (In Kraus, 2001), je venkovské prostředí do jisté míry v protikladu s městským. Nalézáme zde blízkost k přírodě, významnější roli školy a učitele, vyšší míru migračních tendencí, nižší úroveň poskytovaných služeb, zachování lidové kultury a folkloru[6]. Rozdíly jsou patrné v nářečí, udržování tradic, zvyků a lidové architektury.

Oba typy prostředí se v posledních desetiletích vyrovnávají. Do venkovského prostředí zasáhly sdělovací prostředky. Díky mobilitě obyvatel vzrostly možnosti sociálních kontaktů a kulturních podnětů. Se zemědělským venkovem mají jeho obyvatelé málo společného, protože ve městech kam dojíždí, pracují ve stejných oborech jako tamní. Rozdílný je ale celkový životní styl. Vývoj má za následek akceleraci vývoje dětí. Venkovské dítě dostává ze svého prostředí méně podnětů, jeho jednání je pomalejší. Volný čas je více vázán na sezónnost spojenou s pracemi okolo domu a zahrady (Kraus, 2001).

[6] **Folklor** jsou projevy hudební, slovesné, taneční a dramatické. Existují v těsném spojení se způsobem života, zvyklostmi a myšlením obyvatelstva. Folklor venkovského a městského prostředí se odlišoval, ale vzájemně se ovlivňoval. Folklor se zpravidla tradoval z generace na generaci v ústní formě a spoléhal na fixaci pamětí (Brouček, Jeřábek, 2007a).

Tab. č. 1 – Charakteristiky základních typů lokálních prostředí

MĚSTO		VENKOV tradiční	VENKOV současný
1.	Profesní rozmanitost	Jednoznačně převládající zemědělská profese	Profesní rozmanitost s dominancí zemědělství
2.	Chybí neformální sociální kontrola (anonymita)	Existuje silná sociální kontrola	Sociální kontrola funguje byť v omezené míře
3.	Vztahy rodinné výrazně narušeny	Silné vazby rodinné v okruhu pokrevním i sousedském	Uvolněné svazky rodinné i sousedské
4.	Různorodost v oblasti dělby rolí	Jasné vymezení rolí vzhledem k pohlaví, věku sociální pozici	Různorodost v oblasti dělby rolí
5.	Rozvinuté osvětové aspirace	Nedostatek osvětových aspirací	Aspirace především vzdělávací vzrostly
6.	Povrchnost mezilidských vztahů (absence sousedství)	Výrazná sounáležitost, solidarita	Oslabování osobních neformálních vztahů
7.	Výrazná různorodost výchovných vzorů	Tradicionalismus a pevnost vzorů	Různorodost vzorů, ale pomalejší akceptace
8.	Výrazný institucionální podíl na výchově	Výrazná dominance rodiny ve výchově	Role výchovných institucí je omezenější
9.	Dostupnost značného množství kulturních institucí	Kulturní život je organizován spontánně samotnými obyvateli	Působení kulturních institucí je omezené
10.	Rychlá reakce na společenské dění	Konzervatismus, setrvávání na tradicích	Reakce na společenské dění je rychlejší pod vlivem médií

Zdroj: (Kraus, 2001, s. 129).

Vliv lokálního prostředí na výchovu

Práce s žáky na venkově a ve městě je odlišná, protože lokální prostředí žáky formuje. Městské děti jsou přizpůsobivější, samostatnější, nebojácnější, méně sebekritické, ambicióznější, drzejší, vzpurnější a pohodlnější. Radikalismus a konzervatismus se díky masovým médiím a internetu stírá. U městských dětí je vyšší riziko kriminální činnosti, záškoláctví a kouření. Na druhou stranu dosahují lepších školních výsledků. Kvalitativně se to netýká pouze intelektu, ale hlavně verbálních schopností. Neopomenutelnou determinantou

hodnotové orientace jsou městské subkultury. Ty jsou zdroji různorodých sociálních kontaktů, způsobu trávení volného času a hodnotové orientace. Subkultura se pro jedince stává sociálním útočištěm. Poskytuje mu sociální jistotu a nalezení životních hodnot (Kraus, 2001).

Obyvatelé venkova jsou nuceni dojíždět za službami a obchody do měst. Navíc se nyní stírají problémy s dopravou díky dostupnosti automobilů a hromadné dopravy. Venkovské a městské prostředí tak daleko více splývají. Pohodlí a luxus města se mladé generaci bydlící na vesnici samozřejmě zamlouvá. Město může nabídnout i větší nabídku pracovních příležitostí a nových kontaktů s vrstevníky. Městský život je pro mladé lidi atraktivnější z hlediska vyžití a kompaktnosti celého systému, kde je vše potřebné soustředěno na jednom území. Město má svá negativa v relativní izolovanosti jedinců, protože ačkoliv lidí ve městech žije mnoho, každý se cítí být osamocen. Čím víc se bude na jednom místě nacházet více lidí, tím více bude toto prostředí anonymní. Každý zde hraje sám za sebe. Proč někomu na ulici nepomoct nebo naopak být vůči někomu sobecký? Je nám to jedno, protože s tím člověkem pravděpodobně nikdy nesetkáme. Na vesnici platí pravý opak. Když místní nepozdraví souseda, už se o tom po vsi „šušká“. A čím je sousedství menší, tím je tato sociální kontrola markantnější.

4.2 Institucionální prostředí výchovy

V institucionálním prostředí probíhá výchova záměrně, cílevědomě a podle určitých metod. Mezi tyto instituce řadíme školu a zařízení pro výchovu ve volném čase.

4.2.1 Škola

Školu řadíme mezi institucionalizované prostředí, tedy se záměrným a cílevědomým působením na žáky. Základními cíli jsou výchova a vzdělávání. Školu jako takovou řadíme mezi lokální prostředí. Tvoří ji soubor materiálních a sociálních podmínek. Přitom škola a lokální prostředí na sebe oboustranně působí. Školní prostředí je složeno z vnějších a vnitřních podmínek, které ovlivňují kvalitu výchovy (Knotová, 2014b). Škola dokáže ve své výchovné a vzdělávací činnosti účinně uchovávat a tradovat výsledky lidské duchovní a hmotné kultury. Díky socializační a enkulturační aktivitě dohlíží na uchování kolektivní identity (Procházka, 2012). Socializační funkce je pro školu základní charakteristikou. Je postavena na vytváření rolí, mající význam jednak ve školním prostředí, ale jsou i přenositelné na běžný život a později na život profesní (Klapilová, 1996). Socializace ve škole má specifickou podobu, protože se žáci musí přizpůsobovat podmínkám, které na ně

škola klade. Výchova a vzdělávání jsou spjaty s kurikulem a požadavky učitelů. To některým žákům může přinést problémy a zpětně tak klást nároky na učitele (Průcha, Walterová, Mareš, 2009).

Z hlediska působení školy a realizace jejich **výchovných cílů** se výchova k postojům, hodnotám a tvoření hodnotových orientací nazývá afektivními výukovými cíly (Holoušová, 2008). Afektivní výukové cíle definoval D. B. Kratwohl ve své pětiúrovňové taxonomii. Prvním stupněm je **přijímání (vnímání)**, kdy si žák přijímá výklad, nebo poslouchá učitele. Druhou fází je **reagování** – od pasivního vnímání přechází k aktivitě. **Hodnocení (oceňování hodnoty)** spočívá v kategorizaci jevů, chování apod. do žádoucích, užitečných a nežádoucích hodnot. Podle stupně ztotožnění může hodnotu akceptovat, preferovat nebo o ní být přesvědčen. Čtvrtou fází je **integrace** do hodnotové orientace jedince. Nejvyšší úrovní je **zvnitřnění** hodnot a pevné zakotvení k hodnotové orientaci (Chromý, 2011).

Škola je tedy jedním z hlavních socializačních činitelů a její činnost hraje nezbytnou roli v utváření hodnot a hodnotových orientací. Navíc obsahy a formy, které zprostředkovává, jsou kodifikovány a vycházejí z potřeb společnosti, tudíž jsou hodnoty objevující se ve výuce všeobecně uznávané, resp. vyžadované po nastupující generaci.

Na dítě ve škole působí tlaky záměrného výchovného působení, ale i podmínek **sociálního klimatu** školy, třídy, skupiny. Školní klima je fenomén, který zahrnuje vztahy učitelů a žáků, organizaci školy, vymezení práv a povinností žáků i učitelů, vztahy ke školní práci a způsoby hodnocení. Struktura sociálních vztahů je navázána i mimo školu samotnou. Ovlivňují ji i orgány obce, kraje či státu, které mají podíl na její správě, dále jsou to rodiče, poradny, sponzoři atd. Sociální klima je podmíněno tedy i materiálními podmínkami školy (Klapilová, 1996). Například v současných českých podmínkách je dosti chabá spolupráce rodiny a školy, což snižuje efektivitu výchovně-vzdělávacího procesu (Knotová, 2014b).

Například Horák (1997) přikládá školnímu prostředí, tedy i materiální stránce významný podíl na utváření hodnotové orientace žáků. Zmiňuje upravenost školy, výzdobu, vnitřní řád a to, jak škola působí na veřejnost.

V procesu výchovy máme za cíl přenášet určité hodnoty a hodnotové systémy na jedince. Z pedagogického hlediska není možné utvářet hodnoty záměrným působením, ale vytvořením takového sociálního pole, které bude mít žádoucí charakter na zvnitřnění požadovaných hodnot společensky preferovaných. Jedinec si postupem času sám z těchto

hodnot volí a preferuje. Nevytváří si hodnotový systém svobodně podle sebe, ale interpretuje systém předkládaný společností v rámci výchovy. Svůj hodnotový systém si tedy volíme jen částečně. Dalším aspektem pro pedagogiku je zpětné působení hodnotového systému na proces výchovy a vzdělávání. Zejména preference vzdělání a touhy po vědění (Sak, 2000).

Kultura[7] jako soubor různorodých hodnot je úzce spjata s předáváním hodnot prostřednictvím výchovy. Hodnotová koncepce výchovy reaguje na situace v současné společnosti. Axiologie[8] dává základ všeobecně platným hodnotám a normám, které se mohou a mají stát výchovnými cíli a přispět k dobru společnosti. Výchova a vzdělávání jsou základem pro předávání základních hodnot vytvořených lidstvem, které slouží pro soudržnost a řád lidstva. Přestože model, který dítěti předává je předem zkonstruovaný a nedává velkou možnost jeho osobním potřebám a tendencím. Centrem pozornosti je využití vzdělávání jako nástroje pro ekonomický a technický pokrok. Ve stínu tohoto úsilí je rozvoj osobností z hlediska duchovního. Materiální stránka věci nyní hraje prim. Od kultivace lidské osobnosti jako společenského tvora je upouštěno, ačkoli duchovní stránka člověka je tou, která drží společnost při sobě. Nemluvě o duchovní stránce každého jednotlivce. Matematické, ekonomické, přírodovědné a technické obory jdou do popředí na úkor humanitním vědám. V těchto oborech jdou totiž vidět hmatatelné výsledky v celkem krátké době, a po tom materiálně orientovaná společnost baží. Technický pokrok nám sice usnadní život, ale udělá nás vnitřně šťastnými? Ve finále se s tímto pokrokem mění i hodnotové orientace nás všech. Moderní výuka na základních školách je zaměřena dosti vědeckým směrem. Žákům je předkládáno nepochopitelné abstraktno, pod kterým si nedokážou nic vybavit. Systém poznatků je rozsáhlý a žákům nezbývá nic jiného, než učivo bez smyslu biflovat. Hodnotou vzdělávání pro žáka může být příležitost k objevování souvislostí v probírané látce, ne jenom podání hotových výsledků k pamětnímu osvojení (Kučerová, 1996).

[7] **Kultura** je popisována desítkami definic. Např. Bruce a Yaerley (2006) ji popisují jako celek sdílených přesvědčení, norem, hodnot, rituálů, jazyka, historie, vědění a společenského charakteru. Bouček a Jeřábek (2007a, s. 448) popisují kulturu jako *„...systém všech jevů (materiálních předmětů, vztahů, představ apod.), které vytvářel a vytváří Homo sapiens sapiens během své existence...“*. Kulturu rozdělujeme na **hmotnou** (nástroje, stavitelství, oděv, umění) a **duchovní** (zvyky, obyčeje, jazyk, slovesnost, normy, hodnoty) (Brouček, Jeřábek, 2007a).

[8] Axiologie představuje nauku a o hodnotách a hodnocení (Kučerová, 1996).

4.2.2 Zařízení pro výchovu ve volném čase

Volným časem literatura (Průcha, Walterová, Mareš, 2009) rozumí čas, se kterým můžeme naložit dle svého uvážení a zájmu. Negativně bychom volný čas vymezili jako dobu, která z celého dne zbyde po odpracování všech povinností, péče o domácnost a rodinu, sebeobsluhu a spánek.

Ve volném čase si může člověk svobodně vybírat činnosti, kterým se bude věnovat. Mohou to být zábavné, odpočinkové nebo činnosti spojené s rozvojem osobnosti. Z pedagogického hlediska se jedná o výchovu ve volném čase a výchovu pro optimální využití volného času (Klapilová, 1996).

Výchova a volný čas jsou v úzké souvislosti. Volný čas může být i prostředkem výchovy. Působení volnočasových zařízení při použití pedagogických metod a forem se může stát účinným nástrojem k výchovné činnosti, potažmo k utváření hodnotové orientace. Samotné školy nabízí řadu zájmových kroužků. Jedná se o cenově méně náročnou variantu využití volného času. Využíváním volného času se dále zabývají základní umělecké školy, jazykové školy, střediska volného času, školní družiny, školní kluby. Mezi zmíněná střediska volného času řadíme domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností. Dále vedle těchto školských zařízení působí různé organizace, hnutí a sdružení (Vyhnálková, 2010).

Právě jedním z typů těchto organizací jsou **folklorní soubory.** Na území Hané působí zhruba dvacet těchto souborů, některé z nich mají i dětské soubory. Pro ilustraci níže uvádím výzkum Schauerové (1999), který vypovídá o výchovném působení folklorních souborů. Jejich členové si uvědomují existenci a podstatu své regionální kultury. Během volného času si mohou osvojit různé obyčeje a zvyky. Nejoblíbenější byl mezi respondenty zejména tanec a zpěv. Ve folklorních souborech vidím pozitiva i v sociální funkci, zejména v navazování kontaktů. Další významná pozitiva vidím v poznávání kultury svých předků a hlavně její popularizaci široké veřejnosti při folklorních vystoupeních. Je tedy nepochybné, že působení dětí a dospívajících v podobných souborech mají pozitivní dopad na utváření jejich hodnotové orientace, obzvlášť ve vztahu ke svému regionu a vlastní identitě.

Utváření postojového a hodnotového profilu dětí z folklorních souborů

Schauerová (1999) podrobila výzkumu 8 dětských folklorních souborů (3 z Čech, 3 z Moravy a 2 ze Slezska). Výzkum byl prováděn v roce 1999 dotazníkovou metodou. Celkový počet respondentů byl 139 dětí. Výběr tvořili respondenti mladšího školního věku po

adolescenty. Výzkum řešil otázky přínosu samotných folklorních souborů dětem, vztahy k tradicím lidové kultury a vztah rodičů k souboru.

Výsledky výzkumu. Pozitivní vztah k souboru a činnost v něm měl až na jednoho respondenta celý výzkumný vzorek. V uvedených možností *zpívat, tančit, hrát si, povídat si o zvycích a jiná činnost* si všichni respondenti vybrali možnost *tančit*. Zpívání s 65 % bylo také oblíbeno. Pouze 24 % uvedlo vyprávění o zvycích a osvojování si jich. Dětské folklorní soubory umožňují dětem výběr z široké nabídky pohybových a pěveckých aktivit. 73 % z dotazovaných dětí bere folklorní soubor jako zábavu s potřebou poznávat. Jen 18 % ho pojímá čistě jako zábavu. 64 % má potřebu poznávat svůj rodný region a kulturu předků. Potvrzují se zde cíle výchovy ve volném čase, a to, že činnost přechází ze zábavy na hlubší zájem. Prostřednictvím volnočasové aktivity se vytváří potřeba záměrně osvojovaných poznatků, a tím i snadno a trvale osvojeným informacím. Důležitým atributem ve folklorním souboru jsou sociální vztahy. Plný počet respondentů odpovědělo, že má v souboru kamarády, přitom není překážkou věk ani pohlaví. 60 % dotázaných je přesvědčeno o důležitosti a potřebě poznávání folklorních tradic. Důvody uváděli: poznávání tradic a kultury předků, nutnost zachovat odkaz předků, nutnost rozvíjet tradice, potřeba poznat lépe svůj kraj. Do souborů děti nastupují většinou na popud rodiny (87 %). Děti převedené do souborů kamarády je zbylých 13 %. Z rodičů dětí navštěvující soubor je přitom 41 %. Vypovídá to o vysokém podílu rodin, ve kterých se členství stalo tradicí rodiny (Schauerová, 1999).

Děti navštěvující folklorní soubory si uvědomují, že činnost v souboru není jen zábava, ale že je to smysluplná činnost rozvíjející jejich schopnosti a dovednosti. Folklorní soubory jsou také prostorem pro seberealizaci a naplnění postojů a hodnot. Pozitivním faktorem jsou vznikající přátelské vazby. Reprezentace, hrdost a sounáležitost s regionem se může dostat dětem při vystoupeních v republice i zahraničí. Soubory plní svou funkci pro přítomný život dítěte a motivuje ho pro ten budoucí. Stává se tedy výchovou ve volném čase i pro volný čas (Schauerová, 1999).

5 Hodnoty a hodnotové orientace ve výzkumech

V následující kapitole bych chtěl uvést výsledky několika výzkumů, které souvisí s touto prací. Jsou to zejména výzkumy hodnot P. Saka, které se staly východiskem i mé práce. P. Sak se zabýval výzkumem hodnot u mládeže ve věku 15–30 let, proto zde uvádím i výzkumy I. Pavlase a výzkum, který byl součástí diplomové práce T. Hanákové. Obě uvedené studie byly zaměřeny právě na věkovou skupinu 12–15, resp. druhý stupeň základních škol.

5.1 Výzkumy hodnot P. Saka

Docent Petr Sak se za svou kariéru podílel na desítkách sociologických výzkumů. Jeho metodika výzkumu hodnot je výsledkem dlouholetých zkušeností a stála základem nejednoho sociologického výzkumu. Výzkum této diplomové práce vychází taktéž z jeho metodiky. Poznatky z výzkumů hodnoty a hodnotových orientací shrnul Sak v knihách *Proměny české mládeže* (2000) a *Mládež na křižovatce* (2004). Vybrané výsledky a poznatky relevantní pro tuto práci jsem shrnul dále v textu.

U zkoumání hodnot představuje uchopení výzkumu větší nebo menší redukci reality. V realitě jde o provázané vztahy sociálních fenoménů a faktorů. Výsledek výzkumu tedy přináší z velké míry redukovaný model reality (Sak, 2000). *„V diskuzích o metodologii výzkumu hodnot se vedou polemiky o validitě verbálně vyjadřovaných vztahů k hodnotám. Za relevantní výpověď o hodnotovém systému je považováno pouze jednání člověka“* (Sak, 2000, s. 67). Ale i za těchto předpokladů není výpověď zcela relevantní, neboť v sociální realitě na jedince působí mnoho vnějších a vnitřních faktorů. Dalším úskalím ve výzkumu hodnot je nadhodnocování hodnot s vysokou prestiží, ale náročností z hlediska naplnění. Respondent bude inklinovat k výběru všeobecně uznávaných, pozitivních a prosociálních hodnot (Sak, 2000).

Ve výzkumech hodnot bývá nejčastěji používána metodika přiřazování pořadových čísel uvedeným hodnotám. Mezi jednotlivými hodnotami tedy zjistíme jejich hierarchii, ale nezjistíme, jaký rozdíl mezi dvěma sousedními hodnotami vidí respondent. Pro výzkumné účely je nutno tento rozdíl interpretovat jako stejný. Zlepšením této metody dosahujeme přiřazováním čísel 1–5 k hodnotám, ve smyslu 1 = nejnižší význam a 5 = nejvyšší význam dané hodnoty. Ve výzkumu se vyskytují hodnoty odděleně, ale při rozhodovacím procesu

v realitě se orientujeme podle celého hodnotového pole. Tudíž nemůžeme predikovat chování jedince pouze z preferencí hodnot (Sak, 2000).

Z výzkumů Petra Saka (2000) vychází mnoho zajímavých poznatků. Například to, že se hodnoty s věkem mění (viz graf č. 1). Hodnota s nižší preferencí v období dospívání se v dospělosti dostává do popředí. Hodnoty pro člověka variují během životního posunu. Hodnotový systém mládeže je založen na hodnotách jako láska, přátelství, zájmy a koníčky, svoboda a majetek. Hodnota přátelství s postupem věku klesá. Hodnota rodiny a dětí naopak stoupá. Ve věkové skupině 19–23 se stává životní partner naprostou prioritou a dále pak tato hodnota klesá. Podobně je tomu tak s hodnotou lásky.

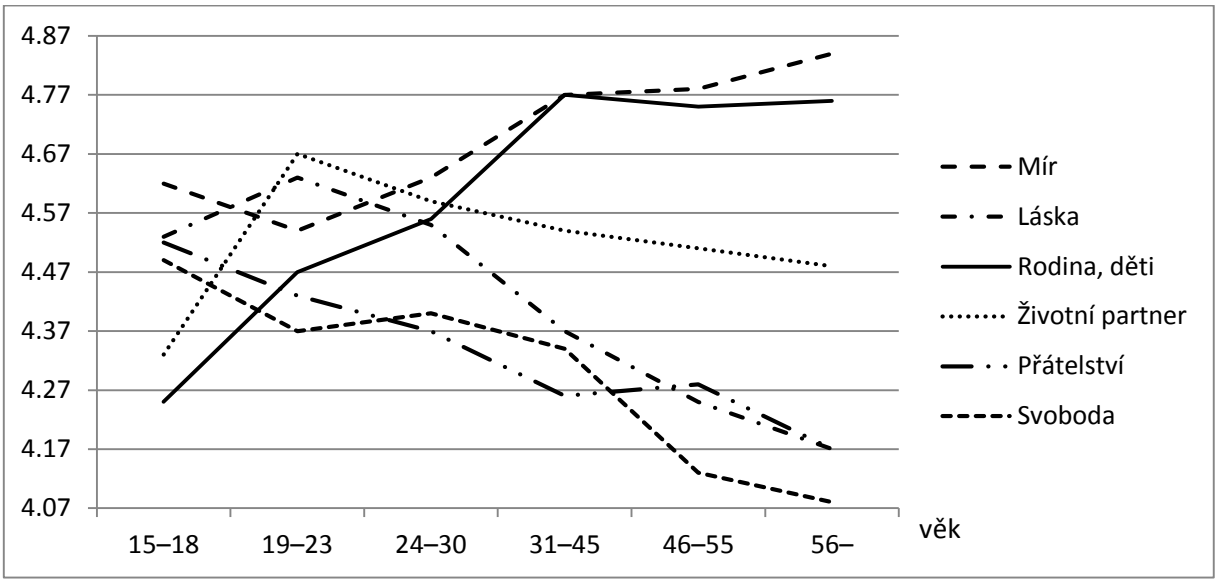

Graf č. 1 – Vývoj hodnotových preferencí v závislosti na věku v roce 1996 (Sak, 2000, s. 84).

V tabulce č. 2 (viz níže) nalezneme vyjádření indexu u pozorovaných hodnot v rámci věkových skupin. V tomto případě se jedná o výzkum z roku 1996 tvořený 1531 respondenty **ve věku 15–30 let**. Hodnota zvýrazněná tučně a podtržením vyjadřuje nejvyšší preferenci z všech věkových skupin.

Pro náš výzkum je nejdůležitější věková skupina 15–18 let, která je pokračováním výběrové skupiny 12–15 testované naší baterií hodnot. Ta musela být upravena přímo úměrně věku, ale několik hodnot je totožných s tímto výzkumem.

Tab. č. 2 – Hodnotové preference ve věkových skupinách v roce 1996

Hodnota	**Věková skupina**						
	15–18	**19–23**	**24–30**	**31–45**	**46–55**	**56 –**	**Celkem**
Životní partner	4,33	**4,67**	4,59	4,54	4,51	4,48	4,54
Rodina a děti	4,25	4,47	4,56	**4,77**	4,75	4,76	4,57
Zajímavá práce	4,07	4,19	4,13	**4,21**	4,15	3,90	4,14
Přátelství	**4,52**	4,43	4,37	4,26	4,28	4,17	4,36
Vzdělání	**3,92**	3,76	3,60	3,90	3,71	3,54	3,77
Rozvoj osobnosti	**4,01**	3,99	3,90	3,97	3,88	3,65	3,94
Láska	4,53	**4,63**	4,55	4,37	4,25	4,17	4,47
Úspěšnost v zaměstnání	**4,06**	3,88	3,95	4,05	3,88	3,62	3,95
Užitečnost druhým	3,79	3,76	3,74	3,93	4,02	**4,11**	3,85
Plat, další příjmy	4,09	3,98	**4,13**	4,10	3,94	3,81	4,04
Politická angažovanost	1,65	1,44	1,50	1,76	1,75	**1,97**	1,63
Uspokojování zájmů a koníčků	**3,89**	3,68	3,65	3,51	3,48	3,33	3,63
Majetek	**3,69**	3,42	3,55	3,40	3,28	3,11	3,45
Veřejně prospěšná činnost	2,50	2,45	2,29	2,49	**2,54**	2,35	2,44
Společenská prestiž	**2,97**	2,78	2,77	2,87	2,69	2,56	2,81
Mír	4,62	4,54	4,63	4,77	4,78	**4,84**	4,67
Zdraví	4,77	4,80	4,90	4,93	4,93	**4,97**	4,87
Životní prostředí	4,46	4,43	**4,47**	4,57	4,52	4,49	4,49
Podnikání	**3,10**	2,63	2,80	2,74	2,31	2,02	2,70
Svoboda	**4,49**	4,37	4,40	4,34	4,13	4,08	4,34
Demokracie	4,12	4,02	4,00	**4,16**	3,97	3,90	4,05
Pravda, poznání	**4,27**	4,17	4,11	**4,27**	4,24	4,19	4,21

Zdroj: (Sak, 2000, s. 99).

V tabulce č. 2 můžeme pozorovat změny preferencí hodnot s měnícím se věkem. Například hodnota *Rodina a děti* se dostává k vrcholu po třicátém roku a zůstává v této hladině. Preference hodnoty *Přátelství* se s přibývajícím věkem snižuje. Podobný vývoj můžeme sledovat u hodnoty *Vzdělání*. Za zmínku stojí hodnota *Užitečnost druhým*, která se v podstatě zvyšuje s přibývajícím věkem.

V rámci generační proměny hodnotové orientace svou roli hrály politicko-společenské změny dvacátého století. Ale i změny dřívější, ze zemědělské na industriální společnost, ovlivnily hodnoty našich předků, potažmo nás. Nejnovější události se změnou v demokratický režim, nebo vstupem do Evropské unie a její snahou o sjednocení Evropy a celoevropským myšlením. Vývoj hodnotové orientace u zkoumané skupiny 15–30 let zkoumal Petr Sak (2000) v letech 1984–1996. Výsledky jsou v tabulce č. 3.

Tab. č. 3 – Vývoj hodnotových orientací mládeže ve věku 15 – 30 let

Hodnotové orientace	**1984**	**1991**	**1992**	**1993**	**1996**
Egoisticko-materialistická	**3,43**	3,41	3,26	3,22	3,37
Profesně rozvojová	3,94	3,94	**4,14**	3,91	3,94
Reprodukční	4,30	4,52	**4,69**	4,54	4,54
Globální	-	4,79	**4,81**	4,07	4,65
Liberální	-	**3,94**	3,88	3,79	3,65
Sociální	**3,04**	2,61	2,50	2,52	2,50
Hédonistická	4,15	3,89	**4,23**	4,19	4,14

Zdroj: (Sak, 2000, s. 99).

Jednotlivé hodnotové orientace jsou vyjádřením skupiny hodnot odvozené z jejich preferencí ve výzkumném šetření. Například **egoisticko-materialistická** orientace je složena z hodnot *majetek, plat, další příjmy, společenská prestiž, soukromé podnikání, úspěšnost v zaměstnání*. Nositelé těchto hodnot chtějí být v centru pozornosti, ale nejde jim o užitečnost společnosti. Pro tyto osoby je na prvním místě majetek. **Profesně rozvojová** orientace je tvořena hodnotami *vzdělání, rozvoj vlastní osobnosti, zajímavá práce, úspěšnost v zaměstnání*. V centru je tvořivost, aktivita a rozvoj vlastní osobnosti. *Životní partner, rodina a děti, láska* vyjadřuje **reprodukční** orientaci. Ta je zaměřena na rozmnožování a výchovu dětí. **Globální** hodnotovou orientaci představují hodnoty *životního prostředí, mír, zdraví*. Vyjadřují zájmy zabránění destrukci lidského rodu a přírody. Společně s reprodukční hodnotovou orientací představují stránky potřebné k existenci lidského rodu. **Liberální** hodnotová orientace je tvořena hodnotami *svoboda, demokracie, soukromé podnikání*. **Sociální** hodnotovou orientaci tvoří *veřejně prospěšné práce, politická angažovanost, společenská prestiž, být užitečný druhým lidem*. Tato orientace vede k interakcím a vztahům. Je zvláště důležitá v období dospívání, které je vázáno k hledání vlastní identity. **Hédonistická** orientace je složena z *koníčků a zájmů, přátelství, lásky*. Významným faktorem této orientace jsou mezilidské vztahy bez závazků. Nevyžaduje velkou odpovědnost a spolupráci s druhými (Sak, 2000).

Globální hodnotové orientace jsou u mládeže na prvním místě. Toto postavení určuje zejména hodnota *zdraví*, která je vždy považována za nejcennější. Na druhé příčce je reprodukční hodnotová orientace, a jak bylo výše uvedeno, jsou společně s globální hodnotovou orientací základem pro zachování existence lidského rodu. Hédonistická orientace je v těsném závěsu, zejména u věkové skupiny 15–18, kde by se také dala očekávat. Výrazně poslední hodnotovou orientací je sociální, které nemá v tomto věku takovou dominanci.

Tab. č. 4 – Hodnotové orientace mládeže v roce 1996

Hodnotové orientace	**Index**		**Pořadí**	
	15–18	**15–30**	**15–18**	**15–30**
Globální	4,68	4,65	1	1
Reprodukční	4,38	4,54	2	2
Hédonistická	4,32	4,14	3	3
Profesně rozvojová	4,06	3,94	4	4
Egoisticko-materialistická	3,52	3,37	5	6
Liberální	3,90	3,65	6	5
Sociální	2,56	2,50	7	7

Zdroj: (Sak, 2000, s. 98).

Dalším výzkum, který Sak společně se Sakovou (2004) provedli, se konal v roce 2002. Výzkumu se zúčastnilo 900 respondentů. Výzkum byl opět zaměřen na zkoumání hodnot a hodnotových orientací u věkové skupiny 15–30 let. Pro účely naší práce vybírám pouze výsledky věkové skupiny 15–18 let.

Tab. č. 5 – Hodnotové preference ve skupině 15–18 let v roce 2002

Hodnota	**Index**
Zdraví	4,76
Láska	4,64
Svoboda	4,58
Mír, život bez válek	4,55
Přátelství	4,55
Demokracie	4,42
Životní partner	4,39
Zdravé životní prostředí	4,24
Rodina a děti	4,16
Zajímavá práce	4,01

Rozvoj vlastní osobnosti	3,99
Pravda, poznání	3,97
Vzdělání	3,97
Plat, další příjmy	3,93
Úspěšnost v zaměstnání	3,90
Uspokojování svých zájmů, koníčků	3,84
Majetek	3,55
Být užitečný druhým lidem	3,51
Soukromé podnikání	3,10
Společenská prestiž	2,76
Veřejně prospěšná činnost	2,39
Bůh	1,96
Politická angažovanost	1,60

Zdroj: (Sak, Saková, 2004, s. 11).

Tak jako ve všech dalších výzkumech se hodnota *zdraví* objevuje na prvním místě. První místo obsadilo *zdraví* i ve výzkumu z roku 2002. I přesto se u mládeže zvyšuje závislost na drogách. Tímto se dá ilustrovat, že samotná hodnota nemá vliv na chování jedince. Vysoké preference dosahuje hodnota *láska*. Ve věku 15–18 let je tato hodnota samozřejmě očekávaná na vyšších pozicích, ale otázkou je, jestli je tato hodnota pozitivně prožívána nebo se její pozice týká absence (Sak, Saková, 2004).

Výsledky výzkumů z předešlých let zaznamenávají vývojové trendy. Roste význam *vzdělání, majetku, úspěšnosti v zaměstnání, platu, zájmů a koníčků, svobody, demokracie, Boha, zdraví a lásky*. K poklesu došlo u hodnot *životní prostředí, zajímavá práce a být užitečný druhým lidem* (Sak, Saková, 2004).

5.2 Výzkumy hodnot I. Pavlase

Výzkum č. 1 (Pavlas, 2008)

Základním principem výzkumu bylo zjišťování preference základních životních hodnot a hodnotových orientací dle pohlaví, věku a studovaného oboru na vzorku dospívajících. Výběr byl prováděn stratifikovaně na **odborně zaměřených středních školách a na gymnáziích**. Výzkum byl prováděn jako kvantitativní s metodou nestandardizovaného dotazníku, který obsahoval 24 základních životních hodnot. Zkoumané hodnoty jsou ve vzájemném vztahu a lze z nich vyvodit 7 základních hodnotových orientací. K jednotlivým hodnotám respondenti přiřazovali nominální hodnotu od 1 do 5 bodů. Při tom 5 znamenala

nejvíce preferovaná hodnota a 1 nejméně (Pavlas, 2008). Tento výzkum vycházel z metodiky Petra Saka (2000).

Z výsledků vyplývá, že preference hodnot je u obou pohlaví velmi podobná. Hodnoty: *„zdraví“* (4,8–4,93), *„přátelství“* (4,29–4,77), *„láska“* (3,93–4,69), *„mírový život“* (4,48–4,47) a *„odpovědnost za sebe sama“* (4,02–4,47) byli u obou pohlaví na prvních pěti pozicích. Na posledních místech žebříčku se shodně u obou pohlaví objevily hodnoty: *„politická angažovanost, veřejně prospěšná činnost a soukromé podnikání“*. Dívky nejvíce preferují globální hodnotovou orientaci (4,54), reprodukční (4,52) a hédonistickou (4,42). Chlapci pak globální (4,39), hédonistickou (4,05) a profesně rozvojovou (3,83). Nejméně jsou obě pohlaví zaměřeny na egoisticko-materiální (2,75) a sociální (3,52) hodnotovou orientaci.

Autor se zaměřuje na kategorizaci hodnotových preferencí dle věku a studovaného oboru, ale ve srovnání s naším zkoumaným vzorkem jsou tyto výsledky bezpředmětné.

Výzkum č. 2 (Pavlas, 2009)

Dalším výzkumem I. Pavlase (2009) bylo zkoumání hodnotové orientace žáků **druhého stupně základní školy**. Výběrový soubor představoval 195 žáků a jejich struktura a četnosti je znázorněna v tabulce č. 6. Základním cílem bylo zkoumání základních životních hodnot. Výzkum byl proveden nestandardizovaným dotazníkem, který byl rozdělen do dvou částí. V jedné části se nacházelo 15 pozitivních a ve druhé 15 negativních hodnot. Respondenti je posuzovali na sedmistupňové škále podle významnosti. Hodnoty byly zařazeny do kategorií hodnotových orientací. Hodnoty biologického charakteru (zdraví), interpersonální vztahy (vztah s rodiči, láska, kamarádi), sociální-egoistické hodnoty (potřeba úspěchu, uznání, touha ovlivňovat dění), ekonomické hodnoty (vysoká životní úroveň), náboženské hodnoty (víra v Boha, naplňování božích zásad a přikázaní), výkonové hodnoty orientované na rozvoj osobnosti (dobré znalosti, možnosti rozvíjet se při studiu a zálibách), výkonové hodnoty zaměřené na společenský rozvoj (ochrana přírody, pomoc ostatním).
Tab. č. 6 – Struktura a četnost zkoumaného vzorku

Ročník	**6. ročník**	**7. ročník**	**8. ročník**	**9. ročník**	**Celkem**
Respondenti					
Dívky	37	18	27	29	111
Chlapci	23	15	15	31	84
Celkem	60	33	42	60	195

Zdroj: (Pavlas, 2009, s. 62).

Tab. č. 7 – Celkové pořadí pozitivních hodnot podle pohlaví

	Pozitivní hodnota	**Chlapci**	**Pořadí**	**Dívky**	**Pořadí**
1.	Dobré zdraví	6,7	1.	6,7	1.
2.	Rodina	6,3	2.	6,5	2.
3.	Vysoké vzdělání	6,2	3.	6,3	3.
4.	Záliby	6,1	4.	6,0	4.
5.	Láska	5,8	5.	6,2	5.
6.	Dobré znalosti	5,7	6.	5,6	6.
7.	Pomoc ostatním	5,5	7.–8.	5,9	7.
8.	Slušné chování	5,5	7.–8.	5,8	8.
9.	Čestné jednání	5,2	11.–12.	5,7	9.
10.	Kamarádi	5,3	10.	5,5	10.
11.	Úspěch a uznání okolí	5,4	9.	5,2	11.
12.	Vysoká životní úroveň	5,2	11.–12.	4,8	12.
13.	Ovlivňování dění	4,3	13.	4,6	13.
14.	Ochrana přírody	4,1	14.	4,3	14.
15.	Náboženské zásady	2,2	15.	2,1	15.

Zdroj: (Pavlas, 2009, s. 64).

U prvních pěti hodnot bylo stejné pořadí preference u obou pohlaví. Preference podle ročníků zaznamenávají rozdíly mezi pohlavími. Dívky v nižších ročnících inklinují k sociálním a mravním hodnotám (slušné chování, čestné jednání). Chlapci zase vysoké vzdělání a záliby. V podstatě shodná data se naměřila u chlapců a dívek vyšších ročníků. V devátém ročníku dokonce souhlasilo 6 prvních hodnot v pořadí. Dívky více preferují lásku a rodinu, chlapci vysoké vzdělání a záliby. Žáci nižších ročníků více preferují hodnotu rodiny a s přibývajícím věkem se tato preference tenčí (Pavlas, 2009).

Zkoumané hodnoty byly tříděny i podle prospěchů žáků. Variace tohoto faktoru ale nevykazuje značné rozdíly ve výsledcích oproti rozdílům ve výsledcích u pohlaví. Respondenti s horším prospěchem preferovali méně hodnotu vysokého vzdělání, uznání, úspěchu a dobré znalosti, místo toho se na této pozici objevovaly hodnoty jako láska a ochrana přírody. V tomto vidím vyšší zájem o hodnoty ve spojitosti s materiálním a sociálním prostředím, než o egoisticky zaměřené hodnoty. Nelze ale určit, zda tyto hodnotové orientace nějak souvisí s intelektem. Žáci s výborným prospěchem preferovali

slušné chování a čestné jednání. Nejméně důležitou hodnotou byly považovány náboženské zásady, a to bez ohledu na prospěch či pohlaví. Pavlas také uvádí, že data dle prospěchu mají nižší vypovídající hodnotu, protože i přes anonymitu žáci nemuseli uvést skutečný prospěch. Problémem tohoto výzkumu může být samotná interpretace hodnot z předložené baterie. Každý žák si pod určitou hodnotou může představit něco odlišného (Pavlas, 2009).

Tab. č. 8 – Kategorie hodnot celého vzorku

Kategorie hodnot	**Index**
Biologické hodnoty	6,6
Interpersonální vztahy	6,1
Výkonové hodnoty – vlastní rozvoj	6,1
Mravní hodnoty	5,7
Ekonomické hodnoty	5,2
Výkonové hodnoty – celospolečenské	5,1
Sociální hodnoty – egoistické	4,8
Náboženské hodnoty	2,1

Zdroj: (Pavlas, 2009, s. 65).

5.3 Výzkum hodnot I. Kratochvílové a M. Slavíka

Tento výzkum zaměřený na hodnotovou preferenci mládeže byl proveden v roce 2009. Testovaný vzorek představoval žáky ve věku **14–16 let**, tedy posledního ročníku základní školy a prvního ročníku střední školy. Dívek bylo 110 a chlapců 112. Respondentům byla předložena baterie 23 životních hodnot a jejich úkolem bylo k hodnotám přiřadit význam. 0 pro nejnižší a 5 pro nejvyšší. Z četností byly vypočítány indexy představující vážený aritmetický průměr. Tento výzkum taktéž vychází z propracované metodiky Petra Saka. Výsledky výzkumu jsou v tabulce č. 9.

Tab. č. 9 – Hodnotová orientace mládeže

Pořadí	**Životní hodnota**	**Index**	**Směrodatná odchylka**
1.	Zdraví	4,64	0,763
2.	Přátelství	4,59	0,742
3.	Svoboda	4,51	0,822

4.	Rodina a děti	4,36	1,009
5.	Životní partner	4,34	0,996
6.	Láska	4,32	1,045
7.	Vzdělání	4,28	0,890
8.	Rozvoj vlastní osobnosti	4,14	0,898
9.	Zajímavá práce	4,09	0,973
10.	Koníčky	4,05	0,921
11.	Úspěšnost v zaměstnání	3,99	1,177
12.	Mír	3,95	1,117
13.	Pravda, poznání	3,82	1,039
14.	Plat	3,71	1,202
15.	Majetek	3,52	0,987
16.	Životní prostředí	3,44	1,178
17.	Demokracie	3,27	1,320
18.	Společenská prestiž	3,24	1,226
19.	Být užitečný druhým	3,17	1,087
20.	Veřejně prospěšná činnost	2,47	1,260
21.	Soukromé podnikání	2,41	1,432
22.	Politická angažovanost	1,30	1,330
23.	Bůh	0,89	1,312

Zdroj: (Kratochvílová, Slavík, 2010, s. 84).

5.4 Výzkum hodnotové orientace A. Preissové Krejčí a L. Čadové u adolescentů

Výzkum se konal v roce 2005. Byl zaměřen na studenty **středních škol**. Výzkum byl tedy cílen na **věk 15–20 let**, který je klíčovým obdobím pro rozvoj mravních a charakterových rysů. Metodikou výzkumu byla kombinace kvantitativního a kvalitativního modelu. Dominantní roli hrál dotazník. Šetření bylo provedeno na gymnáziích, středních odborných školách a středních odborných učilištích v celkovém počtu 857 respondentů. První skupinou otázek byla hodnotová orientace, která nás bude zajímat. Druhá skupina byla tvořena otázkami učitelových nedostatků v průběhu edukace. Třetí skupinou byl vliv víry na hodnoty a postoje. U zkoumání hodnot byla respondentům předložena baterie 14 hodnot.

Každá hodnota byla škálována od 1 – pro nejvýznamnější po 5 – nejnižší význam. Výsledky autorky prezentuji v procentech (Preissová Krejčí, Čadová, 2006, [online]).

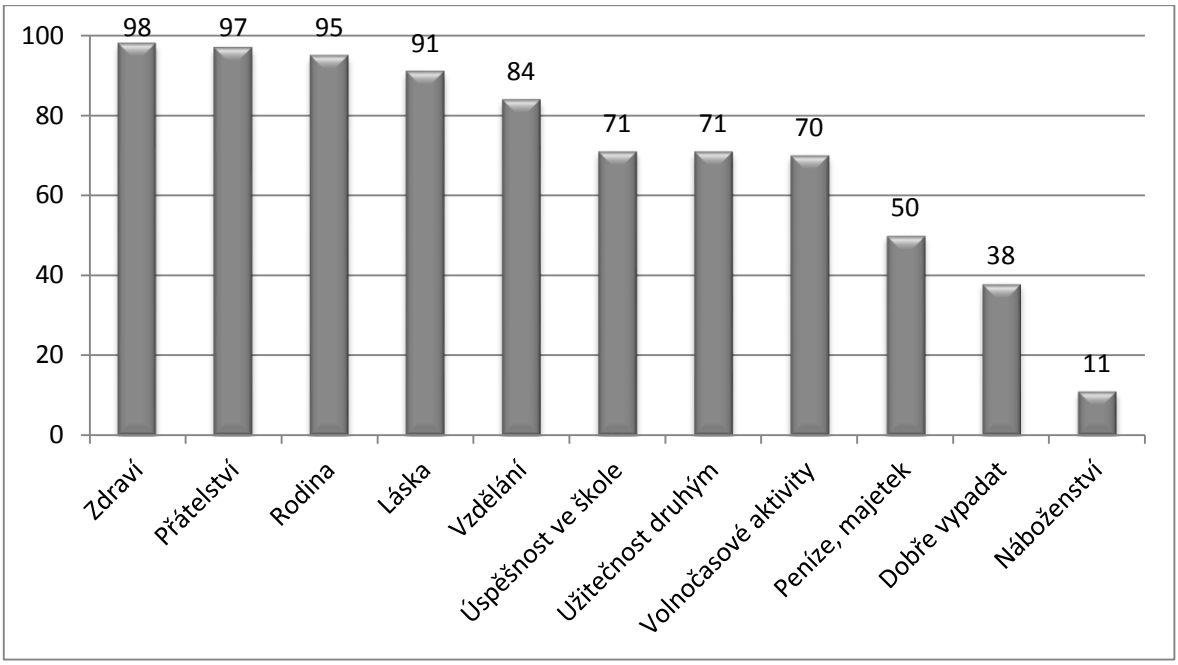

Graf č. 2 – Hodnotová preference studentů středních škol v roce 2005 v % (Preissová Krejčí, Čadová, 2006, [online]).

5.5 Výzkum hodnot v rámci diplomové práce T. Hanákové

Součástí této práce zaměřené na výzkum a srovnání hodnot u žáků druhého stupně základní školy a studentů středních škol byla i baterie 19 hodnot, kterou měli žáci hodnotit na desetistupňové škále, kde 10 znamenal nejvyšší význam. První skupinu tvořili žáci 7. a 8. třídy v celkovém počtu 90 respondentů. Tato skupina byla v šetření označována jako „pubescenti“. Druhou skupinou představovali studenti gymnázia a střední odborné školy. Přesněji 1. a 2. ročníků, v celkovém počtu 90 studentů. Skupina byla označena jako „adolescenti“. Označení skupin vychází z vývojových období, které respondenti zastupují. Výsledky obou skupin byly navzájem komparovány (Hanáková, 2008).

Tab. č. 10 – Preference hodnot skupin „pubescenti“ a „adolescenti“ v roce 2008

Hodnota	**Pubescenti**	**Adolescenti**
Zdraví	9,19	8,68
Přátelství	9,09	9,27
Láska	8,72	8,84

Rozumět si s rodiči	8,57	8,24
Partnerský vztah	8,43	8,08
Maximálně si užívat života	8,26	8,54
Vzdělání	8,18	8,02
Soukromí	8,00	8,09
Mít děti a rodinu	7,80	7,60
Čestné jednání	7,52	7,58
Světový mír	7,51	6,68
Profesní uplatnění	7,09	7,93
Mít uznání vrstevníků	7,07	6,71
Uznání dospělých	7,06	6,23
Charita a pomoc druhým	6,97	6,57
Mít hodně peněz	6,94	6,46
Být fyzicky krásný	6,60	6,44
Žít ekologicky	5,71	5,07
Žít podle náboženských zásad	2,23	2,53

Zdroj: (Hanáková, 2008, s. 69).

Povšimnout si můžeme velkého rozdílu vnímání hodnoty *zdraví* mezi oběma skupinami. Další znepokojující fakt je vyšší míra zastoupení hodnoty *partnerský vztah* u mladší generace pubescentů, než u starších adolescentů. Nebo například vyšší míra uvědomění pubescentů o důležitosti hodnoty *světového míru*. Další znepokojujícím jevem je pozice hodnoty *žít ekologicky*, která z hlediska zhoršujícího se životního prostředí není optimistickou prognózou. Očekávanou pozici získala hodnota *žít podle náboženských zásad*, jež obsadila poslední pozici.

6 Metodologie výzkumu

Následující kapitola popisuje všechny kroky uskutečněné během mého výzkumu.

6.1 Výzkumný cíl

Prvním krokem, který byl proveden, bylo stanovení hlavního výzkumného cíle. K dosažení hlavního výzkumného cíle dopomáhají vedlejší výzkumné cíle.

Hlavním výzkumným cílem je analyzovat umístění regionální kultury v jednotlivých typech lokálního prostředí na základě hodnot a hodnotových orientací.

Vedlejší výzkumné cíle

- Zjistit odchylky hodnot a hodnotových orientací mezi žáky městské a venkovské školy.
- Zjistit rozdíly v preferenci domova oproti zahraničí u žáků městské a venkovské školy.
- Zjistit, které z kategorií regionální kultury jsou pro žáky městské a venkovské školy významné.
- Zjistit rozdíly v účasti na vybraných výročních obyčejích u žáků městské a venkovské školy.

6.2 Stanovení problému

Jak uvádí Chráska (2007), je stanovení problému první fází kvantitativně orientovaného výzkumu. Samotným výzkumem hledáme existenci vztahů mezi určitými jevy. Tyto jevy nazýváme nezávislé a závislé proměnné. Nezávisle proměnná je jev, který je příčinou nebo podmínkou jiného jevu – závisle proměnné. Správně formulovaný výzkumný problém by měl vyjadřovat vztah mezi těmito proměnnými. Formulaci by měla být položena tázací větou a implikovat možnost empirického ověření. Takto formulované výzkumné problémy nazýváme relačními. Existují i tzv. deskriptivní problémy, jež popisují situaci, stav a výskyt určitého jevu.

6.2.1 Deskriptivní problémy

- Jaké jsou preference hodnot žáků na druhém stupni základních škol v regionu Haná?

- Jaká je výsledná hodnotová orientace žáků na druhém stupni základních škol v regionu Haná?
- Jaký význam mají jednotlivé kategorie regionální kultury pro žáky na druhém stupni základních škol v regionu Haná?
- Jaká je aktivní účast na výročních obyčejích u žáků druhého stupně základních škol v regionu Haná?

6.2.2 Relační problémy

- Souvisí preference hodnoty *tradice, zvyky, obyčeje* s lokálním prostředím (městské, venkovské), ve kterém žijí žáci druhého stupně základních škol v regionu Haná?
- Jaká je souvislost mezi preferencí hodnoty *náboženství* a hodnoty *tradice, zvyky, obyčeje* u žáků druhého stupně základních škol v regionu Haná?
- Je preference lokalit (Domov, ČR, Haná nebo Svět, Zahraničí) závislá na lokálním prostředí (městské, venkovské), ve kterém žijí žáci druhého stupně základních škol v regionu Haná?
- Je preference některé z kategorií regionální kultury závislá na lokálním prostředí (městské, venkovské), ve kterém žijí žáci druhého stupně základních škol v regionu Haná?

6.3 Formulace hypotéz

Druhou fází v kvantitativně orientovaném výzkumu je podle Chrásky (2007) formulování hypotéz. Hypotéza je tvrzení vyjádřené oznamovací větou. Musí vyjadřovat vztah mezi dvěma proměnnými a musí ji být možno empiricky ověřovat. Tyto hypotézy jsou nejdříve formulovány jako tzv. věcné hypotézy, ve kterých se vyjádření jednotlivých proměnných používá věcných termínů.

Věcné hypotézy

H 1: *Hodnota „tradice, zvyky, obyčeje“ dosahuje vyšší preference u žáků venkovské školy než u žáků městské školy.*

H 2: *Mezi preferencemi hodnot „náboženství“ a „tradice, zvyky, obyčeje“ je souvislost.*

H 3: *Mezi preferencí lokality (Domov, ČR, Haná nebo Svět, Zahraničí) a typem lokálního prostředí je souvislost.*

H 4: *Kulturní kategorie „zvyky a tradice“ dosahuje vyšší významnosti u žáků venkovské školy než u žáků městské školy.*

6.4 Výzkumný soubor

Pro výběrový soubor jsem zvolil dvě základní školy v regionu Haná. Jako kritérium jsem si záměrně zvolil co možná nejvyšší odlišnost lokálního prostředí. Záměrem bylo docílit co nejvýraznějšího obrazu vlivu lokálního prostředí.

První základní škola se nachází v Olomouci, která je největším městem v regionu Haná. Naopak druhá škola se nachází na vesnici se zhruba 2600 obyvateli. Dále tyto školy pro přehlednost uvádím pod názvy „městská“ a „venkovská“. Strukturu souboru uvádím v tabulce č. 11 a grafu č. 3. Městskou školu zastupovalo 149 a venkovskou 109 respondentů. Dohromady měl výběrový soubor 258 respondentů. Podrobnější informace o zkoumaném vzorku naleznete v přílohách.

Zkoumanou skupinou byli žáci ve věku 12–15 let, tedy druhý stupeň základní školy. Z vývojového hlediska se jedná o období prepuberty a puberty. U dívek přicházejí vývojové změny dříve a průběh není tak výrazný jako u chlapců. Těmto obdobím se také říká „období vzdoru“. Děti se osamostatňují od rodiny. Navazují více kontaktů s vrstevníky, především se sdružují do skupin dle společenských zájmů. Charakteristické jsou pro pubescenta výkyvy nálad a emoční nestabilita. Během puberty dochází k prvnímu zamilování, ve kterém je zastoupena míra idealizace milovaného partnera (Binarová, 2010).

Z hlediska výzkumu hodnot a hodnotové orientace je vývojové období prepuberty a puberty obtížné, protože hodnoty nejsou zcela zakotveny. Sak (2000) uvádí, že hodnoty jsou poměrně stabilní teprve okolo 16. roku. Na druhou stranu můžeme u dnešních dětí pozorovat trend snižujícího se věku na poli psychických změn.

Dalším motivem směřujícím pro výběr druhého stupně základních škol byla jistota, že žáci budou skutečně obývat odlišná lokální prostředí. Za předpokladu, že navštěvují školu v blízkosti svého bydliště. Ne jako tomu může být u středoškoláků nebo vysokoškoláků.

Tab. č. 11 – Struktura a četnost zkoumaného vzorku – výběrový soubor

	Chlapci	Dívky	Celkem
Městská škola	84	65	149
Venkovská škola	55	54	109
Celkem	139	119	258

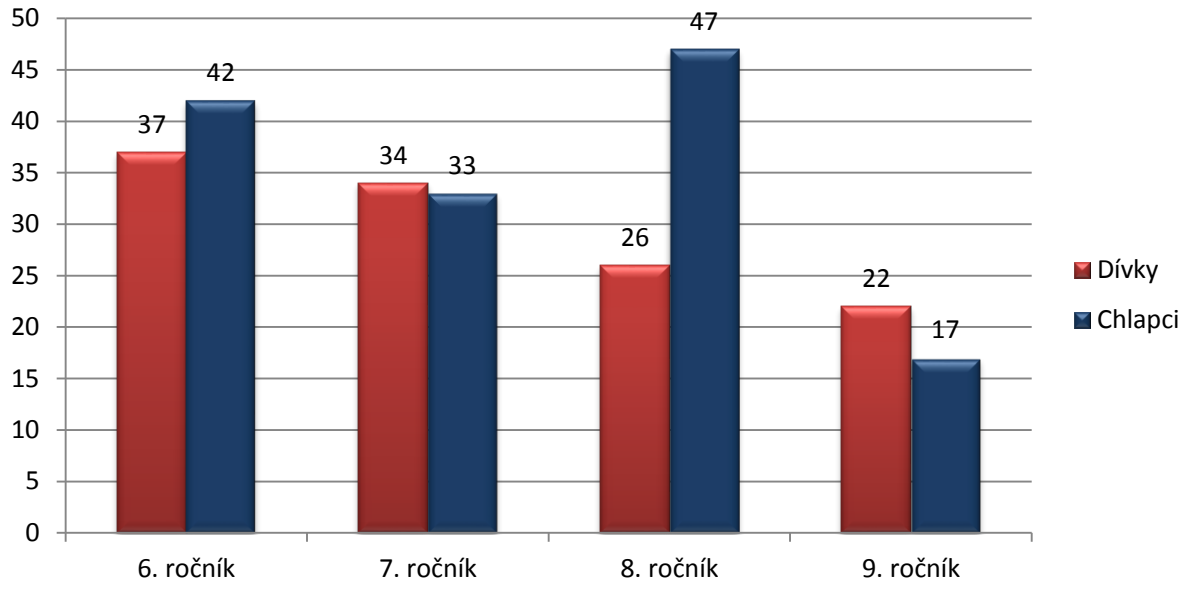

Graf č. 3 – Struktura a četnost zkoumaného vzorku dle tříd – výběrový soubor.

6.5 Výzkumný nástroj

Pro výzkum v rámci této diplomové práce jsem využil kvantitativního designu výzkumu. Ten spočívá ve verifikaci hypotéz o vztazích mezi jevy. V pedagogice bývá kvantitativně orientovaný výzkum označován jako klasický. Výzkumný nástroj představovala metoda dotazníku. V pedagogických výzkumech je dotazník nejfrekventovanější metodou vůbec. Dotazník je soustava předem připravených otázek, na které respondent odpovídá písemně. Díky této metodě jsme schopni získat velké množství dat od velkého množství respondentů za poměrně krátkou dobu. Negativní stránkou je, že respondenti mají tendenci se prezentovat tak, jak vidí sami sebe nebo jak chtějí být viděni. Nikoli zcela reálný obraz (Chráska, 2007).

Při tvorbě dotazníku jsem vycházel zejména z metodiky P. Saka a ostatních výzkumů hodnot, které jsou založeny na strukturovaných položkách, tzv. škálování. Z hlediska

jednoznačnosti odpovědí a jejich vyhodnocení si udržuje škálování pevné místo ve výzkumu hodnot. U autorů se pouze liší šířka škály a její polarita. Jak již bylo řečeno, pouhým získáním kvanta dat nejsme zcela schopni získat náhled do skutečných preferencí hodnot, protože hodnoty se odráží zejména ve faktickém jednání účastníků.

Nejprve bylo nutné vytvořit takový dotazník[9], pomocí kterého by bylo možné dosáhnout stanovených cílů. Po zhotovení dotazníku jsem oslovil ředitele vybraných základních škol s žádostí o umožnění výzkumného šetření. Ředitelé hned prvních oslovených škol tento záměr uvítali. Osobně jsem jim předal dotazníky a srozuměl je ohledně správného vyplnění dotazníků. Školy měly na vyplnění zhruba dva týdny. Zjištěné údaje jsou anonymní a ani v rámci této práce záměrně neuvádím, o které konkrétní školy se jednalo.

[9] Dotazník je součástí příloh této práce.

7 Analýza výsledků výzkumného šetření

V rámci této kapitoly prezentuji výsledky výzkumného šetření v přehledných tabulkách a grafech. Uvádím také vlastní interpretaci výsledků.

7.1 Výsledky dotazníkového šetření

První z položek dotazníku představovala baterie 14 hodnot. Při tvorbě baterie vycházím z výzkumu Saka (2000). Jeho baterie byla určena pro zkoumaný vzorek mládeže ve věku 15–30. Baterii jsem tedy musel upravit, aby korespondovala s věkem 12–15 let. Navíc přidávám hodnotu *tradice, zvyky, obyčeje*, která je předpokladem splnění stanovených cílů.

Respondenti měli za úkol ke každé z hodnot přiřadit významnost. 1 pro nejnižší význam a 5 pro nejvyšší význam. Pro následné srovnání hodnot a vytvoření žebříčku preference se z četností vypočítal vážený průměr (dále jen „index“). Pro posouzení míry variability jsem zvolil normovanou nominální varianci, která nabývá hodnot 0 až +1.

Tab. č. 12 – Preference hodnot – výběrový soubor

Hodnota	**Pořadí**	**Index**	**Normovaná nominální variance**
Rodina	1.	4,83	0,286
Zdraví	2.	4,79	0,305
Kamarádi	3.	4,39	0,714
Vzdělání	4.	4,28	0,773
Životní prostředí	5.	4,07	0,810
Láska	6.–7.	3,86	0,898
Mír	6.–7.	3,86	0,900
Zájmy a koníčky	8.	3,83	0,876
Úspěšnost	9.	3,80	0,866
Užitečnost druhým lidem	10.	3,63	0,831
Společnost	11.	3,49	0,858
Peníze a majetek	12.	3,30	0,890
Tradice, zvyky, obyčeje	13.	2,54	0,910
Náboženství	14.	1,72	0,770

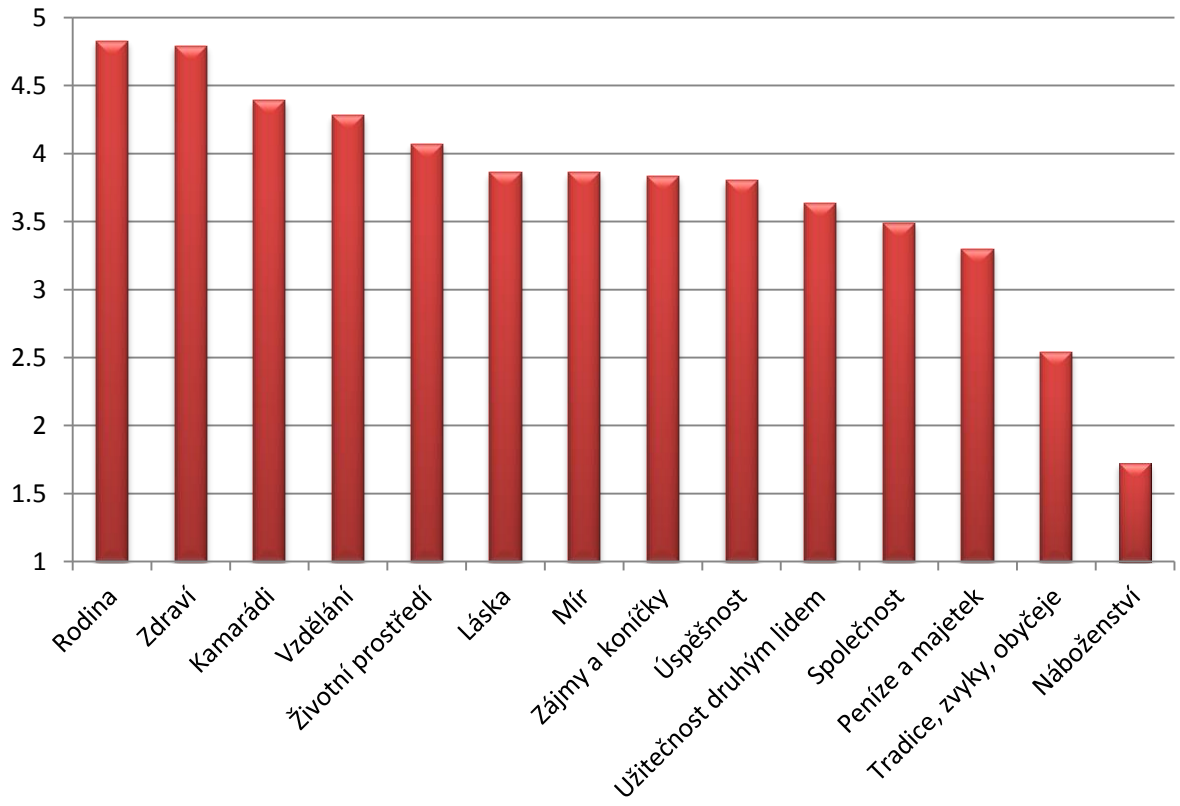

Graf č. 4 – Preference hodnot – výběrový soubor

Nejdříve bych výsledky hodnotových preferencí chtěl rozebrat z hlediska celkových výsledků pro celý výběrový soubor. Mým předpokladem byla první pozice hodnoty *zdraví* na základě obdobných výzkumů (viz kapitola 5). Před hodnotou *zdraví* se umístila hodnota *rodina*. Tyto hodnoty dělí ve výsledku pouze 4 setiny a tento rozdíl je zanedbatelný. Nabízí se otázka, zda je rodina u respondentů prožívána pozitivně a z tohoto důvodu získává vysokou míru preference nebo je harmonická rodina kýženým nedostatkem. Stejným způsobem můžeme pohlížet na hodnotu *láska*. Pozitivem je umístění hodnoty *peníze a majetek* za ostatními nemateriálními hodnotami. Z druhé strany si žáci základní školy nemusí pokládat otázky životní existence a zabezpečení, protože tuto úlohu v jejich životech stále plní rodiče. Velmi přijatelná je pozice hodnoty *vzdělání* jen nepatrně zaostávající za hodnotou *kamarádi*. Pozice hodnoty *kamarádi* je z hlediska psychologického vývoje očekávatelná, neboť v pubescenci dochází k odklonu od rodiny a zaměřuje se na vrstevnické skupiny. Zcela očekávaný výsledek získala hodnota *náboženství*, která se i v dalších výzkumech (viz kapitola 5) objevuje na poslední pozici v baterii zkoumaných hodnot. Hodnota *tradice, zvyky, obyčeje* se umístila na předposledním místě a index 2,54 sám o sobě vypovídá o její důležitosti v hodnotovém systému dotazovaných.

Tab. č. 13 – Preference hodnot dle tříd.

Hodnota	**6. třída**	**7. třída**	**8. třída**	**9. třída**
Kamarádi	4,52	4,36	4,33	4,28
Láska	3,75	3,72	4,18	3,74
Mír	3,99	3,91	3,85	3,56
Náboženství	1,85	1,70	1,62	1,72
Peníze a majetek	3,30	3,09	3,38	3,54
Rodina	4,84	4,76	4,88	4,82
Společnost	3,59	3,24	3,58	3,56
Tradice, zvyky, obyčeje	2,71	2,58	2,47	2,89
Úspěšnost	3,91	3,67	3,82	3,77
Užitečnost druhým lidem	3,80	3,72	3,53	3,33
Vzdělání	4,30	4,34	4,27	4,15
Zájmy a koníčky	4,01	3,79	3,78	3,64
Zdraví	4,87	4,76	4,73	4,82
Životní prostředí	4,22	4,21	3,99	3,67

Z rozdělení hodnotových preferencí podle tříd, resp. věku se dozvídáme např. snižující se preferenci hodnoty *mír* s přibývajícím věkem. Taktéž je tomu u hodnot *kamarádi, užitečnost druhým lidem, zájmy a koníčky, životní prostředí*. Sak (2000) u hodnoty *přátelství*, kterou zde představuje hodnota *kamarádi*, uvádí stejný trend. S rostoucím věkem klesá hodnota *přátelství*. Tyto tendence pravděpodobně souvisí s věkem. Musíme brát i v potaz, že struktura vzorku nebyla, co se týče pohlaví a věku, zastoupena rovnoměrně. Je známo, že ženy mají odlišné hodnoty jako muži. Brát ohled musíme i na vývojové stádium respondentů. Dívky jsou v psychologickém vývoji zhruba o dva roky před chlapci a to se s největší pravděpodobností projeví i na jejich hodnotové orientaci. Jsem si vědom, že kvůli těmto spekulacím a citové nestabilitě pubescentů volí výzkumníci častěji vzorky starších respondentů.

Z hlediska zaměření této práce se chci věnovat zejména analýze hodnot a lokálního prostředí. V tabulce č. 14 dokládám výsledky hodnot podle typů prostředí, ve kterém se škola nachází. Pro komplexní představu rozdílů mezi preferencemi hodnot a lokálním prostředí dokládám graf č. 5.

Tab. č. 14 – Preference hodnot – komparace škol.

Hodnota	**Městská škola – index**	**Venkovská škola – index**
Rodina	4,81	4,84
Zdraví	4,80	4,79
Kamarádi	4,28	4,55
Vzdělání	4,28	4,29
Životní prostředí	4,04	4,10
Mír	3,81	3,95
Láska	3,75	3,99
Zájmy a koníčky	3,75	3,94
Úspěšnost	3,70	3,94
Užitečnost druhým lidem	3,62	3,65
Společnost	3,37	3,66
Peníze a majetek	3,30	3,32
Tradice, zvyky, obyčeje	2,44	2,67
Náboženství	1,73	1,71

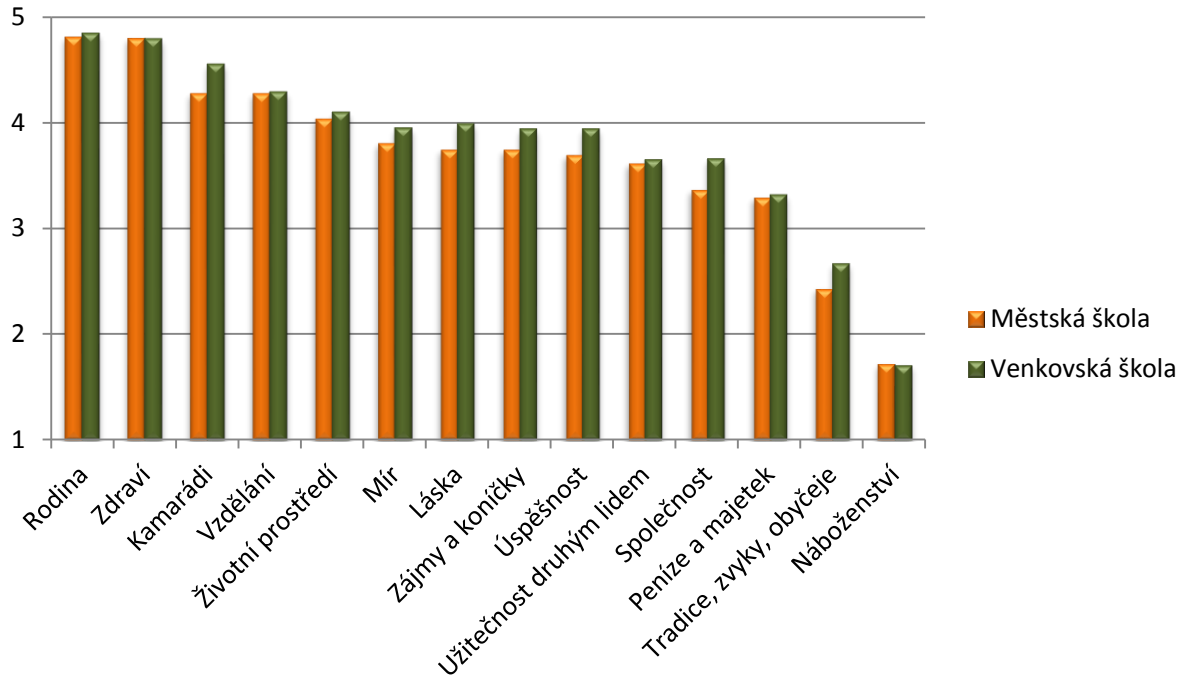

Graf č. 5 – Preference hodnot – komparace škol.

Rozdíly mezi městským a venkovským prostředím jsou na první pohled patrné. U hodnoty *kamarádi* činí 0,27 stupně. Domnívám se, že tento rozdíl mohl vzniknout právě díky prostředí, které je na vesnici vlídnější pro dětské hry a skýtá více možností a bezpečí. Právě s hodnotou *kamarádi* souvisí hodnota *zájmy a koníčky*. Tato aktivita je často

provozována právě s kamarády. Významnější rozdíl je též v případě hodnoty *úspěšnost*. U této hodnoty jsem očekával vyšší preferenci právě u žáků z města. Ti jsou, jak bylo řečeno, průbojnější, ambicióznější apod. Rozdíl se nachází i v hodnotě *tradice, zvyky, obyčeje*. Je to první známka, že vesnice je větší měrou propojena s obyčejovou tradicí. Ostatní hodnoty se s lokalitou příliš nemění.

Ze zkoumaných hodnot byly vytvořeny výsledné **hodnotové orientace**. Při tvorbě hodnotových orientací se opírám o výzkum Saka (2000). Ten uvádí, že preference hodnot nejsou rozloženy nahodile, ale mají mezi sebou souvislosti. Cílem je z dílčích hodnotových preferencí vytvořit základní hodnotové orientace.

Hodnotové orientace byly vypočítány aritmetickým průměrem výsledných indexů hodnot.

Tab. č. 15 – Hodnotové orientace.

Hodnotová orientace	**Celkově**	**Městská škola**	**Venkovská škola**
Reprodukční	4,35	4,28	4,42
Globální	4,24	4,22	4,28
Hédonistická	4,03	3,93	4,16
Egoisticko-materialistická	3,79	3,76	3,85
Sociální	3,56	3,50	3,66
Duchovní	2,13	2,09	2,19

Reprodukční hodnotová orientace je tvořena hodnotami (*rodina, láska*). **Globální** (*životní prostředí, mír, zdraví*), **hédonistická** (*kamarádi, zájmy, láska*), **egoisticko-materialistická** (*peníze a majetek, úspěšnost, vzdělání*), **sociální** (*společnost, užitečnost druhým lidem*), **duchovní** (*tradice, zvyky, obyčeje a náboženství*).

Druhá položka dotazníku měla za úkol zjistit vztah respondentů k lokalitám *Domov, ČR, Haná* a *Svět, Zahraničí*. Šlo o škálu, kde 1 znamenalo nejvyšší význam pro *Domov, ČR, Haná* a 5 pro nejvyšší význam *Svět, Zahraničí*. Stupeň 3 vyjadřoval stejný význam pro obě lokality. Výsledný index byl vypočítán jako vážený průměr.

Tab. č. 16 – Preference lokalit– (1 pro *Domov, ČR, Haná*; 5 pro *Svět, Zahraničí*).

Škola	**Index**	**Normovaná nominální variance**
Městská	2,45	0,891
Venkovská	2,65	0,779

Výsledný rozdíl činí 0,20 stupně. Pro respondenty venkovských škol má *Domov, ČR, Haná* nižší význam než pro žáky městských škol. Takto malý rozdíl by nebyl významný, kdybychom nebrali v potaz rozložení četnosti u jednotlivých stupňů na škále. Z grafu č. 6 se dozvídáme, že 61 ze 109ti dotazovaných na venkovské škole zvolilo střed stupnice vyjadřující stejný význam pro obě lokality.

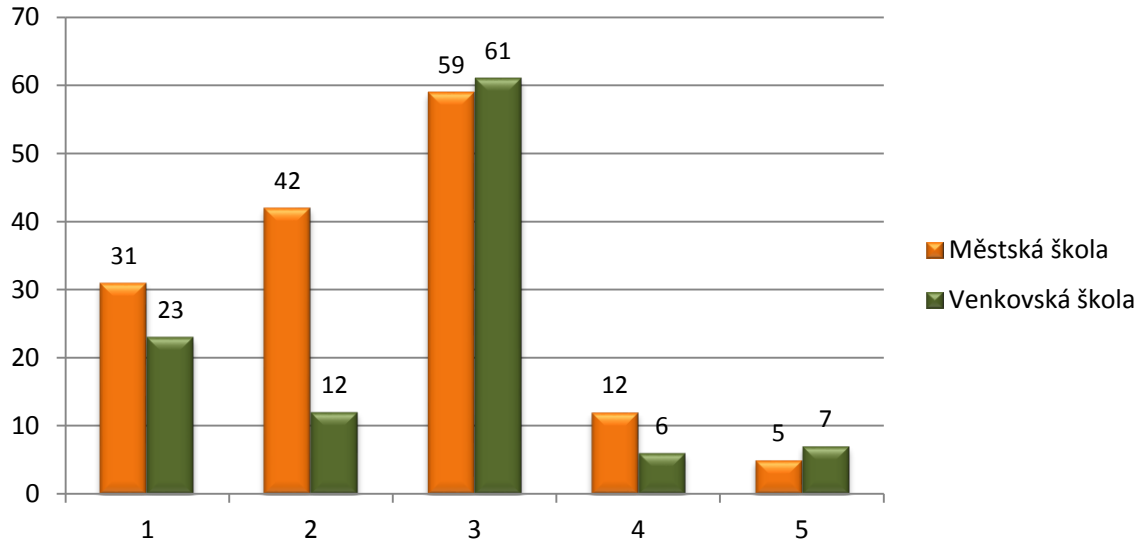

Graf č. 6 – Preference lokalit dle četnosti – komparace škol (1 pro *Domov, ČR, Haná*; 5 pro *Svět, Zahraničí*).

V pořadí **třetí položka dotazníku** zjišťovala, jakou důležitost respondenti přikládají kulturním kategoriím hanáckého regionu. Respondenti k jednotlivým kategoriím přiřazovali hodnotu 1–5. 1 pro nejnižší důležitost, 5 pro nejvyšší. Vymezení kulturních kategorií vychází v teoretické části této práce. Výsledný index byl vypočítán jako vážený průměr.

Tab. č. 17 – Významnost kulturních kategorií.

Kulturní kategorie	**Městská škola – index**	**Venkovská škola – index**
Zvyky a tradice	2,87	3,34
Kroj	1,72	2,21
Nářečí	2,37	3,03
Písně a tance	2,40	2,73

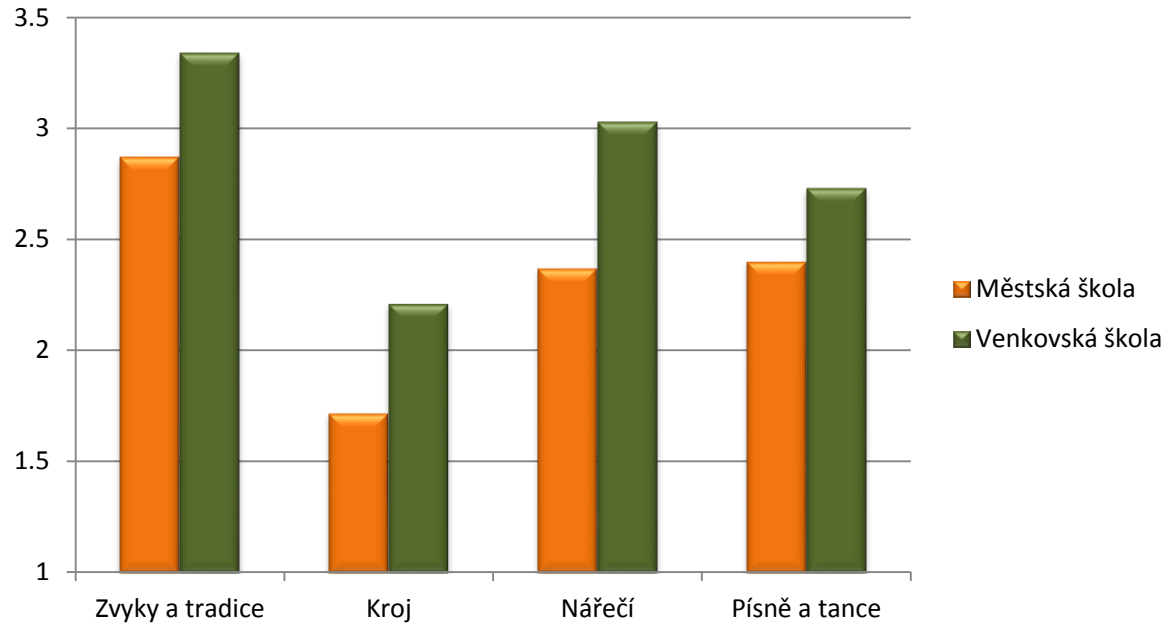

Graf č. 7 – Významnost kulturních kategorií – komparace škol.

Respondenti venkovských škol přikládají vyšší důležitost ke všem uvedeným kulturním kategoriím. Z těchto výsledků můžeme usoudit, že odkaz hanácké kultury je stále výraznější v podmínkách venkova.

Poslední položkou dotazníku jsem zjišťoval účast na vybraných výročních obyčejích. Při volbě testovaných obyčejů vycházím z teoretické části této práce s ohledem na reálnou možnost jejich výskytu v lokalitách. Obyčeje *hrkání na Velikonoce* a *pletení pomlázky* jsou povětšinou pouze chlapecká záležitost a *malování velikonočních vajec* dívčí záležitostí. Mezi odpověďmi se ale našly výjimky, kdy dívky uvedly *pletení pomlázky* a chlapci *malování velikonočních vajec* a to i s každoroční frekvencí. Důležitý faktor u některých z obyčejů je tedy pohlaví. Zkoumané školy ale neměly vyrovnané zastoupení chlapců a dívek. V městské škole byl poměr 56,4% chlapců na 43,6% dívek. Venkovská škola naopak představovala ideální poměr pohlaví respondentů. 50,5% chlapců a 49,5% dívek.

Touto položkou chci zejména ilustrovat, jaký vliv má lokální prostředí na obyčejovou tradici. Ačkoliv se ve městech spousta obyčejů nevyskytuje, musíme brát v úvahu, že některé rodiny žijící ve městech vlastní rekreační domky na venkově a jejich děti se mohou pravidelně dostávat do styku s tradicí venkova.

V grafech č. 8 a č. 9, můžeme spatřit procentuální zastoupení na vybraných výročních obyčejích pro městskou a venkovskou školu.

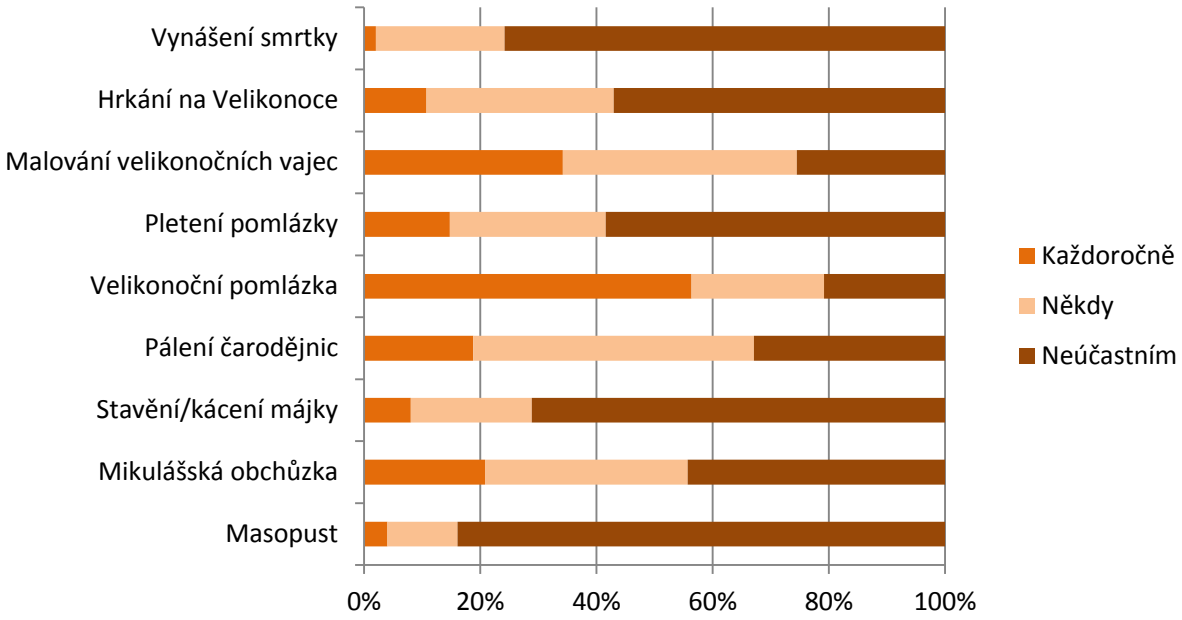

Graf č. 8 – Účast na výročních obyčejích – zastoupení odpovědí – městská škola.

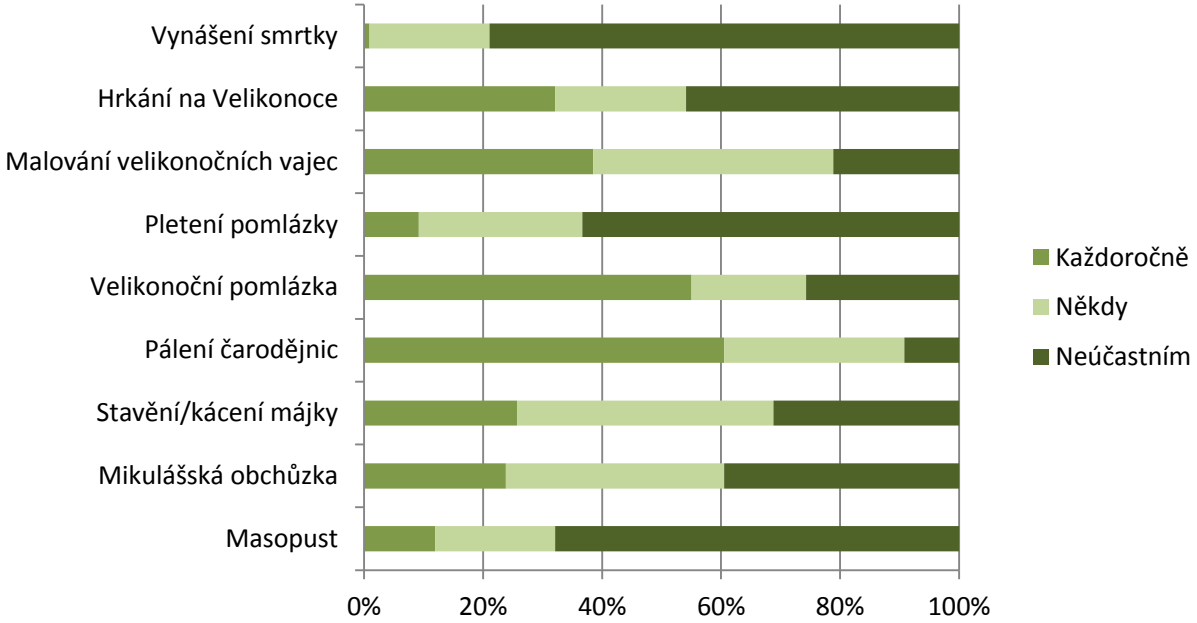

Graf č. 9 – Účast na výročních obyčejích – zastoupení odpovědí – venkovská škola.

Výrazného rozdílu nabývá každoroční zastoupení obyčeje *hrkání na Velikonoce*. I při nižším počtu chlapců oproti dívkám je poměr mezi městskou a venkovskou školou 11 % k 32 %. *Stavění/kácení májky* se neúčastní 71 % respondentů z města oproti 31% z venkova. Dominantní rozdíl je i ve výsledku *pálení čarodějnic*. Každoroční účast potvrzuje 19 % respondentů z města ku 61 % z venkova a neúčast 33 % k 9 %.

7.2 Ověřování hypotéz

K ověřování hypotéz nám napomáhají statistické metody, které rozhodnou o tom, zda mezi sledovanými jevy je nebo není souvislost. Na základě těchto výsledků konstatujeme přijmutí nebo odmítnutí hypotézy. Testování hypotézy probíhá proti tvrzení, které praví, že mezi sledovanými jevy není vztah. Toto tvrzení nazýváme „nulovou hypotézou“ (Chráska, 2007).

Pro verifikaci všech mnou stanovených hypotéz využívám *testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku*. Tento test významnosti se používá právě v případech, kdy máme rozhodnut, zda je mezi určitými jevy souvislost. Hladina významnosti byla stanovena $\alpha = 0{,}05$.

Ověřování hypotézy č. 1

H 1: *Hodnota „tradice, zvyky, obyčeje“ dosahuje vyšší preference u žáků venkovské školy než u žáků městské školy.*

H 1_0: *Preference hodnoty „tradice, zvyky, obyčeje“ nemá souvislost s typem lokálního prostředí.*

H 1_A: *Preference hodnoty „tradice, zvyky, obyčeje“ má souvislost s typem lokálního prostředí.*

Tab. č. 18 – Kontingenční tabulka hypotézy č. 1.

	1	**2**	**3**	**4**	**5**	∑
Město	23 (22,52)	61 (53,71)	44 (48,51)	17 (17,90)	4 (6,35)	149
Venkov	16 (16,48)	32 (39,29)	40 (35,49)	14 (13,10)	7 (4,65)	109
∑	39	93	84	31	11	258

Tabulka č. 18 uvádí získané četnosti pro každý zvolený stupeň u obou testovaných škol. V závorkách jsou uvedeny očekávané četnosti. Pro každé pole byla vypočítána hodnota

ze vztahu $\frac{(O-P)^2}{O}$. Po sečtení všech takto vypočítaných hodnot získáváme χ^2 = 5,523. Pro stanovení kritické hodnoty bylo nutné určit stupeň volnosti ze vztahu f = (r - 1).(s-1). Po vypočítání vychází 4 stupně volnosti. Hodnota testového kritéria χ^2 o čtyřech stupních volnosti a hladině významnosti α = 0,05 je $\chi^2_{0,05}(4)$ = 9,488.

Hodnota testového kritéria je nižší než kritická hodnota, proto byla přijata nulová hypotéza a odmítnuta alternativní hypotéza. Typ lokálního prostředí nemá souvislost s preferencí hodnoty *tradice, zvyky, obyčeje*.

Ověřování hypotézy č. 2

H 2: *Mezi preferencemi hodnot „náboženství“ a „tradice, zvyky, obyčeje“ je souvislost.*

H 2_0: *Mezi preferencemi hodnot „náboženství“ a „tradice, zvyky, obyčeje“ není souvislost.*

H 2_A: *Mezi preferencemi hodnot „náboženství“ a „tradice, zvyky, obyčeje“ je souvislost.*

Tab. č. 19 – Kontingenční tabulka hypotézy č. 2.

		Náboženství					
		1	**2**	**3**	**4**	**5**	∑
Tradice, zvyky, obyčeje	**1**	30 (21,65)	6 (9,28)	2 (5,01)	0	0	38
	2	65 (52,99)	17 (22,71)	9 (12,26)	2 (3,60)	0	93
	3	41 (47,29)	29 (20,27)	8 (10,94)	3 (3,22)	2 (1,29)	83
	4	8 (18,23)	8 (7,81)	12 (4,28)	3 (1,24)	1 (0,50)	32
	5	3 (6,84)	3 (2,93)	3 (1,58)	2 (0,47)	1 (0,19)	12
	∑	147	63	34	10	4	258

Z kontingenční tabulky jsem vypočítal testové kritérium χ^2 = 52,253. Tabulku o 5ti řádcích a 5ti sloupcích má ze vzorce 16 stupňů volnosti. Kritické hodnota $\chi^2_{0,05}$ (16) = 26,296 je nižší než vypočítané testové kritérium, tudíž přijímám alternativní hypotézu a odmítám nulovou hypotézu. Míra preference hodnoty *náboženství* ovlivňuje míru preference hodnoty *tradice, zvyky, obyčeje*.

Výsledek potvrzuje, že mezi zkoumanými jevy je závislost, ale nevypovídá stupni této závislosti. K posouzení míry závislosti používám normovaný koeficient kontingence C_{norm},

který nabývá hodnot od 0 do +1. Vypočítáme ho jako $C_{norm} = \sqrt{\frac{\frac{\chi^2}{n+\chi^2}}{\frac{r-1}{r}}}$. V našem případě je výsledný normovaný koeficient kontingence $C_{norm} = 0{,}459$. Ten značí vyšší míru souvislosti.

Ověřování hypotézy č. 3

H 3: *Mezi preferencí lokality (Domov, ČR, Haná nebo Svět, Zahraničí) a typem lokálního prostředí je souvislost.*

H 3_0: *Mezi preferencí lokality (Domov, ČR, Haná nebo Svět, Zahraničí) a typem lokálního prostředí není souvislost.*

H3_A: *Mezi preferencí lokality (Domov, ČR, Haná nebo Svět, Zahraničí) a typem lokálního prostředí je souvislost.*

Tab. č. 20 – Kontingenční tabulka hypotézy č. 3.

	1	**2**	**3**	**4**	**5**	∑
Město	31 (31,20)	42 (31,20)	59 (69,30)	12 (10,40)	5 (6,93)	149
Venkov	23 (22,81)	12 (22,81)	61 (50,70)	6 (7,60)	7 (5,07)	109
∑	54	54	120	18	12	258

Vypočítané testové kritérium z kontingenční tabulky pro hypotézu č. 3 je $\chi^2 = 14{,}344$. Kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(4) = 9{,}488$ je nižší jako testové kritérium. Přijímám alternativní hypotézu a odmítám nulovou hypotézu. Mezi preferencí lokality (Domov, ČR, Haná nebo Svět, Zahraničí) a typem lokálního prostředí je souvislost. $C_{norm} = 0{,}324$, tudíž závislost mezi jevy není příliš vysoká.

Ověřování hypotézy č. 4

H 4: *Kulturní kategorie „zvyky a tradice" dosahuje vyšší významnosti u žáků venkovské školy než u žáků městské školy.*

H 4_0: *Mezi preferencí kulturní kategorie „zvyky a tradice" a typem lokálního prostředí není souvislost.*

H 4$_A$: *Mezi preferencí kulturní kategorie „zvyky a tradice“ a typem lokálního prostředí je souvislost.*

Tab. č. 21 – Kontingenční tabulka hypotézy č. 4.

	1	**2**	**3**	**4**	**5**	∑
Město	25 (20,21)	36 (27,14)	37 (45,62)	36 (34,65)	15 (21,37)	149
Venkov	10 (14,79)	11 (19,86)	42 (33,38)	24 (25,35)	22 (15,63)	109
∑	35	47	79	60	37	258

Testové kritérium pro kontingenční tabulku hypotézy č. 4 činí $\chi^2 = 18{,}006$. Kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(4) = 9{,}488$ je nižší a proto přijímám alternativní hypotézu a odmítám nulovou. Mezi preferencí kulturní kategorie „zvyky a tradice“ a typem lokálního prostředí je souvislost. Normovaný koeficient kontingence $C_{norm} = 0{,}361$ poukazuje na nepříliš velkou závislost mezi jevy.

7.3 Shrnutí výzkumného šetření

Cílem empirické části bylo dosáhnout stanovených výzkumný cílů a zodpovědět na výzkumné otázky. V této kapitole uvádím shrnutí výzkumného šetření.

Z výzkumu vyplývá, že odchylky hodnot mezi městskou a venkovskou školou nejsou příliš výrazné. Testovaná hodnota *tradice, zvyky, obyčeje* nemá statisticky významnou souvislost s lokálním prostředím. V rámci statistického ověřování druhé hypotézy jsem ale zjistil, že preference hodnoty *tradice, zvyky, obyčeje* má souvislost s preferencí hodnoty *náboženství*. Potvrzuje to skutečnost, že obyčeje jsou od pradávna úzce spojeny s náboženstvím. Žáci venkovské školy mají ve většině hodnot tendenci udělovat vyšší preferenci než žáci městských škol. Z těchto vzniklých rozdílů vyplývají i vyšší indexy u výsledných hodnotových orientací. Pro nás je ale určující zejména stejné pořadí hodnotových orientací, které získaly obě školy.

Dalším získaným poznatkem je fakt, že žáci městských škol vyšší měrou preferují hodnotu *Domov, ČR, Haná* než žáci venkovských škol. Tato souvislost se i statisticky významně potvrdila. Zejména proto, že 61 % žáků venkovské školy staví *Domov, ČR, Haná* na stejnou hladinu jako *Svět, Zahraničí*. Statisticky významně se potvrdila i souvislost mezi

preferencí kulturní kategorie *zvyky a tradice* a typem lokálního prostředí. I další testované kategorie regionální kultury poukazují na vyšší význam, který jim přidělují žáci venkovské školy. Dalo by se tedy tvrdit, že hanácká kultura, která má na venkově větší vliv, nesouvisí s propojením žáků se svou domovinou.

Účast na výročních obyčejích je mezi městskou a venkovskou školou podobná. Významnější rozdíly se podařilo zachytit pouze u *hrkání na Velikonoce, pálení čarodějnic, stavění/kácení májky*, v prospěch venkovské školy. Na vesnici byly určité obyčeje i v historii více zastoupeny více jako ve městech. Potvrzuje to i toto šetření.

Hlavním výzkumným cílem bylo analyzovat umístění regionální kultury v jednotlivých typech lokálního prostředí na základě hodnot a hodnotových orientací. Tento cíl se podařilo naplnit. Regionální kultura Hané stále dominuje na vesnici. Ale samotné tradice, zvyky a obyčeje jsou závislé více na náboženské víře než na typu lokálního prostředí.

8 Diskuze

V rámci dotazníkového šetření se získávaly údaje o preferencích hodnot. Na toto zaměření existují výzkumy hodnot, které podrobně popisuji v kapitole 5. Porovnání s výsledky těchto výzkumů jsem se rozhodl uvést v tabulce č. 22. Podobné výzkumy týkající se vlivu lokálního prostředí na regionální kulturu se mi nepodařilo nikde vyhledat.

Tab. č. 22 – Srovnání výsledků dostupných výzkumů hodnot.

Hodnota	**# 1**	**# 2**	**# 3**	**# 4**	**# 5**	**# 6**	**# 7**
Rodina	4,83	4,25	4,16	4,58	4,36	4,75	4,29
Zdraví	4,79	4,77	4,76	4,79	4,64	4,90	4,60
Kamarádi	4,39	4,52	4,55	3,86	4,59	4,85	4,55
Vzdělání	4,28	3,92	3,97	4,47	4,28	4,20	4,09
Životní prostředí	4,07	4,46	4,24	3,01	3,44	–	3,43
Láska	3,86	4,53	4,64	4,31	4,32	4,55	4,36
Mír	3,86	4,62	4,55	–	3,95	–	3,75
Zájmy a koníčky	3,83	3,89	3,84	4,31	4,05	3,50	–
Úspěšnost	3,80	4,06	3,90	3,78	3,99	3,55	–
Užitečnost druhým lidem	3,63	3,79	3,51	4,24	3,17	3,55	–
Společnost	3,49	–	–	–	–	–	–
Peníze a majetek	3,30	3,89	3,74	3,55	3,62	2,50	3,47
Tradice, zvyky, obyčeje	2,54	–	–	–	–	–	–
Náboženství	1,72	–	1,96	1,53	1,89	1,55	1,11

 # 1 – Výzkum v rámci této diplomové práce na vzorku 12–15 let.

 # 2 – Výzkum P. Saka (2000) z roku 1996 na vzorku 15–18 let.

 # 3 – Výzkum P. Saka a K. Sakové (2004) z roku 2002 na vzorku 15–18 let.

 # 4 – Výzkum I. Pavlase (2009) na vzorku 12–15 let[10].

 # 5 – Výzkum I. Kratochvílové a M. Slavíka z roku 2009 (2010) na vzorku 14–16 let.

 # 6 – Výzkum A. Preissové Krejčí a L. Čadové (2006) z roku 2005 na vzorku 15–20 let.

 # 7 – Výzkum v rámci diplomové práce T. Hanákové (2008) na vzorku 13–14 let.

Ve všech případech kromě výzkumu v této práci se hodnota *zdraví* se umístila před hodnotou *rodina*. Hodnota *láska* dosahuje výrazně nižší preference než v ostatních

[10] Výsledky výzkumu Pavlase (2009) byly přepočítány ze sedmistupňové škály a celkový index byl vypočítán jako vážený průměr indexů obou pohlaví. Hodnotu *užitečnost druhým lidem* představuje hodnota *pomoc ostatním*, dále *peníze a majetek – vysoká životní úroveň*, *životní prostředí – ochrana přírody*.

výzkumech. Srovnání těchto výsledků je pouze orientační, protože každý z těchto výzkumů vznikl na odlišných vzorcích a za odlišných podmínek.

Závěr

Předložená diplomová práce se zabývá pohledem žáků druhých stupňů základních škol na kulturu regionu Haná prostřednictvím hodnot a hodnotových orientací. Důležitým faktorem pro porovnání hodnot bylo lokální prostředí.

Jako hlavní cíl byla zvolena analýza umístění regionální kultury u žáků druhých stupňů základních škol v regionu Haná na základě hodnot a hodnotových orientací v jednotlivých typech lokálního prostředí.

Základním východiskem zpracování byla teoretická část práce. V té byla vymezena specifika regionální kultury Haná se svými obyčeji. Třetí a čtvrtá kapitola se zabývala hodnotami, hodnotovými orientacemi, procesem utváření hodnot a faktory ovlivňující utváření hodnot. Z těchto faktorů byla pozornost věnována zejména lokálnímu prostředí.

Cíle empirické části byly naplněny díky kvantitativně orientovanému výzkumu, založeném na metodě dotazníku. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 149 žáků městské školy a 109 žáků venkovské školy. Z výsledků vyvozuji, že žáci venkovských škol vnímají význam regionální kultury na vyšší úrovni než žáci městských škol. Tradice, zvyky a obyčeje jsou závislé spíše na náboženství než na typu lokálního prostředí, ačkoliv se výročními obyčeji ve větší míře setkáme na venkově. Další přínos spatřuji ve výsledcích hodnot a hodnotových orientací. Není tolika výzkumů, které by se zaměřovaly na výzkum hodnot a hodnotových orientací u věkové skupiny 12–15 let. Většina výzkumů se zaměřuje na věkovou hranici od 15ti let výše. S některými výzkumy hodnot porovnávám své výsledky v rámci diskuze.

Tato diplomová práce může sloužit jako stručný náhled do hanácké kultury, ale zejména jako pohled na hodnoty současných pubescentů a jejich vnímání regionální kultury.

Seznam použitých zdrojů

1. BEČÁK, Jan Rudolf, ZBOŘIL, Jan. 1941a. O kroji. In BEČÁK, Jan Rudolf et al. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. 1. vyd. Velký Týnec u Olomouce: Jan R. Bečák, 1941. s. 73–97. Haná, odkaz země a lidu; sv. 1.

2. BEČÁK, Jan Rudolf, ZBOŘIL, Jan. 1941b. Ženský kroj. In BEČÁK, Jan Rudolf et al. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. 1. vyd. Velký Týnec u Olomouce: Jan R. Bečák, 1941. s. 98–217. Haná, odkaz země a lidu; sv. 1.

3. BEČÁK, Jan Rudolf, ZBOŘIL, Jan. 1941c. Mužský kroj. In BEČÁK, Jan Rudolf et al. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. 1. vyd. Velký Týnec u Olomouce: Jan R. Bečák, 1941. s. 218–261. Haná, odkaz země a lidu; sv. 1.

4. BĚLÍKOVÁ, Vladislava. Zvyky vánočního období na východním okraji Hané. In JORDÁN, František, ed. *Lidové obyčeje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy: VII. Konference o lidové kultuře na Hané: 24. a 25. 11. 1998: Sborník příspěvků*. 1. vyd. Vyškov: Muzeum Vyškovska, 1999. s. 147–159.

5. BENEŠ, Bohuslav. Lidová regionální kultura a národní povědomí dneška. In *Lidová kultura na Hané: Sborník příspěvků z 2. odb. konf.* 1. vyd. Olomouc: Okresní úřad, 1993. s. 3–10.

6. BINAROVÁ, Ivana. Období dospívání - prepuberta a puberta. In ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka et al. *Přehled vývojové psychologie*. 3. upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. s. 115–124. ISBN 978-80-244-2433-0.

7. BLÁHOVÁ, Anna. *Tradice* [online]. Poslední aktualizace 6. 1. 2014 [cit. 19. 3. 2015]. Dostupné z <http://artslexikon.cz/index.php/Tradice>.

8. BOUDON, Raymond et al. *Sociologický slovník*. 1. čes. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 253 s. ISBN 80-244-0735-3.

9. BROUČEK, Stanislav, JEŘÁBEK, Richard et al. 2007a. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 2. sv. 634 s. ISBN 978-80-204-1712-1.

10. BROUČEK, Stanislav, JEŘÁBEK, Richard et al. 2007b. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 3. sv. 664 s. ISBN 978-80-204-1713-8.

11. BRUCE, Steve, YEARLEY, Steven. *The SAGE Dictionary of Sociology*. 1st edition. London: SAGE Publication. 344 s. ISBN 978-0761974826.

12. *Bystřický masopust se zabíjačkou* [online]. c2015 [cit. 13. 3. 2015]. Dostupné z <http://www.kalendarakci.atlasceska.cz/bystricky-masopust-se-zabijackouvelka-bystrice-43162>.

13. DOHNAL, Alois. Co je Záhoří? In *Lidová kultura na Hané: Sborník příspěvků z 2. odb. konf*. 1. vyd. Olomouc: Okresní úřad, 1993. s. 11–21.

14. DOROVSKÁ, Dagmar. K výskytu plurálu úcty v současné mluvě obyvatel vesnice Otaslavice na Prostějovsku. In *Lidová kultura na Hané: Sborník příspěvků z 3. odb. konf*. 1. vyd. Olomouc: Okresní úřad, 1994. s. 24–29.

15. FROLEC, Václav. Čas života a obyčejová tradice. In FROLEC, Václav a kol. *Čas života: Rodinné a společenské svátky v životě člověka*. 1. vyd. Brno, 1985. s. 18–28.

16. GRIBOVSKÝ, Antonín, BABLER Otto František. *Haná*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1972. 32 s., 77 s. obr. příl.

17. GRÚZOVÁ, Anna. Bohuňovické Matičky. In JORDÁN, František, ed. *Lidové obyčeje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy: VII. Konference o lidové kultuře na Hané: 24. a 25. 11. 1998: sborník příspěvků*. 1. vyd. Vyškov: Muzeum Vyškovska, 1999. s. 80–82.

18. *Hanácký rok 2010*. 1. roč. 1. vyd. Olomouc: P. Bašťan, 2009. 188 s. ISBN 978-80-87091-09-8.

19. HANÁKOVÁ, Tamara. *Hodnotové orientace a životní styl současné mládeže*. Brno: Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra psychologie, 2008. 110 s., 5 s. příloh. Vedoucí diplomové práce Mgr. Ing. Irena Ocetková, Ph.D.

20. HEŘMANOVÁ, Eva. *Folklorismus* [online]. Poslední aktualizace 23. 6. 2012 [cit. 18. 3. 2015]. Dostupné z <http://artslexikon.cz/index.php/Folklorismus>.

21. HOLOUŠOUVÁ, Drahomíra. Cíle a obsah výchovy. In KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. s. 101–126. ISBN 978-80-7409-024-0.

22. HORÁK, Josef. *Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 1997. 81 s. ISBN 80-7083-257-6.

23. HORÁK, Vladimír. Zvyky a obyčeje adventního období na Hané a jinde. *Lidová kultura na Hané: Sborník příspěvků z 2. odb. konf.* Olomouc: Okresní úřad, 1993. s. 119–123.

24. HOŠKOVÁ, Miloslava, ed. *Lidová kultura na Hané: Sborník příspěvků ze semináře k národopisné výstavě: 24. 2. 1994, Olomouc*. 1. vyd. Olomouc: Vlastivědné muzeum, 1995. 75 s.

25. CHALOUPKOVÁ, Zita. Ježíškovy matičky. In *Hanácký rok 2010*. 1. roč. 1. vyd. Olomouc: P. Bašťan, 2009. 188 s. ISBN 978-80-87091-09-8. s. 63.

26. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 265 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

27. CHROMÝ, Jan. *Materiální didaktické prostředky v informační společnosti*. 1. vyd. Praha: Verbum, 2011. 209 s. Komunikace a média; sv. 6. ISBN 978-80-904415-5-2.

28. JANČÁR, Josef. Proměny obyčejové tradice na družstevní vesnici. In FROLEC, Václav a kol. *Výroční obyčeje: Současný stav a proměny*. 1. vyd. Brno: Blok, 1982. s. 207–211.

29. JANOŠKA, Z., VOŽENÍLEK, V., TUČEK, P. Intervalové vymezení průběhu střední linie geografických jevů ze sady polygonů: příklad vymezení regionu Haná z mentálních map. *Geografie*, 2014, 119, č. 1, s. 91–104.

30. JIŘÍČKOVÁ, Terezie. Obecně o Hané. In *Krajina našeho domova - Haná: Sborník tématických prací*. Olomouc: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, 2008. s. 6–25. ISBN 978-80-86570-15-0.

31. KANTOROVÁ, Jana, KANTOR, Lumír. Faktory rozvoje lidského jedince. In KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. s. 45–72. ISBN 978-80-7409-024-0.

32. KANTOROVÁ, Jana. Výchova jako předmět pedagogické vědy. Výchova a sebevýchova. In KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. s. 73–87. ISBN 978-80-7409-024-0.

33. KLAPILOVÁ, Světla. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1996. 63 s. ISBN 80-7067-669-8.

34. KNOTOVÁ, Dana. Socializace. In KNOTOVÁ, Dana a kol. 2014a. *Úvod do sociální pedagogiky: studijní texty pro studenty oboru sociální pedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 23–30. ISBN 978-80-210-7077-6.

35. KNOTOVÁ, Dana. Výchova a prostředí. In KNOTOVÁ, Dana a kol. 2014b. *Úvod do sociální pedagogiky: studijní texty pro studenty oboru sociální pedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. s. 31–45. ISBN 978-80-210-7077-6.

36. KOČÍ, B. *Malý slovník naučný*. 1. díl. 1. vyd. Praha: B. Kočí, 1925. s. 2–1032.

37. KORČÁKOVÁ, Alžběta. Tradice a počátky hliněné architektury. In *Krajina našeho domova - Haná: Sborník tématických prací*. 1. vyd. Olomouc: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci, 2008. s. 26–41. ISBN 978-80-86570-15-0.

38. KOUDELKA, Oldřich. Vůně a barvy hanáckého masopustu. In *Hanácký rok 2010*. 1. roč. 1. vyd. Olomouc: P. Bašťan, 2009. 188 s. ISBN 978-80-87091-09-8. s. 51.

39. KOUDELKA, Oldřich. Vzácné démanty naší hanácké domoviny. In *Hanácký rok 2010*. 1. roč. 1. vyd. Olomouc: P. Bašťan, 2009. ISBN 978-80-87091-09-8.

40. KOUTEKOVÁ, Mária. Výchova k hodnotám adolescentov v rodinnom prostredí. In *Mládež a hodnoty 2007: Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti: Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 18. – 19. října 2007 v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. s. 79–89. ISBN 978-80-244-2142-1.

41. KRÁČMAR, Jiří. *Tak u nás bývávalo*. 1. vyd. Olomouc: Danal, 2004. 143 s. ISBN 80-85973-97-9.

42. KRATOCHVÍLOVÁ, Ivana, SLAVÍK, Michal. Hodnotová orientace mládeže. In *Mládež a hodnoty 2010: Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní*

společnosti: Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 4. – 5. listopadu 2010 v Olomouci. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2010. s. 82–89. ISBN 978-80-7409-035-6.

43. KRAUS, Blahoslav. Lokální prostředí, vrstevnické skupiny a výchova. In KRAUS, Blahoslav et al. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. s. 126–136. ISBN 80-7315-004-2.

44. KŠÍR, Josef. Lidové stavitelství. In BEČÁK, Jan Rudolf et al. *Lidové umění na Hané: lidová kultura hmotná*. 1. vyd. Velký Týnec u Olomouce: Jan R. Bečák, 1941. s. 270–304. Haná, odkaz země a lidu; sv. 1.

45. KUČEROVÁ, Stanislava. *Člověk, hodnoty, výchova: kapitoly z filosofie výchovy*. 1. vyd. 1996. 231 s. ISBN 80-85668-34-3.

46. *Lidový rok na Hané*. Olomouc: Olomoucký kraj, 2011. 31 s. ISBN 978-80-87535-22-6.

47. LINHART, Jiří. *Velký sociologický slovník. Sv. 1, A-O*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

48. LISICKÁ, Helena. Folklórní prvky v rodině a v současné společnosti. In *Lidová kultura na Hané: Sborník příspěvků z 3. odb. konf*. 1. vyd. Olomouc: Okresní úřad, 1994. s. 45–55.

49. *Malý encyklopedický slovník A-Ž*. 1. vyd. Praha, 1972. 1455 s.

50. MIKYSKOVÁ, Markéta. Hrkači, klapači a Jidáši v okolí Vyškova a Bučovic. In JORDÁN, František, ed. *Lidové obyčeje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy: VII. Konference o lidové kultuře na Hané: 24. a 25. 11. 1998: sborník příspěvků*. Vyškov: Muzeum Vyškovska, 1999. s. 59–76.

51. *mikroregionu* [online]. c2015, [cit. 18. 2. 2015]. Dostupné z <http://www.malahana.cz /mikroregion>.

52. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 10, Gens - Hedwigia*. Praha: Paseka, 1998. 1025 s. ISBN 80-7185-155-8.

53. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 15, Krajčij - Ligustrum*. Praha: Paseka, 1999. 1066 s. ISBN 80-7185-226-0.

54. PAVLAS, Ivan. Hodnotová orientace v adolescenci. In *Mládež a hodnoty 2007: Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti: Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 18. – 19. října 2007 v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. s. 133–140. ISBN 978-80-244-2142-1.

55. PAVLAS, Ivan. Hodnotová orientace žáků základní školy. In *Mládež a hodnoty 2008: Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti: Sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 23. – 24. října 2008 v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2009. s. 55–67. ISBN 978-80-7409-027-1.

56. POPELKA, Pavel. Sociální realita v obyčejích. In FROLEC, Václav a kol. *Výroční obyčeje: Současný stav a proměny*. 1. vyd. Brno: Blok, 1982. s. 74–80.

57. PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea, ČADOVÁ, Libuše. Hodnotová orientace a životní postoje současných adolescentů. In *Paidagogos: časopis pro pedagogiku v souvislostech* [online], 2006, č. 1, článek 1. [cit. 20. 5. 2015]. Dostupné z <http://www.paidagogos.net>. ISSN 1213-3809.

58. PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012. 203 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3470-5.

59. PRUDKÝ, Libor. *Hodnoty a normy v české společnosti - stav a vývoj v posledních letech*. 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2004. 32 s. Studijní text pro učitele občanské výchovy; č. 1. Učební texty KVDO; 1. ISBN 80-7204-358-7.

60. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.

61. PŘADKA, Milan, KNOTOVÁ, Dana a FALTÝSKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 45 s. ISBN 80-210-3469-6.

62. PŘIKRYL, Vladimír. Historická proměnlivost - podmínka existence jevů tradiční kultury a folklóru. In *Lidová kultura na Hané: Sborník příspěvků z 2. odb. konf*. 1. vyd. Olomouc: Okresní úřad, 1993. s. 67–70.

63. RABUŠIC, Ladislav, ed. a HAMANOVÁ, Jana, ed. *Hodnoty a postoje v ČR 1991-2008: (pramenná publikace European Values Study)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 324, [40] s. ISBN 978-80-210-4952-9.

64. SAK, Petr, SAKOVÁ, Karolína. *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. 1. vyd. Praha: Svoboda Servis, 2004. 240 s. ISBN 80-86320-33-2.

65. SAK, Petr. *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.

66. SAK, Petr. *Sociální vývoj mládeže*. 1. vyd. Praha: SPN, 1985. 105 s.

67. SCHAUEROVÁ, Alena. Utváření postojového a hodnotového profilu dětí z folklorních souborů. In SCHAUEROVÁ, Alena a kol. *Ke kořenům domova: tradice lidové kultury, rodina, škola, folklorní soubor*. 1. vyd. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1999. s. 9–29. ISBN 80-86156-28-1.

68. SCHWARTZ, Shalom. A Proposal for Measuring Value Orientations across Nations. In *European Social Survey Core Questionnaire Development*. London: European Social Survey, City University London. 2001. s. 259–319. Dostupné z <http://www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_human_values.pdf>.

69. SKARUPSKÝ, Jiří. Z dějin obce Bělkovice-Laštany. In *Lidová kultura na Hané: Sborník příspěvků z 2. odb. konf*. 1. vyd. Olomouc: Okresní úřad, 1993. s. 137–138.

70. SKUTIL, Jan. Měnící se národopisné jevy v kultuře, v obydlí, ve stravě, v ideologii a v práci ve 20. století. In HOŠKOVÁ, Miloslava, ed. *Lidová kultura na Hané: Sborník příspěvků ze semináře k národopisné výstavě: 24. 2. 1994, Olomouc*. 1. vyd. Olomouc: Vlastivědné muzeum, 1995. s. 19–24.

71. SMÉKAL, Vladimír, ČERŇÁK, Michal. Hodnoty a trávení volného času dospívajících. *Mládež a hodnoty 2007: Výchova k hodnotám v kontextu pluralitní a multikulturní společnosti: sborník z mezinárodní konference konané ve dnech 18. – 19. října 2007 v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. s. 9–22. ISBN 978-80-244-2142-1.

72. STAŠOVÁ, Leona. Rodina jako výchovný a socializační činitel. In KRAUS, Blahoslav et al. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. s. 78–85. ISBN 80-7315-004-2.

73. ŠPIČÁK, Jiljí. *Prostředí z pohledu sociální pedagogiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993. 61 s. ISBN 80-7067-227-7.

74. TONDL, Ladislav. *Hodnocení a hodnoty: metodologické rozměry hodnocení*. 1. vyd. Praha: Filosofia, 1999. 178 s. ISBN 80-7007-131-1.

75. VAŘEKA, Josef. Haná jako národopisná oblast z hlediska pozdně středověkých a raně novověkých prvků lidového stavitelství. In *Lidová kultura na Hané: Sborník příspěvků z 2. odb. konf*. 1. vyd. Olomouc: Okresní úřad, 1993. s. 83–88.

76. VEČERKOVÁ, Eva. Děti na „Hanáckém roku" v Přerově. In *Lidová kultura na Hané: Sborník příspěvků z 3. odb. konf*. 1. vyd. Olomouc: Okresní úřad, 1994. s. 33–44.

77. VEČERKOVÁ, Eva. Jarní obyčeje na Hané - tradice a současný stav. In JORDÁN, František, ed. *Lidové obyčeje na Hané a jejich slovní, hudební a taneční projevy: VII. Konference o lidové kultuře na Hané: 24. a 25. 11. 1998: sborník příspěvků*. 1. vyd. Vyškov: Muzeum Vyškovska, 1999. s. 19–34.

78. VOLBRACHTOVÁ, Libuše. Tradice a inovace v obyčejových projevech na Svitavsku. In FROLEC, Václav a kol. *Výroční obyčeje: Současný stav a proměny*. 1. vyd. Brno: Blok, 1982. s. 156–163.

79. VYHNÁLKOVÁ, Pavla, Výchova a volný čas. In KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky II*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2010. s. 159–182. ISBN 978-80-7409-030-1.

80. ŽŮREK, Zbyněk. Region s názvem Haná. In *Hanácký rok 2010*. 1. roč. 1. vyd. Olomouc: P. Bašťan, 2009. 188 s. ISBN 978-80-87091-09-8. s. 41.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1 – Charakteristiky základních typů lokálních prostředí (s. 41)

Tabulka č. 2 – Hodnotové preference ve věkových skupinách v roce 1996 (s. 49)

Tabulka č. 3 – Vývoj hodnotových orientací mládeže ve věku 15–30 let (s. 50)

Tabulka č. 4 – Hodnotové orientace mládeže v roce 1996 (s. 51)

Tabulka č. 5 – Hodnotové preference ve skupině 15–18 let v roce 2002 (s. 51–52)

Tabulka č. 6 – Struktura a četnost zkoumaného vzorku (s. 53)

Tabulka č. 7 – Celkové pořadí pozitivních hodnot podle pohlaví (s. 54)

Tabulka č. 8 – Kategorie hodnot celého vzorku (s. 55)

Tabulka č. 9 – Hodnotová orientace mládeže (s. 55–56)

Tabulka č. 10 – Preference hodnot skupin „pubescenti“ a „adolescenti“ v roce 2008 (s. 57–58)

Tabulka č. 11 – Struktura a četnost zkoumaného vzorku – výběrový soubor (s. 62)

Tabulka č. 12 – Preference hodnot – výběrový soubor (s. 64)

Tabulka č. 13 – Preference hodnot dle tříd (s. 66)

Tabulka č. 14 – Preference hodnot – komparace škol (s. 67)

Tabulka č. 15 – Hodnotové orientace (s. 68)

Tabulka č. 16 – Preference lokalit (s. 68)

Tabulka č. 17 – Významnost kulturních kategorií (s. 69)

Tabulka č. 18 – Kontingenční tabulka hypotézy č. 1 (s. 72)

Tabulka č. 19 – Kontingenční tabulka hypotézy č. 2 (s. 73)

Tabulka č. 20 – Kontingenční tabulka hypotézy č. 3 (s. 74)

Tabulka č. 21 – Kontingenční tabulka hypotézy č. 4 (s. 75)

Tabulka č. 22 – Srovnání výsledků dostupných výzkumů hodnot (s. 77)

Graf č. 1 – Vývoj hodnotových preferencí v závislosti na věku v roce 1996 (s. 48)

Graf č. 2 – Hodnotová preference studentů středních škol v roce 2005 v % (s. 57)

Graf č. 3 – Struktura a četnost zkoumaného vzorku dle tříd – výběrový soubor (s. 62)

Graf č. 4 – Preference hodnot – výběrový soubor (s. 65)

Graf č. 5 – Preference hodnot – komparace škol (s. 67)

Graf č. 6 – Preference lokalit dle četnosti – komparace škol (s. 69)

Graf č. 7 – Významnost kulturních kategorií – komparace škol (s. 70)

Graf č. 8 – Účast na výročních obyčejích – zastoupení odpovědí – městská škola (s. 71)

Graf č. 9 – Účast na výročních obyčejích – zastoupení odpovědí – venkovská škola (s. 71)

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Dotazník

Příloha č. 2 – Struktura a četnost zkoumaného vzorku

Příloha č. 3 – Preference hodnot dle ročníků a lokality

Příloha č. 4 – Účast na výročních obyčejích dle četnosti

Přílohy

Příloha č. 1 – Dotazník.

Ročník: .....
Věk: .....
Pohlaví: .....

Dobrý den, jmenuji se Dominik Brož a jsem studentem Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Tento dotazník je součástí mé diplomové práce, která je zaměřena na hodnotovou orientaci mládeže. Předem Vám děkuji za jeho vyplnění.

Jak jsou pro tebe uvedené hodnoty důležité? Zaškrtni křížkem do sloupců.
1 znamená nejméně důležité – 5 nejvíce důležité.

	1	2	3	4	5
Kamarádi					
Láska					
Mír					
Náboženství					
Peníze a majetek					
Rodina					
Společnost					
Tradice, zvyky, obyčeje					
Úspěšnost					
Užitečnost druhým lidem					
Vzdělání					
Zájmy a koníčky					
Zdraví					
Životní prostředí					

Která ze dvou možností má pro tebe větší význam? Zaškrtni křížkem do pole.
1 = nejvíce je pro mě Domov, ČR, Haná; 3 = mají stejný význam; 5 = nejvíce je pro mě Svět, Zahraničí.

	1	2	3	4	5	
Domov, ČR, Haná						Svět, Zahraničí

Jakou důležitost přikládáš uvedeným kategoriím v kultuře hanáckého regionu?
Zaškrtni křížkem do sloupců. 1 znamená nejméně důležité – 5 nejvíce důležité.

	1	2	3	4	5
Zvyky a tradice					
Kroj					
Nářečí					
Písně a tance					

Účastníš se těchto každoročních tradic? Zaškrtni.

	Každoročně	Někdy	Neúčastním
Vynášení smrtky			
Hrkání na Velikonoce			

Malování velikonočních vajec			
Pletení pomlázky			
Velikonoční pomlázka			
Pálení čarodějnic			
Stavění / kácení májky			
Mikulášská obchůzka			
Masopust			

Příloha č. 2 – Struktura a četnost zkoumaného vzorku.

Ročník	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Dívky	19	20	16	10	65
Chlapci	21	22	30	11	84
Celkem	40	42	46	21	149

Struktura a četnost zkoumaného vzorku - městská škola.

Ročník	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Dívky	18	14	10	12	54
Chlapci	21	11	17	6	55
Celkem	39	25	27	18	109

Struktura a četnost zkoumaného vzorku - venkovská škola.

Ročník	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník	Celkem
Dívky	37	34	26	22	119
Chlapci	42	33	47	17	139
Celkem	79	67	73	39	258

Struktura a četnost zkoumaného vzorku – výběrový soubor.

Příloha č. 3 – Preference hodnot dle ročníků a lokality.

Hodnota	Celkem	Pořadí	Chlapci	Pořadí	Dívky	Pořadí
Zdraví	4,83	1.	4,81	1.	4,84	2.
Rodina	4,75	2.	4,57	2.	4,95	1.
Kamarádi	4,33	3.	4,33	3.	4,32	4.
Vzdělání	4,23	4.	4,00	5.	4,47	3.
Životní prostředí	4,05	5.	3,90	6.	4,21	5.
Mír	3,68	6.	3,67	8.	3,68	8.
Zájmy a koníčky	3,75	7.	3,76	7.	3,74	6.–7.
Úspěšnost	3,73	8.	4,10	4.	3,32	10.
Užitečnost druhým lidem	3,50	9.	3,29	10.	3,74	6.–7.
Společnost	3,30	10.	3,10	12.	3,53	9.
Láska	3,23	11.	3,19	11.	3,26	11.
Peníze a majetek	3,13	12.	3,38	9.	2,84	12.
Tradice, zvyky, obyčeje	2,25	13.	2,14	13.	2,37	13.
Náboženství	1,78	14.	1,86	14.	1,68	14.

Preference hodnot – 6. ročník městská škola

Hodnota	Celkem	Pořadí	Chlapci	Pořadí	Dívky	Pořadí
Rodina	4,83	1.	4,86	1.	4,80	1.–2.
Zdraví	4,81	2.	4,82	2.	4,80	1.–2.
Vzdělání	4,29	3.	4,27	3.	4,30	3.
Kamarádi	4,21	4.	4,18	4.–5.	4,25	4.
Životní prostředí	4,17	5.	4,18	4.–5.	4,15	5.
Zájmy a koníčky	3,83	6.	3,64	7.–9.	4,05	6.
Užitečnost druhým lidem	3,79	7.	3,64	7.–9.	3,95	7.
Láska	3,76	8.–9.	4,09	6.	3,40	10.
Mír	3,76	8.–9.	3,64	7.–9.	3,90	8.
Úspěšnost	3,57	10.	3,36	10.	3,80	9.
Společnost	3,14	11.	3,05	12.	3,25	11.
Peníze a majetek	3,07	12.	3,32	11.	2,80	13.
Tradice, zvyky, obyčeje	2,81	13.	2,50	13.	3,15	12.
Náboženství	1,76	14.	1,59	14.	1,98	14.

Preference hodnot – 7. ročník městská škola

Hodnota	Celkem	Pořadí	Chlapci	Pořadí	Dívky	Pořadí
Rodina	4,87	1.	4,83	1.	4,94	1.–2.
Zdraví	4,74	2.	4,63	2.	4,94	1.–2.
Vzdělání	4,39	3.–4.	4,23	4.–5.	4,69	3.
Kamarádi	4,39	3.–4.	4,27	3.	4,63	4.
Láska	4,28	5.	4,23	4.–5.	4,38	5.
Mír	4,11	6.	4,07	6.–7.	4,19	6.
Životní prostředí	4,04	7.	4,07	6.–7.	4,00	7.
Úspěšnost	3,85	8.	3,93	8.	3,69	9.–10.
Zájmy a koníčky	3,72	9.	3,70	9.	3,75	8.
Užitečnost druhým lidem	3,65	10.	3,67	10.	3,63	11.
Společnost	3,54	11.	3,60	11.	3,44	12.
Peníze a majetek	3,52	12.	3,43	12.	3,69	9.–10.
Tradice, zvyky, obyčeje	2,46	13.	2,47	13.	2,44	13.
Náboženství	1,78	14.	1,80	14.	1,75	14.

Preference hodnot – 8. ročník městská škola

Hodnota	Celkem	Pořadí	Chlapci	Pořadí	Dívky	Pořadí
Zdraví	4,85	1.	4,91	1.	4,80	1.
Rodina	4,76	2.	4,82	2.	4,70	2.
Kamarádi	4,10	3.–4.	4,09	3.	4,10	4.
Vzdělání	4,10	3.–4.	3,82	5.	4,40	3.
Životní prostředí	3,76	5.	3,64	6.–8.	3,90	5.–7.
Zájmy a koníčky	3,67	6.	3,45	10.–11.	3,90	5.–7.
Láska	3,57	7.–10.	3,27	12.	3,90	5.–7.
Peníze a majetek	3,57	7.–10.	3,64	6.–8.	3,50	9.
Společnost	3,57	7.–10.	3,55	9.	3,60	8.
Úspěšnost	3,57	7.–10.	4,00	4.	3,10	12.
Mír	3,48	11.	3,64	6.–8.	3,30	11.
Užitečnost druhým lidem	3,43	12.	3,45	10.–11.	3,40	10.
Tradice, zvyky, obyčeje	2,05	13.	2,09	13.	2,00	13.
Náboženství	1,48	14.	1,36	14.	1,60	14.

Preference hodnot – 9. ročník městská škola

Hodnota	Celkem	Pořadí	Chlapci	Pořadí	Dívky	Pořadí
Rodina	4,92	1.–2.	4,95	2.	4,89	2.
Zdraví	4,92	1.–2.	4,86	1.	5,00	1.
Kamarádi	4,77	3.	4,81	3.	4,61	3.
Vzdělání	4,38	4.–5.	4,43	5.–6.	4,33	7.
Životní prostředí	4,38	4.–5.	4,38	7.	4,39	5.–6.
Mír	4,31	6.	4,14	9.	4,50	4.
Láska	4,28	7.–8.	4,19	8.	4,39	5.–6.
Zájmy a koníčky	4,28	7.–8.	4,48	4.	4,06	9.
Úspěšnost	4,10	9.–10.	4,43	5.–6.	3,72	10.–11.
Užitečnost druhým lidem	4,10	9.–10.	4,05	10.–11.	4,17	8.
Společnost	3,90	11.	4,05	10.–11.	3,72	10.–11.
Peníze a majetek	3,49	12.	3,62	12.	3,33	12.
Tradice, zvyky, obyčeje	3,18	13.	3,24	13.	3,11	13.
Náboženství	1,92	14.	1,57	14.	2,00	14.

Preference hodnot – 6. ročník venkovská škola

Hodnota	Celkem	Pořadí	Chlapci	Pořadí	Dívky	Pořadí
Zdraví	4,68	1.	4,82	1.	4,57	3.
Rodina	4,64	2.	4,45	3.	4,79	1.
Kamarádi	4,60	3.	4,73	2.	4,50	4.
Vzdělání	4,44	4.	4,18	5.	4,64	2.
Životní prostředí	4,28	5.	4,27	4.	4,29	5.–6.
Mír	4,16	6.	4,00	6.–7.	4,29	5.–6.
Úspěšnost	3,84	7.	3,64	8.	4,00	7.–8.
Zájmy a koníčky	3,72	8.	4,00	6.–7.	3,50	10.
Užitečnost druhým lidem	3,60	9.	3,09	12.	4,00	7.–8.
Láska	3,56	10.	3,27	11.	3,79	9.
Společnost	3,40	11.	3,55	9.	3,29	11.
Peníze a majetek	3,12	12.	3,45	10.	2,86	12.
Tradice, zvyky, obyčeje	2,20	13.	2,18	13.	2,21	13.
Náboženství	1,60	14.	1,18	14.	1,93	14.

Preference hodnot – 7. ročník venkovská škola

Hodnota	Celkem	Pořadí	Chlapci	Pořadí	Dívky	Pořadí
Rodina	4,89	1.	4,88	1.	4,90	1.
Zdraví	4,70	2.	4,65	2.	4,80	2.
Kamarádi	4,22	3.	4,18	3.	4,30	4.
Vzdělání	4,07	4.	4,06	4.	4,10	5.
Láska	4,00	5.	3,76	7.	4,40	3.
Zájmy a koníčky	3,89	6.–7.	4,00	5.	3,70	10.
Životní prostředí	3,89	6.–7.	3,88	6.	3,90	7.–8.
Úspěšnost	3,78	8.	3,71	8.	3,90	7.–8.
Společnost	3,63	9.	3,41	9.	4,00	6.
Mír	3,41	10.	3,18	11.	3,80	9.
Užitečnost druhým lidem	3,33	11.	3,29	10.	3,40	11.–12.
Peníze a majetek	3,15	12.	3	12.	3,40	11.–12.
Tradice, zvyky, obyčeje	2,48	13.	2,53	13.	2,40	13.
Náboženství	1,33	14.	1,06	14.	1,80	14.

Preference hodnot – 8. ročník venkovská škola

Hodnota	Celkem	Pořadí	Chlapci	Pořadí	Dívky	Pořadí
Rodina	4,89	1.	4,67	1.	5,00	1.
Zdraví	4,78	2.	4,50	2.–3.	4,92	2.
Kamarádi	4,50	3.	4,50	2.–3.	4,50	3.
Vzdělání	4,22	4.	4,00	5.–6.	4,33	4.
Úspěšnost	4,00	5.	4,33	4.	3,83	6.
Láska	3,94	6.	3,83	7.–8.	4,00	5.
Mír	3,67	7.	3,50	9.–10.	3,75	7.
Zájmy a koníčky	3,61	8.	3,50	9.–10.	3,67	8.–9.
Společnost	3,56	9.–10.	4,00	5.–6.	3,33	10.–11.
Životní prostředí	3,56	9.–10.	3,33	11.–12.	3,67	8.–9.
Peníze a majetek	3,50	11.	3,83	7.–8.	3,33	10.–11.
Užitečnost druhým lidem	3,22	12.	3,33	11.–12.	3,17	12.
Tradice, zvyky, obyčeje	2,50	13.	2,17	13.	2,67	13.
Náboženství	2,00	14.	1,33	14.	2,33	14.

Preference hodnot – 9. ročník venkovská škola

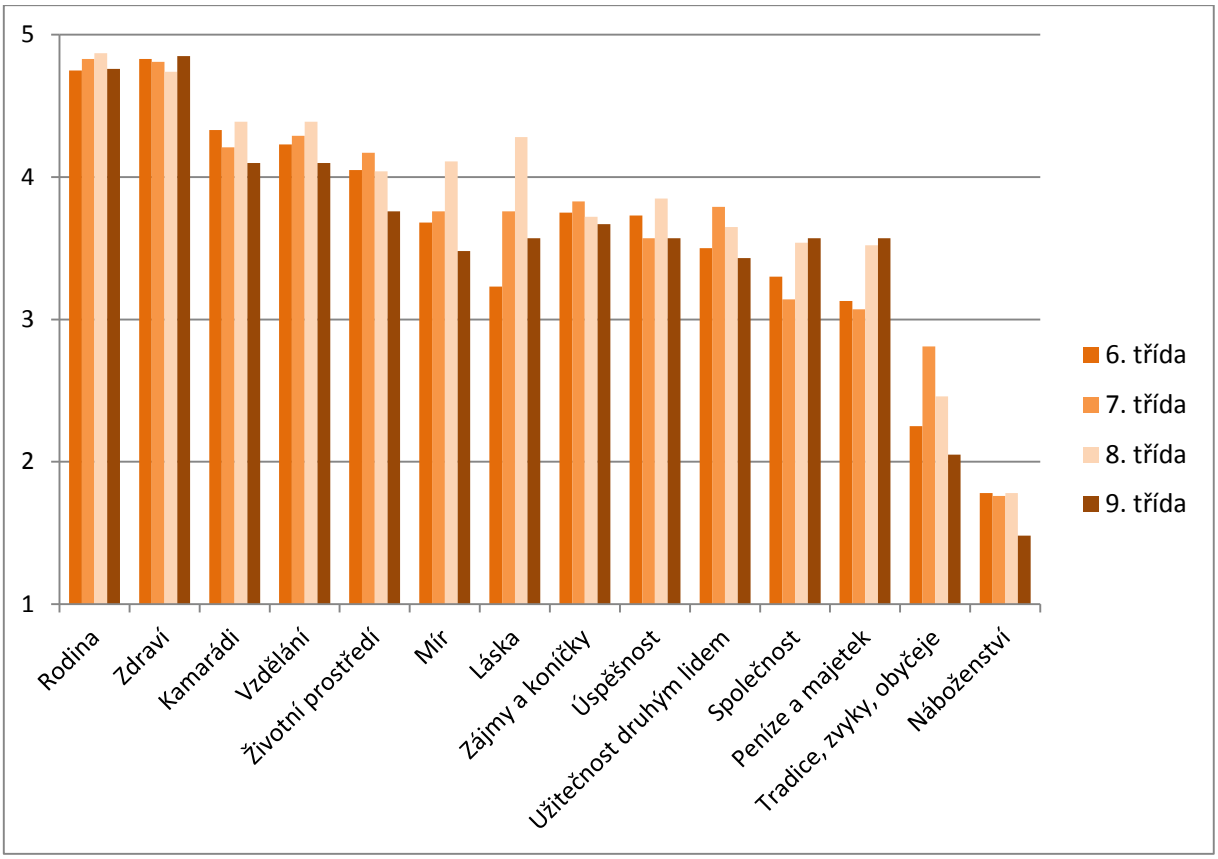

Preference hodnot – městská škola dle tříd.

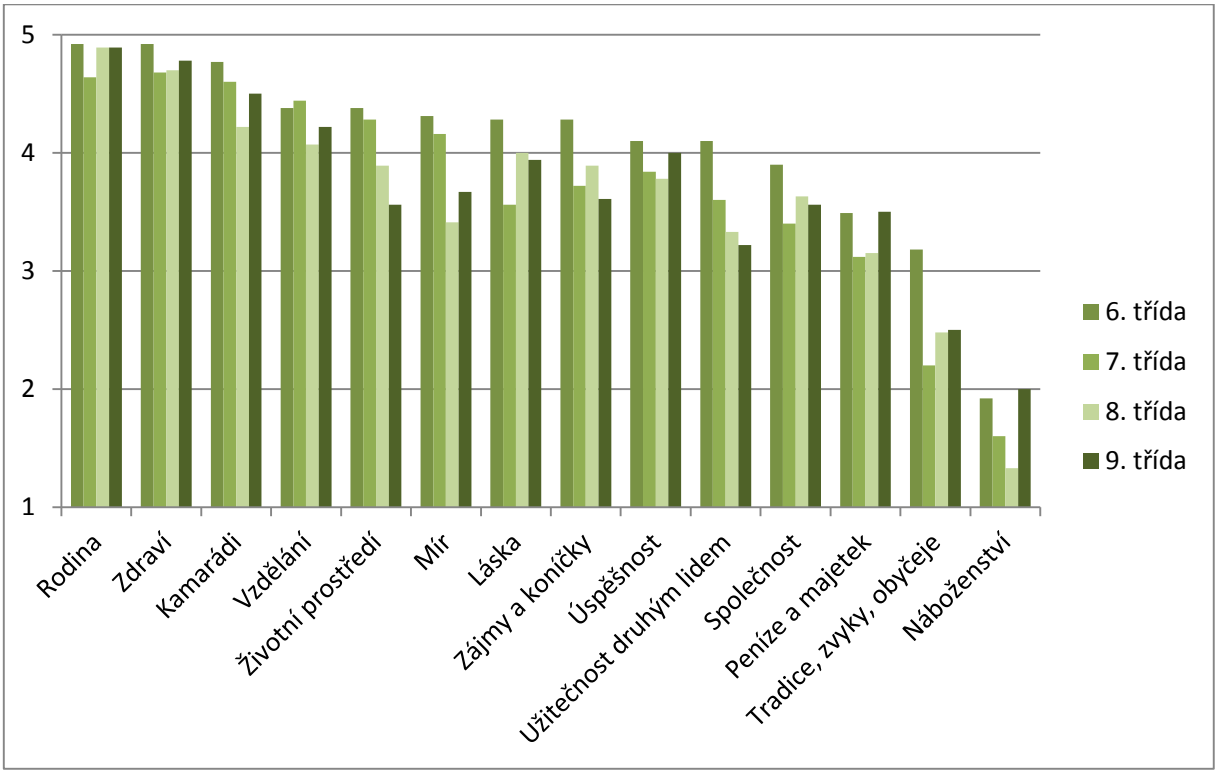

Preference hodnot – venkovská škola dle tříd.

Příloha č. 4 – Účast na výročních obyčejích dle četnosti.

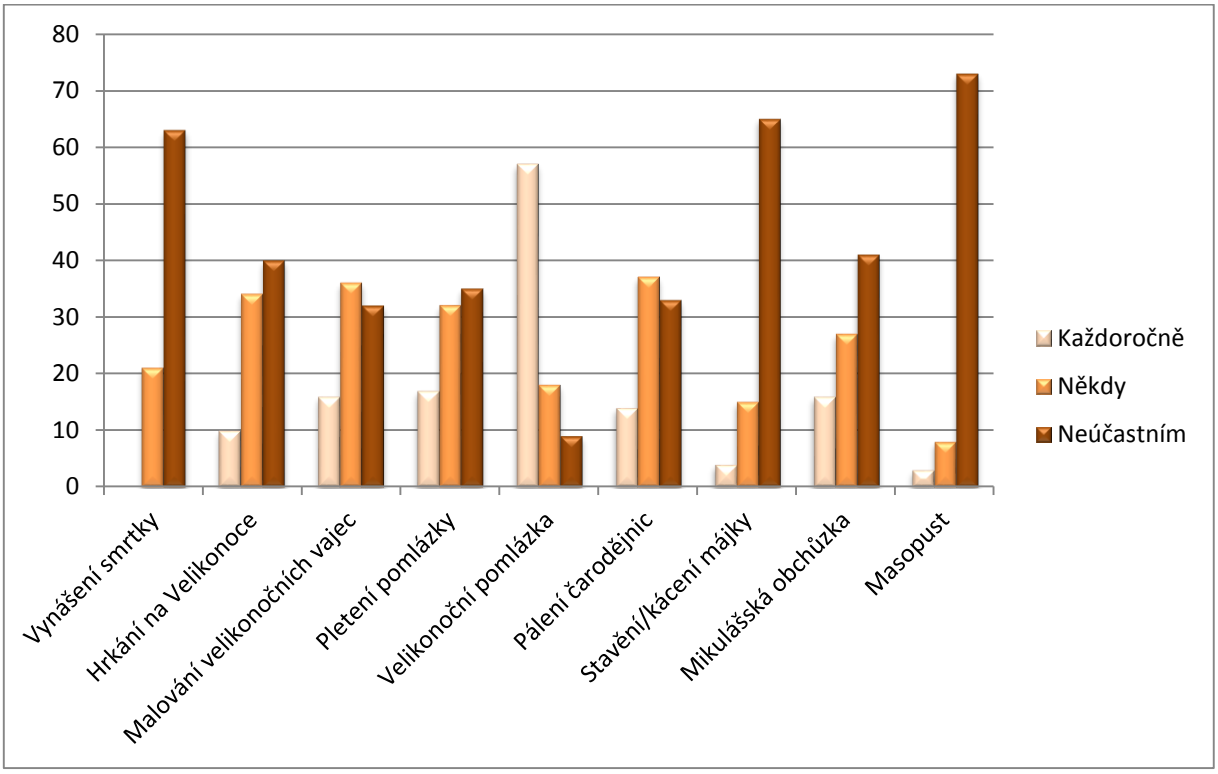

Účast na výročních obyčejích dle četnosti – chlapci – městská škola.

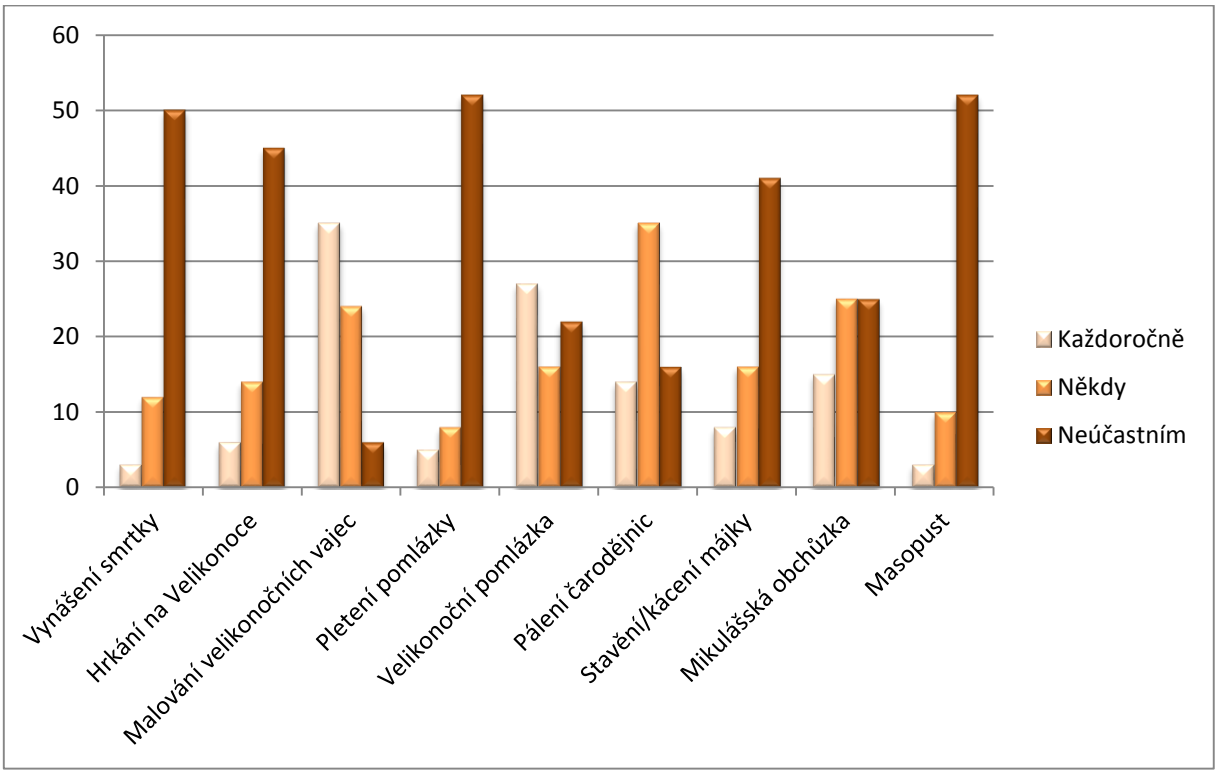

Účast na výročních obyčejích dle četnosti – dívky – městská škola.

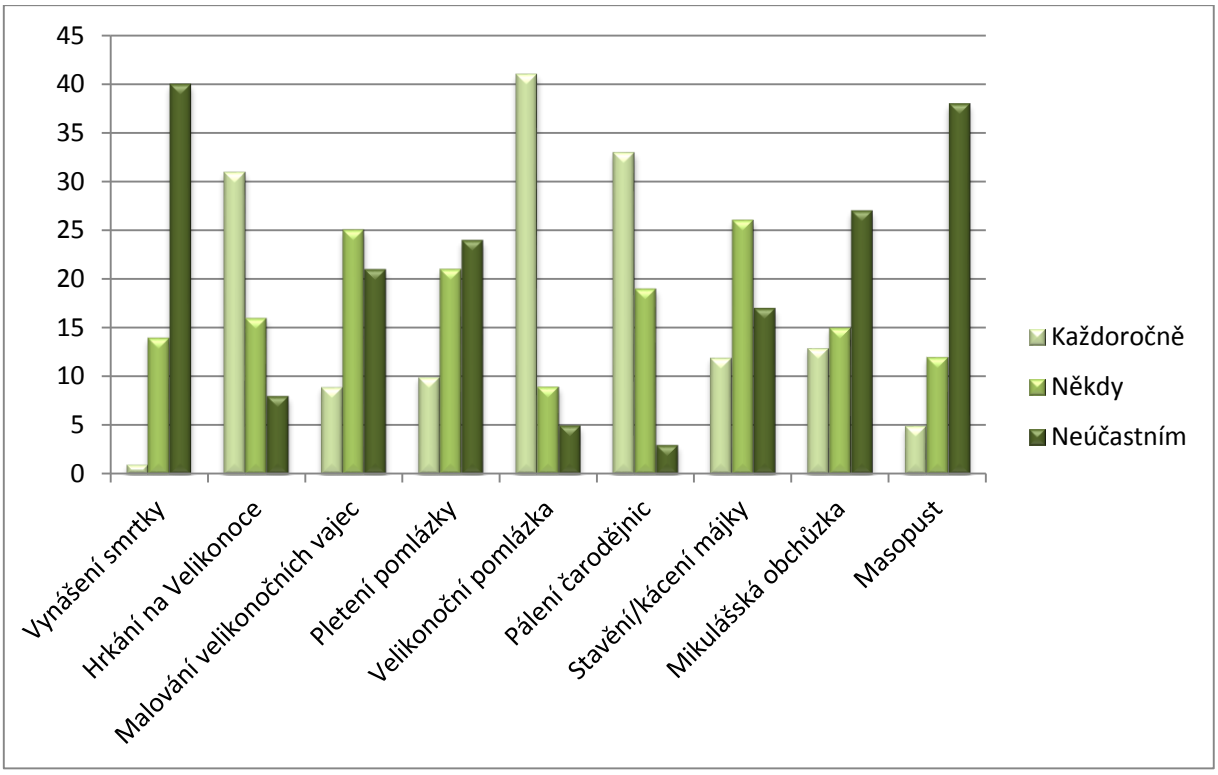

Účast na výročních obyčejích dle četnosti – chlapci – venkovská škola.

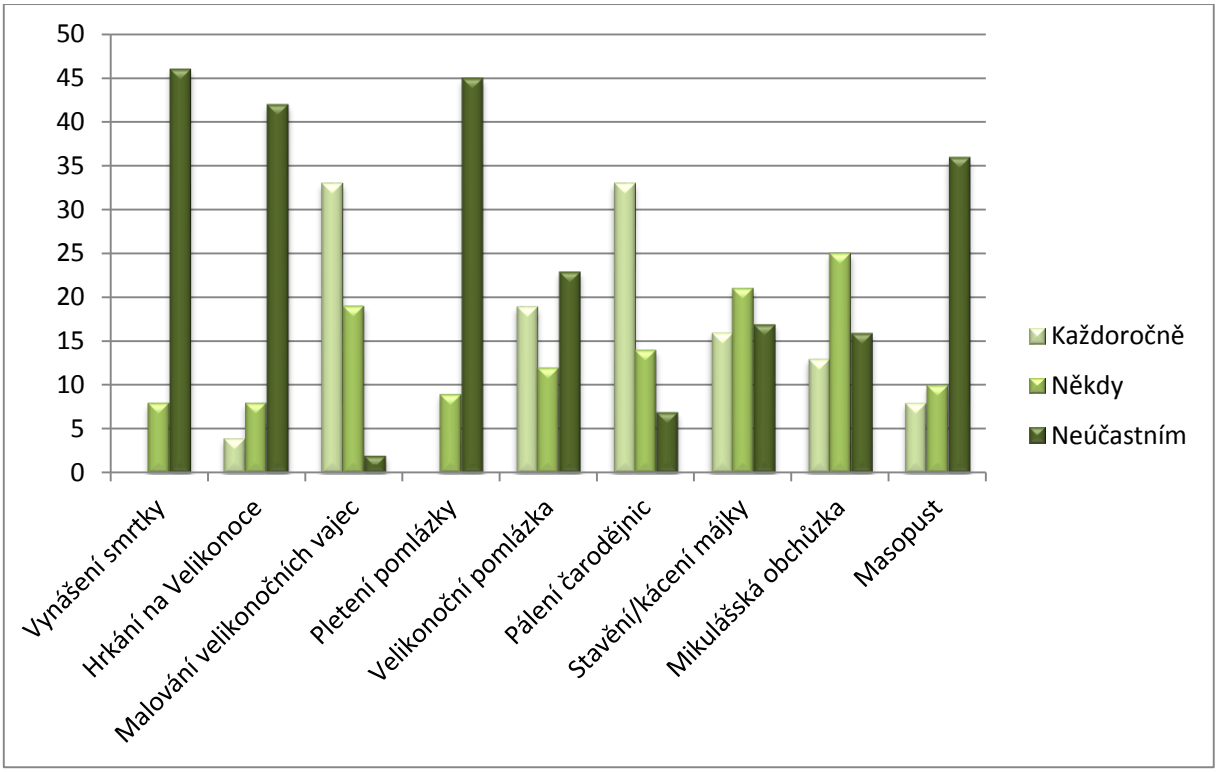

Účast na výročních obyčejích dle četnosti – dívky – venkovská škola.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Dominik Brož
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr. Jana Kantorová, Ph. D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Kultura regionu Haná z pohledu hodnot a hodnotových orientací žáků druhého stupně základních škol
Název v angličtině:	Culture of Haná region in terms of values and value orientations of pupils of second degree of primary schools
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá analýzou umístění regionální kultury u žáků druhých stupňů základních škol v regionu Haná na základě hodnot a hodnotových orientací v jednotlivých typech lokálního prostředí. Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Teoretická část vymezuje kulturu regionu Haná a problematiku hodnot, hodnotových orientací, procesu vytváření hodnot a faktory utváření hodnot. Empirická část je založena na kvantitativním výzkumu realizovaném na druhých stupních základních škol.
Klíčová slova:	Haná, hodnoty, hodnotová orientace, lokální prostředí, žáci druhého stupně základních škol
Anotace v angličtině:	This thesis analyzes the placement of regional culture on pupils of second degree of primary schools in the Haná region on the basis of values and value orientations in different types of local environment. The thesis is divided into theoretical and empirical part. The theoretical part defines the culture of the Haná region and issues of values, value orientations, the process of value creation and the factors shaping values. The empirical part is based on quantitative research realized in second degree of primary schools.
Klíčová slova v angličtině:	Haná, values, value orientation, local enviroment, pupils of second degree of primary schools
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – Dotazník, Příloha č. 2 – Struktura a četnost zkoumaného vzorku, Příloha č. 3 – Preference hodnot dle ročníku a lokality, Příloha č. 4 – Účast na výročních obyčejích dle četnosti
Rozsah práce:	90 stran
Jazyk práce:	čeština